

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

KONINKLIJKE BIBLI

0219 4133

Digitized by Google

B I J V O E G S E L
O P
J. C. D O L Z,
AANLEIDING TER VERVAARDIGING
V A N
SCHRIFTELIJKE OPSTELLEN.

479 F12

479 F12

B I J V O E G S E L
O P
J. C. D O L Z,
A A N L E I D I N G
T E R
V E R V A A R D I G I N G
V A N
S C H R I F T E L I J K E O P S T E L L E N ;

OVER ONDERWERPEN, WELKE IN HET DAGELIJSCH
LEVEN VOORKOMEN, INZONDERHEID GESCHIKT
TEN DIENSTE VAN

S C H O O L O N D E R W I J Z E R S ;

D O O R

N. A N S L I J N, N. Z.

T E L E Y D E N B I J
D. D U M O R T I E R E N Z O O N .

1 8 1 0 .

V O O R B E R I G T.

*T*oen ik het werkje van DOLZ, over het vervaardigen van schriftelijke opstellen, in onze taal overbragt, bemerkte ik ras, dat er eene reeks van voorbeelden, voornamelijk met betrekking tot de vooroefeningen, vereischt werd, om van deze aanleiding in de scholen een gepast gebruik te kunnen maken, en uit dien hoofde beloofde ik deze voorbeelden in een Bijvoegsel te zullen leveren. Even spoedig ontwaarde ik, dat de orde, waarin gezegde vooroefeningen voorkomen, niet zoodanig was, als dezelve behoorde te zijn, om als handleiding te kunnen dienen. In eene noot trachtte ik de onderwijzers hierop opmerkzaam te ma-

maken, en beschouwde gezegde vooroefeningen meer als wenken, dan als eenen leiddraad bij het onderwijs: verder nadenken, en de bescheidenen aanmerkingen van den Recensent in de Hendaagfche Vaderl. Biblioth., — waarvoor ik bij deze mijnen dank betuig, — hebben mij het tegendeel doen zien. Dit duister gevoel van onvolkomenheid veroorzaakte intruschen, dat ik de noodige bouwstof te rug hield, en ik vleije mij, dat er bij deze vertraging meer gewonnen dan verloren is. Ik leerde allengs het Bijvoegfel, dat ik te leveren had, uit een ander oogpunt beschouwen, dan ik het eerst beschouwd had, en werd wederom van de waarheid overtuigd, dat het in vele gevallen gemakkelijker is te beloven, dan te volbrengen. Doch niettegenstaande eenige zwarigheden, heb ik mijne belofte vervuld. Ik heb meer gedaan: ik heb de oefeningen in eene geleidelijke orde trachten te schikken. Wat

ik

*ik verder in dit Bijvoegfel heb willen leveren, zal men in de Inleiding nader vinden aange-
wezen.*

*In gevallye er van het werkje zelyen eene twee-
de uitgave noodzakelyk moge worden, dan hope
ik de vooroefeningen zoodanig te rangfchik-
ken, als zij in dit Bijvoegfel voorkomen; en
het is uit dien hoofde, dat men in dit geena
bijzondere aanwijzing, ten aanzien der blad-
zijden, op het eerstgenoemde aantrefte.*

*Wat overigens op de wijze, om de kinde-
ren eenige algemeene denkbeelden van onze
taal bij te brengen, in dit Bijvoegfel voor-
gefteld, moge aangemerkt worden, ik houde
mij bij ondervinding overtuigd, dat dezelve
hare voordeelen heeft, en verre te verkiezen
is boven het taalonderwijs, zoo als het ge-
woonlijk naar eene of andere fpraak-kunst ge-
geven wordt.*

Verre van mij op de volkomenheid dezès

ar-

VIII V O O R B E R I G T.

arbeids iets te laten voorstaan, beken ik gaarne, dat dezelve nog vele gebreken bevat; doch ik durf staat maken op de billijkheid van allen, die het moeilijke der taak kunnen beseffen, welke ik op mij genomen heb, en daarbij bedenken, dat ik mijnen eigenen en eenen bijna ongebaanden weg heb moeten bewandelen.

IN-

I N H O U D.

INLEIDING.	Bl. 1.
I. VERDEELEN OF RANGSCHIKKEN DER WOORDEN.	— 7.
II. ZAMENVOEGING VAN ZELFSTANDIGE MET DAARBIJ PASSENDE BIJVOEGELIJKE NAAMWOORDEN EN WERKWOORDEN.	
1. <i>Verbinding van een zelfstandig met een bijvoegelijk naamwoord.</i> . . .	— 20.
2. <i>Verbinding van meer dan een bij- voegelijk naamwoord met een zelf- standig naamwoord, enz.</i> . . .	— 29.
3. <i>Plaatsing der bijvoegelijke naam- woorden voor de zelfstandige.</i> . . .	— 35.
4. <i>Verbinding van zelfstandige naam- woorden met werkwoorden.</i> . . .	— 39.
5. <i>Ver-</i>	

5. <i>Verbinding der werkwoorden met de persoonlijke voornaamwoorden.</i>	Bl. 48.
6. <i>Verbinding der zelfstandige naamwoorden met de werkwoorden, door middel der hulpwerkwoorden.</i>	— 53.
7. <i>Herhaling van al het te voren geleerde.</i>	— 56.
8. <i>Herhaling van eenige der voorgaande oefeningen, waarbij de kinderen zelve eenige naam- of werkwoorden moeten zoeken.</i>	— 61.
III. OPGAVEN VAN HET TEGENDEEL VAN EENIGE OPGEGEVENE WOORDEN.	— 65.
IV. VERBETERING VAN EENIGE ONVOLTOODE VOORSTELLEN.	— 70.
1. <i>Verbinding met den 4. naamval.</i>	
1.) <i>Zonder voorzetsels.</i>	— 71.
2.) <i>Met voorzetsels.</i>	— 78.
2. <i>Vereeniging der beide voorgaande gevallen.</i>	— 80.
3. <i>Verbinding met den 2. naamval.</i>	— 84.
4. <i>Ver</i>	

4. <i>Verbinding met de verbogene persoonlijke voornaamwoorden.</i> . . .	Bl. 90.
5. <i>Verbinding met de betrekkelijke voornaamwoorden.</i>	— 93.
6. <i>Verbinding met de voegwoorden.</i>	— 96.
V. OPLOSSING VAN EENE PERIODE IN ENKELE VOORSTELLEN.	— 103.
VI. ZAMENVOEGING VAN MEER ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN ENZ. TOT GEHEELE VOORSTELLEN EN PERIODEN.	— 106.
VII. HET SCHRIJVEN VAN EEN VOORSTEL TEGEN DE REGELEN DER SPELLING ENZ.	— 110.
<i>Over het gebruik der scheiteekenen.</i>	— —
IX. OPGAVE VAN ALLE, VAN EEN GRONDWOORD AFGELEIDE, WOORDEN.	— 143.
<i>Beteekenis der voorzetsels en uitgangen.</i>	— 144.
X. OPGAVE VAN DE VERSCHILLENDE BETEKENIS DER WOORDEN,	— 155.
1. <i>Waar</i>	

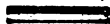
XII I N H O U D.

1. *Woorden van verschillende beteekenis, die bijna gelijkkluidend zijn, doch in spelling verschillen* . . . Bl. 155.

2. *Woorden van verschillende beteekenis, die in spelling aan elkander gelijk zijn* — 157.

XI, VOORSTELLING VAN EEN EN HETZELFDE VOORSTEL OP ONDERSCHIEDENE WIJZEN. — 164.

XII. OVER EENIGE, MEER ALGEMEENE, OEFENINGEN. — 165.

BIJ-

B I J V O E G S E L
O P
J. C. D O L Z,
AANLEIDING TER VERVAARDIGING
V A N
S C H R I F T E L I J K E O P S T E L L E N.

I N L E I D I N G.

Alvorens aan mijne belofte, bestaande in het leveren van genoegzame bouwstoffen ter toepassing en uitbreiding der, door bovengenoemden schrijver opgegevene, *voor oefeningen tot het vervaardigen van schriftelijke opstellen*, te beantwoorden, rekene ik mij verplicht, kortelijk eenige redenen te geven van het plan, het welk ik mij tot voornoemd einde voorgesteld en tevens gemeend heb te moeten volgen, ten einde dit *Bijvoegsel* voor mijne medeonderwijzers zoo nuttig te maken, als mijne geringe vermogens slechts eenigzins toelaten.

1. Wanneer men gezegde voor oefeningen met opmerkzaamheid beschouwt, dan vindt men onder dezelve zulke, die eene meer algemeene strekking hebben, en zich niet blootelijk tot het vervaardigen van schriftelijke opstellen bepalen: hieronder

A

tel

◀ * ▶

tel ik het *opwekken der opmerkzaamheid*, het *opsporen van de kenteekenen der voorwerpen*, de *oefening van het oordeel* en gedeeltelijk het *rangschikken der woorden*. Deze oefeningen toch bepalen zich niet enkel tot het schriftelijk uitdrukken der gedachten, maar kunnen als algemeene vooroefeningen beschouwd worden, welke ten grond van alle onderwijs moesten gelegd worden: zij hebben in meerdere of mindere mate betrekking op alles, wat in de scholen ter bevordering der verstandelijke vorming gedaan wordt en gedaan kan worden. Hoe wenschelijk en noodzakelijk ook te dezen aanzien eene geregelde handleiding voor de onderwijzers zij, zoo blijft het echter eene taak, die aan menigvuldige zwarigheden onderworpen is, en aan welker vervulling, ook in het naburig Duitschland, waar reeds zoo vele deskundigen te dien einde hunne vermogens aangewend hebben, nog geenszins is voldaan. Alles, wat te dien opzichte geleverd is, bestaat slechts uit stukwerk, waarin men geenen genoegzamen leiddraad kan vinden. Wat men al onder den naam van *algemeene verstandsoefeningen* zou kunnen brengen, durve ik niet bepalen, en dit behoort ook geenszins tot mijn tegenwoordig plan: dat derzelve omvang zeer uitgebreid is, zal ieder bij een weinig nadenkens ligtelijk kunnen beseffen. Van daar dan ook, dat ik mijn bestek eenigzins nauwer hebben moeten beperken, door mij enkel tot zulke vooroefeningen te bepalen, die meer eene dadelijke betrekking tot het schriftelijk uitdrukken der gedachten hebben, terwijl ik de opgenoemde algemeene ver-

verftandsoefeningen met ftilzwijgen moet voorbijgaan.

2. Heb ik getracht met de volgende vooroefeningen eenig praktikaal onderwijs in de voornaamfte gronden onzer taal te verbinden. Ieder onderwijzer weet bij ondervinding, hoe moeilijk het zij, om de kinderen met de gronden hunner moedertaal bekend te maken, zoodanig, dat zij de gegevene regelen, zelfs op de meest voorkomende gevallen, weten toe te paffen. Er blijft altijd eene groote tufchenruimte, tufchen de theorie en de praktijk, en de beste theoretifche taalkennis is niet voldoende, indien er geene praktikale oefeningen mede verbonden worden. De ondervinding bevestigt dit. Welk voordeel geeft het, of men van elke foort van woorden, van elken naamval, van elken tijd bij de werkwoorden, en van alles, wat daartoe betrekkeijk is, eene allezins voldoende bepaling weet te geven, wanneer men niet met den aard en het gebruik dier woorden en derzelver veranderingen, door eene herhaalde en trapswijze oefening, is bekend geworden. — In het algemeen behoorden wij, mijns oordeels, het taalonderwijs voor de jeugd meer praktikaal te maken, zoo dat zij beter met het gebruik der voornaamfte rededeelen bekeud werden. Wij behoorden eene oordeelkundige keus te doen, tufchen het nuttige en noodzakelijke; en in alle gevallen is het toch beter, om met weinig theorie eene praktikale vaardigheid in de toepaffing der voornaamfte regelen eener taal te bezitten, dan met de beste theorie, zonder praktikale oefening, de aanftootelijkfte fouten

ten te begaan. Overigens heeft alle theoretisch taalonderwijs voor de jeugd te weinig bekoorlijks, te weinig uitlokkends; het valt te veel in het afgetrokkene; hunne zinnen en verbeeldingskracht worden daarbij te weinig bezig gehouden, en zij zijn in dit geval meer lijdelijk dan werkende. Alle deze zwaarigheden behoorlijk uit den weg te ruimen, en in het taalonderwijs voor de jeugd eene, op wijsgeerige gronden gebouwde, hervorming daar te stellen, daarvoor zijn in geen deele mijne krachten berekend. Het weinige, het welk ik in dit geval konde doen, heb ik gedaan, en het zal mij tot blijdschap verstreken, indien het volgende voor meer kundigen tot eenen wenk moge dienen, om ons een beter zamenstel, overeenkomstig den gang der natuur, te leveren.

3. Wenschte ik eene aanmerking uit den weg te ruimen, welke men ligtelijk op de volgende vooroefeningen zou kunnen maken; namelijk, dat zij te uitgebreid zijn, en te veel tijds zouden vereischen, om op alle scholen gevolgd te kunnen worden. Ik gevoel in allen deele, en ken ook bij ondervinding, de gegrondheid dezer aanmerking, indien men het voor noodzakelijk mogt houden, om alle deze oefeningen te volgen. Eene angstvallige navolging, wanneer men in staat is zijn eigen oordeel te raadplegen, bederft dikwijls menig onderwijs, en het is ook van daar, dat men door alles te willen doen, door eene wetenschap, welke men der jeugd moet onderwijzen, in alle hare bijzonderheden te behandelen, dikwijls weinig of niets tot stand brengt. De gesteldheid der

der scholen, de vatbaarheid, jaren en toekomstige bestemming der leerlingen, zal hierin voor elk ten rigtsnoer moeten verstreken. Ten einde echter hierin, zoo veel mogelijk, te gemoet te komen; heb ik mij bevljigd, om de denkbeelden, welke den kinderen door woorden moeten medegedeeld worden, onder drie hoofdafdeelingen te brengen, waarvan de

- 1.) *grootendeels bestaat uit de namen van zulke voorwerpen, waardoor de kinderen dagelijks omringd worden, en die deze door middel hunner zintuigen hebben of kunnen leeren kennen.*
- 2.) *Deze bevat gedeeltelijk de namen van zulke voorwerpen, die verder afgelegen zijn, en die de kinderen door afbeeldingen of door vergelijking kennen of kunnen leeren kennen.*
- 3.) *Bepaalt zich tot meer afgetrokkene voorstellingen.*

Door deze verdeeling, welke, mijns bedunkens, op den gang der ontwikkeling onzer denkbeelden gegrond is, ben ik in staat gesteld, om de volgende vooroefeningen onder drie cursussen te brengen, waarvan elk op zich zelve zoo veel mogelijk een geheel uitmaakt; zijnde de eerste cursus met A, de tweede met B en de derde met C geteekend, en zoodanig ingerigt, dat reeds de eerste cursus geschikt is, om eenigermate het voorgestelde doel te treffen. Hierdoor heeft de

onderwijzer gelegenheid eene keus te doen, overeenkomstig de gesteldheid zijner school, de vatbaarheid en ouderdom zijner leerlingen en den tijd, welken hij aan hun onderwijs kan besteden.

4. Overigens verwondere men zich niet, wanneer men somtijds eenen regel, welke eenige uitzondering lijdt, als eenen algemeenen regel vindt opgegeven. Bij eenen regel al de uitzonderingen, tot zelfs de kleinste, naauwkeurig uit te pluizen, is, mijns oordeels, voor kinderen zeer verwarrend: men zwijge derhalve daarvan liever zoo lange, tot deze uitzonderingen zich van zelve aanbieden. Een regel, die vele uitzonderingen lijdt, kan voor kinderen geen regel meer zijn. Waarlijk, door ons te schroomvallig aan het systematische eener wetenschap bij het eerste onderwijs te binden, bederven wij dikwerf meer, dan wij zelve kunnen vermoeden. Elk wetenschappelijk stelsel moet, wat de wetenschap betreft, naauwkeurig geregeld zijn; doch het is de plicht des onderwijzers, daaruit dargene te nemen, wat voor de vatbaarheid, jaren en toekomstige bestemming zijner leerlingen is berekend.

Voorts heb ik mij bij elke bepaling meer den leerling, dan den onderwijzer voorgesteld; men toetse derhalve derzelve juistheid en volledigheid aan de kinderlijke bevatting, en aan derzelve behoeften en wijze van voorstellen.

I. VERDEELEN OF RANGSCHIKKEN
DER WOORDEN.

Ik moet in de eerste plaats van deze vooroefening gewagen, omdat zij van zulk een uitgestrekt nut is, en den kinderen aanleiding geeft, om hunne denkbeelden behoorlijk te regelen. Uit hetgene deswegens door den Schrijver, onder bovengenoemde afdeeling, gezegd is, blijkt genoegzaam, hoe wijd zich hare grenzen uitstrekken, als mede dat zij grootendeels tot de algemeene verstandsoefeningen behoort, en deels reeds eene redelijke mate van kennis vooronderstelt. Wij kunnen derhalve, ten aanzien dezer vooroefening, in geene bijzonderheden treden, omdat zij zich verder uitstrekt, dan ons tegenwoordig oogmerk vereischt, en reeds vele andere kundigheden moet vooronderstellen, die noch het eigendom der leerlingen zijn, noch algemeen in de scholen kunnen behandeld worden. Ten eindre dit boven gezegde te staven, zullen wij een gemakkelijk voorbeeld van dien aard uitwerken, en ons vervolgens binnen de aangenomene grenzen bepalen.

Voorbeeld. Men brenge eens onder zekere Rubrieken de woorden:

Schaap, roos, ijzer, paard, hiacint, koper, zwijn,
boom, goud, muts, stoel, rok, tafel, raaf, musch,
A 4 kro-

krokodil, schildpad, baars, snoek, kast, vest, jak, lepel, leeuw, tijger, japon, bed, kousen, vork, mes, schoenen, borstrok, hemdrok, das, koe, hond, vloot, bij, oester, mosfel, mier, schol, schelvisch, karp, kabeljauw, stoof, tang, kagchel.

Men zoude deze namen onder verscheidene rubrieken kunnen brengen; doch wij zullen ons eerstelijk tot de volgende hoofdrubrieken: *Voortbrengselen van natuur* en *voortbrengselen van kunst* bepalen. Naar deze verdeeling, kan men de *voortbrengselen van natuur* in drie *rijken*, en deze weder in *klassen* indeelen. Vervolgens kan men de *zoogdieren* verdeelen in *wilde* en *tamme* dieren, en de *vischen* in *zee-* en *rivier*visch. De *voortbrengselen van kunst* laten zich verdeelen in *huisraad* en *kleederen*, en deze laatste weder in *kleederen*, die door *mannen*, die door *vrouwen* en die door *beiden* gedragen worden. Wij zullen, om alle wijdloopigheid te vermijden, de opgegevene namen, volgens de gemaakte verdeeling, in een voorbeeld (zie hiernevens) zamenvoegen.

Het zal ieder in het oog vallen, dat deze verdeeling of rangschikking, naar gelang der voorwerpen, op onderscheidene wijzen kan geschieden, en verre uitgebreid worden, als mede, dat zij naar de behoeften der leerlingen behoort gewijzigd te zijn. Bij mingeoefende leerlingen zal men den weg dienen te volgen, welken ik aangegeven heb, opdat zij allengs en gemakkelijk de rubrieken kunnen vinden; bij meer geoefende leerlingen kan men ook dadelijk de onderafdeelingen

ma.

Bl. 8*

VOORTBRENGSELEN

VAN

K U N S T.

Muts,
stoel,

maken, het welk veel tijd bespaart, maar ook meer nadenken vereischt, b. v.

VOORTBRENGSELEN VOORTBRENGSELEN

VAN N A T U U R. VAN K U N S T.

- I. DIEREN - K.
 - 1.) Zoogdieren:
 - a) Wilde: leeuw enz.
 - b) Tamme: schaap enz.
 - 2.) Vogels: Raaf, enz.
 - 3.) Amphibien enz.
 - 4.) Vissen:
 - a) Zeevisch: fchol enz.
 - b) Rivierisch: baars, enz.
 - 5.) Insekten: Vlooi, enz.
 - 6.) Wormen: Oester, enz.
- 2. PLANTEN - R. 3. MINERALEN - B. I. HUISRAAD. 2. KLEEDEREN
 - 1.) Roos, enz. IJzer enz. Stoei enz.
 - 1.) Mans - klederen, Vest, enz.
 - 2.) Vrouwen - klederen. Jak, enz.
 - 3.) Mans - en Vrouwen klederen. Muts, enz.

Even klaar is het, dat deze verstandsoefening, bij een gepast onderwijs, eene bron van kennis voor den leerling opent, naardien het dan niet enkel bij eene optelling der namen blijft; doch dat wij binnen de grenzen terug keeren, welke wij ons voorgeschreven hebben.

Het gedeelte dezes onderwerps, waartoe wij ons hier te bepalen hebben, is het rangschikken van zulke woorden, wier kennis den kinderen het eerst te stude moet komen, en hieronder behooren in de eerste plaats de *zelfstandige naamwoorden*, *bijvoegelijke naamwoorden* en *werkwoorden*. Bij deze oefening kan men echter in geene bijzonderheden treden; men gebruike dezelve slechts, om de kinderen voornoemde soorten van woorden van elkan- der te leeren onderscheiden. Vooraf echter moet men hun van elke soort dezer woorden een duidelij denkbeeld trachten te geven, en dit zoo veel mogelijk verzinnelijken. 1.) Doe men hun het onderscheid opmerken, tusschen de namen der dingen en de dingen zelve; 2.) tusschen de dingen zelve en derzelve kenmerken, en 3.) tusschen de dingen en derzelve werkingen of handelingen, waarna men hen met de benamingen bekend make, welke men aan iedere soort van woorden, welke zij hebben leeren kennen, gegeven heeft.

Ten einde dit oogmerk te bereiken, geve men den kinderen eenige der voornoemde woorden op, make hen op derzelve verschillenden aard opmerkzaam, en leide hen zoodanig, dat zij de soort van woorden, waartoe elk dezer behoort, van zelve schijnen te vinden. — Eenige wenken, hoe daar-
me-

mede te handelen , mogen ten proeve verstraken.

Voorbeeld. Tafel, bank, zwart, lang, schrijven, lezen, inkt, flap, pen, zitten, praten.

Ziet, kinderen! hier hebben wij eenige woorden, laat ons eens beproeven, of wij die onder zekere foorten kunnen brengen.

Aanmerking. Ik vooronderstel dat deze oefening, namelijk het rangschikken der woorden, den kinderen niet geheel vreemd is. Ook heb ik in deze proeven, om alle wijldloopigheid te vermijden, doorgaans de antwoorden en vele tusschenvragen weg gelaten.

Leest eens het eerste woord. — Ja, *tafel*. Legt eens dit boek daarop. — Waarom kunt gij dat niet doen? — Juist, het is slechts de naam van de tafel, en niet de tafel zelve. Welk onderscheid is er dus tusschen deze tafel, en die daar op het bord staat? — Als wij dezen naam niet hadden, dan zouden wij altijd op de tafel moeten wijzen, als wij daarvan iets wilden zeggen. En hoe zouden wij het dan maken, als wij geene tafel bij de hand hadden? — Om dit te verhelpen heeft men de tafel eenen naam gegeven. Als ik nu het woord *tafel* noem, dan hoort gij dien klank, en weet wat ik meen, omdat men met dien klank de *tafel* bedoelt — zoo is het ook met alle andere dingen. Er is dus een aanmerkelijk onderscheid tusschen de dingen zelve en de namen dier dingen. De namen heeft men uitgedacht, om elkander te kunnen

nen

men zeggen, wat men meent of bedoelt, zonder op de dingen zelve te wijzen; en dit gaat zeer goed, als men slechts de dingen en derzelve namen kent. Zegt mij nu eens, welk verschil is er tuschen de namen der dingen en de dingen zelve? — Maar hoe zouden wij het maken, als wij eens verre van elkander afwoonden, en ik u van de tafel, of van eenig ander ding, iets wilde zeggen — zou ik dan zoo hard moeten schreeuwen? — Ja, dan zou ik u eenen brief kunnen schrijven: zou ik dan de tafel in dien brief moeten pakken? — Juist, ik zou daarvoor slechts den naam *tafel* behoeven te schrijven. Zoudt gij dien klank dan kunnen hooren? — Gij zoudt uit het geschreven woord, of uit de teekens, waardoor ik den klank *tafel* uitgedrukt had, weten wat ik bedoelde. Maar dan zoudt gij ook moeten kunnen lezen; dat is, gij zoudt met de teekens moeten bekend zijn, waardoor wij de hoorbare klanken zichtbaar uitdrukken. Wat is het goed, dat men zulke teekens uitgedacht heeft; nu kunnen wij elkander ook iets zeggen, al zijn wij nog zoo verre van elkander verwijderd.

Zijt nu eens opmerkzaam, dan zal ik u nog meer van deze namen zeggen. Aan alle dingen, die wij zien, hooren, rieken, smaken of voelen kunnen, heeft men namen gegeven, en als wij alle deze verschillende namen onder eenen naam willen brengen, dan noemen wij dezelve *naamwoorden*: als wij dus spreken van naamwoorden, dan verstaan wij daaronder de namen der dingen. Wat zijn nu *naamwoorden*? — Om deze benaming nog

na-

nader te bepalen, heeft men er het woord *zelfstandig* voor gevoegd, omdat men gewoon is, alle dingen, die men zien, hooren, rieken, smaken of voelen kan, *zelfstandig*, dat is iets, dat *bestaat*, dat er *is*, te noemen. Hierdoor krijgen wij den naam van *zelfstandig naamwoord*, en gebruiken dien ter onderscheiding van eene andere soort van naamwoorden, die wij nader zullen leeren kennen.

Ann. Het is hier de plaats noch de tijd, om van dingen te spreken, die niet wezenlijk bestaan, en die wij echter als zelfstandig aanmerken.

Als gij nu verscheidene namen van dingen onder eenen algemeenen naam wildet brengen, welken naam zoudt gij dan gebruiken? — Juist, *zelfstandig naamwoord*. Nu hebben wij den naam voor eene soort van woorden, wij zullen nog wel andere soorten vinden. Laat ons dezen naam hier neder schrijven, en daaronder plaatsen — ja, het woord *tafel*.

Het tweede woord is? — *Bank*. Waarvan is dit de naam? Hier van de bank, waarop wij zitten. Waar zoudt gij dit woord plaatsen? Ook onder de *zelfstandige naamwoorden*. Waarom? — Nu het derde woord *zwart* —? Het bord is *zwart*. Is dan die *zwarte* kleur niet het bord zelf? — Als ik het geheele bord met krijt besmeer, is het dan nog *zwart*? Neen, dan is het wit. En als ik het krijt er weder afveeg? Dan is het weder *zwart*. — Gij ziet dat het bord het bord blijft, of ik het wit of *zwart* make; dit *wit* of *zwart* verandert dus het bord zelven niet; en al maakte ik

ik het bord grooter of kleiner, rond of achthoekig; het zou toch een bord blijven, en dus is het *wit* of *zwart* iets, dat wij aan het bord zien, maar niet het bord zelf. Zouden wij nu het woord *zwart* ook een *zelfstandig naamwoord* kunnen noemen? — Neen, dat kan men niet, want als men het woord *zwart* noemt, dan weet men niet bepaald, wat men meent. Bij het noemen van een *zelfstandig naamwoord* denkt men dadelijk aan het ding, dat door dezen naam benoemd wordt: b. v. bij het hooren van den naam *tafel*, weet gij welk ding ik door dat woord bedoel; gij zult daaronder geene bank, geenen stoel noch geen huis verstaan, en zoo is het bij alle *zelfstandige naamwoorden*; wij kunnen daarbij aan dat ding denken, het welk door dien naam uitgedrukt wordt, namelijk, als wij die namen wel verstaan en de daardoor beteekende dingen kennen. Geheel anders is het met het woord *zwart*; daaronder kunnen wij alle dingen verstaan, die eene *zwarte* kleur hebben; b. v. onze schoenen, dezen hoed, deze kousen enz. Zou dit woord dus wel een *zelfstandig naamwoord* zijn? — Hoe veel pennemesen liggen hier? Twee. Ziet gij ook iets aan het eene pennemes, dat niet aan het andere is, of waarin verschillen deze pennemesen van elkander? Het eene heeft een *bruin*, doch het andere een *zwart* hecht; het eene is *grooter* dan het andere; het eene is *verroest*, het andere niet. — Juist, daardoor is het eene mes van het andere onderscheiden. Dit *bruin*, *zwart*, *grooter*, *verroest* zijn geene namen, waardoor wij pennemesen in het algemeen aanduiden, maar

maar het is iets, dat wij aan deze mesfen zien, en als ik het verroeste mes flijp, dan is de roest er af, maar het pennemes blijft toch een pennemes. Gij ziet dus ook, dat het woord zwart niet onder de zelfftandige naamwoorden kan komen, omdat het niet het bord zelf is, maar wel iets, dat wij aan het bord zien, bemerken, waarnemen.

Datgene, waardoor het eene ding van het andere onderscheiden is, en waardoor men de dingen van dezelfde foort van elkander onderscheidt, heet men *de kenmerken of hoedanigheden* der dingen: noemt mij eens eenige kenmerken op van dingen, welke gij hier om u ziet. Waardoor is deze tafel van die onderscheiden? Deze pen van die? enz. Om deze kenmerken uit te drukken, moeten wij dus ook namen hebben, en deze noemen wij *bijvoegelijke naamwoorden*, omdat zij bij de zelfftandige naamwoorden gevoegd worden, om de dingen, welke daardoor uitgedrukt worden, van elkander te kunnen onderscheiden. — Zie hier zijn twee pennen, de eene is langer, dan de andere; als ik nu eene van deze pennen wensch, onverschillig welke, dan zeg ik, geef mij eene pen; maar wil ik de langfte hebben, dan moet ik bij den naam pen nog eene andere voegen, opdat gij zoudt weten, welke pen ik bedoele: en welke naam zou dit zijn? — Juist, de naam *lang*: ik zou dan zeggen: geef mij de *lange*, of *langfte* pen. — Nu hebben wij weder eenen algemeenen naam gevonden, waaronder wij dergelijke namen, die de kenmerken, de hoedanigheden der dingen uit-

uitdrukken, zoo als het woord *zwart*, brengen kunnen. Laat ons deze naast het woord *zelfstandige naamwoorden* schrijven, en daaronder het woord *zwart* plaatsen. Nu lezen wij verder? *Lang*. Noemt eens iets, dat lang is. De bank. Is dat *lang* de bank zelve? Wat is het dan? — Een kenmerk of hoedanigheid van de bank, waardoor wij deze van die onderscheiden. Onder welk hoofd zult gij dit brengen? Onder dat van *bijvoegelijke naamwoorden*.

Welk woord volgt er nu? *Schrijven*. Toont mij eens zulk een ding. — Ja, als gij eene pen hadt, dan zoudt gij kunnen schrijven; gij zoudt dan iets doen. Deze naam is dus weder van de voorgaande onderscheiden, want hij duidt niet den naam van eenig ding of van eene hoedanigheid, maar het *werken*, het *doen* of de *handeling* aan. Wanneer gij schrijft, dan doet gij iets, en voor die soort van woorden, die uitdrukt, wat wij of wat de dingen doen, hebben wij weder eener anderen naam; wij noemen die *werkwoorden*.

Alle dingen, het zij levende of levenlooze, kunnen iets doen, zij kunnen werken; dat is, zij kunnen iets doen, zij kunnen handelen, en dit doen zij zelve, of doen dit door anderen geholpen. Dit mes kan niet snijden, zoo lang het daar stil ligt: maar doet het daarom niets? Ja, het ligt. Neem ik nu dit mes in mijne hand, en snijd ik daarmede, dan doet het weder iets, schoon ik het daartoe behulpzaam moet zijn. Men zegt wel eens: ik doe niets; maar dan willen wij daar enkel mede zeggen: ik doe dit of dat werk niet. Ziet eens

eens die kleine jongen daar, hij heeft geen boek, hij leert niet; nu doet hij immers niets? — Zekerlijk doet hij iets; hij luistert, wat wij van hem zeggen; hij schuift met zijne voeten langs den grond; hij ziet in het rond; hij speelt met zijnen hoed: zoudt gij zeggen, dat hij niets deed? — Weet gij nu nog, onder welk eenen algemeenen naam men die woorden brengen kan, die eene handeling, eene werking, het doen, uitdrukken? — Ja, *werkwoorden*.

Nu hebben wij den naam van eene derde foort van woorden, dien schrijven wij nevens de namen *zelfstandige naamwoorden* en *bijvoegelijke naamwoorden*, en daaronder het woord —? *schrijven*. Waar zult gij nu het woord *lezen* plaatsen? Onder de *werkwoorden*. Waarom? — Omdat het eene handeling aanduidt, omdat wij iets doen, als wij lezen, enz. — Op deze wijze handelt men met al de overige woorden, waardoor zij in deze orde komen te staan:

ZELFST. NAAMW.	BIJV. NAAMW.	WERKWOORDEN.
Tafel,	Zwart,	Schrijven,
bank,	lang,	lezen,
inkt,	slap.	zitten,
pen.		praten.

Aann. De opklimming, welke men bij de volgende oefeningen te houden heeft, wordt door de afdeeling, waaronder zij gebragt zijn, genoegzaam aangewezen. Overigens moet ik nogmaals herinneren, dat men de juistheid der gegevene bepalingen behoort te beoordeelen naar het oogmerk, waartoe zij gegeven worden: zij zijn voor kinderen, en bij deze moet men dikwijls

B

de

de niterfte naauwkeurigheid eenigermate aan de duide-
lijkheid opofferen, althans in den beginne, ingevalle zulks
niet anders kan, en eenigen regel niet verder uitbrei-
den, dan aanvankelijk noodig is: het overige vindt
zich allengs van zelve.

Voorbeelden ter oefening.

A.

1. Kind, jongen, zwart, klein, meisje, man, school;
lang, vuil, bank, tafel, oud, gefcheurd, meester,
leerling, lesfenaar, hoog, wit, inkt, muur, penne-
mes.
2. Bock, lei, dik, groot, liniaal, smal, krijt, letter,
fpons, nat, wit, droog, inktkoker, kast, klein,
zolder, trap, deur, wijd, raam, fchoon, papier,
blaauw.
3. Huis, groot, kelder, diep, kamer, haard, plaats,
gang, lang, kort, keuken, klein, bed, zacht, la-
ken, wit, floop, kuffen, gordijn, groen, mat, ta-
fel, bruin.
4. Vader, moeder, goed, fchrijven, lezen, vragen,
geld, koopen, oom, zuster, fpelen, broeder, zit-
ten, loopen, peer, geel, hard, flapen, opftaan,
luisteren.
5. Keuken, ketel, zwart, fchuren, tang, glad, vuur,
branden, koken, aardappelen, oud, nieuw, fchil-
len, vork, mes, lepel, eten, bidden, danken,
fcherp, bot, flijpen, wafchen.
6. Rok, zwart, blaauw, broek, aantrekken, uitklee-
den, hoed, rond, groeten, fprekken, fchoenen, ge-
lapt, afvegen, koufen, blaauw, wit, kort, stoppen,
gaan.
7. Danfen, fpringen, knikker, knikkeren, bal, hard,
gooijen, glas, breken, geborsten, opletten, hoepel,
rond,

rond, stok, krom, hoepelen, zweeten, afvegen, ziten, togt, sluiten.

Aanmerk. Het zal mijne herinnering niet behoeven, dat deze woorden meer, dan tot eene bloote fangschikking, en dus ook tot een nuttig onderhoud dienen kunnen.

B.

1. Aanbeeld, smeden, aardkloot, drastien, asp, abeel, oud, groeijen, adder, vergiftig, afgod, anijs, Amerika, zeilen, arend, balsen, balsemen, riekend.
2. Bark, bavian, wild, klimmen, bier, wit, verflinden, dat, bekoorlijk, dijk, doorbreken, dog, blasfen, eend, tam, zwemmen, eik, eikel, fuik, vangen.
3. Garst, brouwen, malen, gepeld, geit, blaten, harp, spelen, haspel, winden, hut, laag, berg, steil, klimmen, dalen, beek, kronkelend, vlieten.
4. Kaneel, welriekend, ploeg, ploegen, bosch, wandelen, digt, konijn, hol, graven, schuw, loopen, lak, rood, zwart, verzegelen, lucht, gezond, frisch, inademen, talk, smelten.

C.

1. Deugd, beminnelijk, hoogachten, dood, vreezen, billijken, kwaad, schuwen, haat, verachtelijk, vermijden, weldadigheid, regtvaardigheid, tegenspoed, verdragen.
2. Menschlievendheid, betrachten, pligt, liefde, verwerven, dierbaarste, gehoorzaamheid, bewijzen, naijver, geoorloofd, behoedzaamheid, bevlijtigen, gepast.
3. Vertrouwen, behoedzaam, leugen, leven, duurzaam, eenwig, genieten, werkzaam, straf, straffen, tijd, vergankelijk, voorbijaellen, genot, tijdelijk, verflaven.

B 2

II. ZA-

II. ZAMENVOEGING VAN ZELFSTANDIGE MET
 DAARBIJ PASSENDE BIJVOEGELIJKE NAAM-
 WOORDEN EN WERKWOORDEN.

1. *Verbinding van een zelfstandig met een
 bijvoegelijk naamwoord.*

1.) *In eenen bevestigenden zin.*

Wanneer de kinderen, naar aanleiding der voorgaande oefening, eenigzins met het onderscheid tusschen zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden bekend zijn, dan ga men over, om hun deze te leeren zamen voegen, zoo als zij bij elkander passen; men doe hen de bijvoegelijke naamwoorden, door middel van het koppelwoordje *is*, aan de zelfstandige verbinden, en make hen met de lidwoorden en met de geslachten der zelfstandige naamwoorden bekend, in zoo verre, als zulks bij deze eerste oefening noodzakelijk is. Ik heb aan het verbinden der bijvoegelijke naamwoorden met de zelfstandige, door het woordje *is*, de voorkeur gegeven, omdat hierbij de bijvoegelijke naamwoorden geene verandering ondergaan, en men den kinderen hierdoor tevens in het bevestigen of ontkennen der kenmerken enz. aan de voorwerpen kan oefenen.

Voorbeeld ter opheldering. Tafel, scherp, mes,
 lang, inkt, wit, krijt, zwart, schrift, rond, hoed,
 beklad.

Na-

Nadat de kinderen bovenstaande woorden, op voorschrevene wijze, hebben gerangschikt, waardoor zij in deze orde komen te staan:

Zelfst. naamw.	Bijvoeg. naamw.
Tafel,	scherp.
mes,	lang,
inkt,	wit,
krijt,	zwart,
schrift,	rond,
hoed,	beklad,

ga men op deze of dergelijke wijze te werk.

Kinderen! hier hebben wij bij elk zelfstandig naamwoord een bijvoegelijk naamwoord: bij iedereen naam van de dingen zelve hebben wij nog eenen naam van een of ander kenmerk; laat ons nu eens zien, of wij zulke kenmerken aan die dingen vinden, als hier door de bijvoegelijke naamwoorden uitgedrukt worden. — Wat staat er bij het woord *tafel*? *Scherp*. Kunt gij dit kenmerk aan deze *tafel* wel vinden? Neen, wij kunnen van deze *tafel* niet zeggen, dat zij *scherp* is. Gij ziet dus, dat de dingen niet allen dezelfde kenmerken hebben; wij moeten dus geene andere kenmerken aan de dingen toeschrijven, dan zij wezenlijk bezitten. Het woord *scherp* kunnen wij derhalve niet bij het woord *tafel* voegen: waarom niet? — Laat ons eens zoeken, of er onder de overige bijvoegelijke naamwoorden niet een ander is, dat eenig beter kenmerk van deze *tafel* uitdrukt. Ja, *lang*: waarom? Om dat deze *tafel lang* is. Komt, schrijven wij het woord *lang* achter het woord *tafel*;

voor het woord *ſcherp* zullen wij wel eene andere plaats vinden. Welk kenmerk ſtaat or achter het woord *mes*. *Lang*. Dit woord hebben wij reeds achter het woord *tafel* gevoegd, en dit *mes* is ook niet lang. Kunt gij geen beter kenmerk voor het woord *mes* vinden? Ja, *ſcherp* enz.

Heeft men op deze wijze met al de overige woorden gehandeld, dan zullen zij in deze orde nevens elkander komen te ſtaan;

Tafel, ſcherp,	Tafel, lang,
mes, lang,	mes, ſcherp,
inkt, wit,	inkt, zwart,
krijt, zwart,	krijt, wit,
ſchrift, rond,	ſchrift, beklad,
hoed, beklad.	hoed, rond.

Aanmerk. Het komt mij voor, dat het goed is, de woorden nog eens te ſchrijven, zoo als hier boven, wijl er anders, door het uitwiſſchen, ligtelijk woorden vergeten worden.

Als ik u nu eene eigenschap of een kenmerk van deze *tafel* wilde opgeven, en ik zeide: *tafel lang*; zou dit wel goed zijn? Welk woordje zou men er nog moeten tuſſchen voegen? Het woordje *is*. Juist, dan zou ik moeten zeggen: *tafel is lang*. Door dit woordje *is* drukt men uit, dat het kenmerk *lang* zich aan de *tafel* bevindt; dat dit kenmerk bij de *tafel* past; dat het waar is, dat dit kenmerk zich aan de *tafel* bevindt. Als wij zoo ſpreken, dan bevestigen wij het kenmerk *lang* aan de *tafel*, of wij bevestigen, dat de *tafel lang* is, en dit heeft plaats in alle gevallen, waarin wij de na-
men

men der kenmerken van de dingen door het woordje *is*, dat men daarom een koppelwoordje noemt, aan de namen der dingen zelven verbinden.

Maar klinkt het wel goed, als ik zeg: *tafel is lang*? Zou men daarvoor nog niet een ander woordje moeten plaatsen? — Ja, het woordje *de*. Ik zou dan kunnen zeggen: *de tafel is lang*. Maar zou ik ook mogen zeggen: *de mes is scherp*? Neen, *het mes is scherp*. Waarom hier het woordje *het*? — Ten aanzien van de woordjes *de* en *het*, *een* en *eene*, moet ik u nog iets zeggen. De zelfstandige naamwoorden worden nog in drie soorten onderscheiden, en deze soorten geeft men den naam van *mannelijk*, *vrouwelijk* of *onzijdig*. Elk zelfstandig naamwoord behoort tot eene dezer soorten, die men *geslachten* noemt; en van deze geslachten hangt het af, of men het woordje *de*, *het*, *een* of *eene* moet gebruiken. Men noemt deze woordjes *lidwoorden*. — Als u een zelfstandig naamwoord voorkomt, en gij weet niet tot welk geslacht het behoort, dan moet gij zulks maar vragen.

Aanmerk. Bij deze gelegenheid zegge men den kinderen, welk lidwoord men voor het mannelijk geslacht, welk men voor het vrouwelijk en welk voor het onzijdig geslacht plaatst; doch men spreke van geene verbuiging: dit is hier nog te vroeg.

Nog moet ik u vragen: zijn alle tafels *lang*? Zijn alle messen *scherp*? Neen. Als al de dingen van dezelfde soort niet dezelfde kenmerken hebben, dan moeten wij de zaak, waarvan wij eenig kenmerk opgeven, nader bepalen, even als of men dezelve met den vinger aanwees, Ik zou dus zeg-

gen: *deze tafel is lang*, omdat alle tafels niet *lang* zijn; *dit mes is scherp*, omdat alle mesfen niet *scherp* zijn. Voor het mannelijk en vrouwelijk geslacht plaatst men het woordje *deze* of *die*, en voor het onzijdig geslacht *dit* of *dat*. Deze woordjes *deze*, *die*, *dit*, *dat* behooren tot eene andere soort van woorden; doch deze zal men u wel nader leeren kennen.

Laat ons nu deze kleine woordjes nog voor de zelfstandige naamwoorden plaatsen. Wij zouden voor dezelve ook de woordjes, *de* of *het* kunnen zetten, als wij maar weten, over welke dingen wij spreken; anders moeten wij de dingen, zelven door de woordjes *deze*, *die*, *dit* of *dat* aanwijzen. Wij zullen zoo wel van deze, als van de eerste gebruik maken, en boven die woorden, waarvoor wij de woordjes *de* en *het* plaatsen, *bepaald* en boven de andere *aanwijzend* schrijven, b. v.

Bepaald.

De tafel is lang.
Het mes is scherp.
De inkt is zwart.
Het krijt is wit.
Het schrift is beklad.
De hoed is rond.

Aanwijzend.

Deze tafel is lang.
Dit mes is scherp.
Deze inkt is zwart.
Dit krijt is wit.
Dit schrift is beklad.
Deze hoed is rond.

Aanmerk. Eenige eigenschappen, die aan eene geheele soort of aan een geheel geslacht behooren, worden door het bepalend lidwoord bepaald genoeg uitgedrukt, als: *de sneeuw is wit*, *het goud is zwaar*, enz. Bij zulke eigenschappen kan men de aanwijzende voor-naamwoorden wel weg laten; echter moet men de leerlingen hierop opmerkzaam maken. Ook kan men hun bij deze gelegenheid zeggen: dat de dingen door het woordje *een* of *eene* nog minder bepaald zijn, en meer algemeen voorgesteld worden.

Voor-

Voorbeelden tot oefening.

A.

Opmerking. Als men de woorden in die orde, zoo als zij in de volgende voorbeelden voorkomen, volgens de 1. oefening laat rangschikken, dan komt achter elk zelfstandig naamwoord een bijvoegelijk te staan, dat niet bij hetzelfde behoort.

1. Tang, nat, spons, verroet, muur, steil, trap, wit, deur, braaf, kind, wijd, bank, diep, kelder, hoog.
2. Haard, spits, vork, warm, gang, flap, schoen, goed, vader, gelapt, pen, gekopt, kous, rijp, peer, breed.
3. Hoepel, zorgvuldig, Moeder, behangen, kamer, bot, xuur, zwart, papier, heet, inkt, wit, peanemes, zacht, bed, bot.
4. Meester, hoog, zolder, geduldig, bol, oplettend, leerling, rond, boek, diep, kast, dik, ketel, wit, zand, gelapt.
5. Azijn, zoet, suiker, zuur, blad, nat, bloed, grof, boter, groen, dweil, koud, garen, zacht, hagel, rood.
6. Hemd, naarstig, meisje, nieuwbakken, roggenbrood, wit, hoed, valsch, kat, rond, toren, groen, gras, spits.
7. Jongen, welriekend, roos, naarstig, kalf, morsig, zwijn, sterk, paard, dom, ijs, vloeibaar, water, hard, hond, oudbakken, brood, waakzaam.
8. Boer, vaal, muis, arbeidzaam, wortel, diep, put, geel, snijboon, doorschijnend, glas, groen, tuis, lekker, wafel, sierlijk.
9. Ketel, hout, tafel, koper, inktkoker, ijzer, tang, lood, lepel, aarde, dukaat, zilver, gulden, tin, melkpot, goud.

B 5

10. Juk.

10. Juk, ijzer, kagchel, katoen, rok, staal, vork, la-
ken, hemd, neteldoek, muts, wol, kousen, bont,
pels, linnen.

Aanmerk. Als de bijvoegelijke naamwoorden de stoffe aanduiden, zoo als er in de beide laatste voorbeelden voorkomen, dan late men achter het woordje *is* het voorzetsel *van* plaatfen; b. v. *de ketel is van koper*, en make de kinderen hierop opmerkzaam. Zonder twijfel zullen vele kinderen deze woorden, die de stoffe aanduiden, als zelfstandig beschouwen; doch men beduide hen, dat zij hier dienen, om aan te wijzen uit of van welke stoffe de dingen gemaakt zijn, en dat men de-
zelfde daarom bijvoegelijke naamwoorden noemt.

B.

1. Berg, vergiftig, adder, hoog, dal, geel, citroen, laag, blik, zwaar, goud, dun, hijacint, zacht, dons, welriekend.
2. Gierst, gerookt, ham, geel, gist, gezouten, haring, bitter, gracht, zoet, honig, diep, haak, teeder, jeugd, ijzer, hass, wreed, tijger, vreesachtig.
3. Schasp, scherp, kling, onnoozel, kanaal, hout, bord, wijd, kandelaar, blind, mol, verlakt, kasteel, blik, lamp, vervallen, leeuw, traag, ezel, sterk.
4. Diamant, zwart, moor, kostbaar, halm, waakzaam, herder, rijp, hoppe, ruim, hospitaal, droog, hovenier, hout, knods, kundig.
5. Kogel, werkzaam, mier, rond, kolk, lang, lans, diep, kom, frisch, loof, hol, koning, rood, meekrap, magtig.
6. Gids, ruim, park, getrouw, bord, zout, pekcl, aangenaam, ooft, hoog, populier, rijp, rivier, rond, rad, diep.

C.

C.

1. Aanbod, ondragelijk, flavernij, voordeelig, afgunst, opbeurend, troost, verachtelijk, rijkdom, dringend, verzoek, vergankelijk, schaduw, schadelijk, vijandschap, bedriegelijk.
2. Lente, hatelijk, leugen, bekoorlijk, wensch, troostelijk, koop, hartelijk, wrak, pligtelijk, dankbaarheid, verachtelijk, gewoonte, prijsfelijk, spaarzaamheid, oud.
3. Argwaan, beminnelijk, waarheid, gevaarlijk, hoogmoed, aangenaam, kalmte, belagchelijk, fortuin, onuitputbaar, natuur, bedriegelijk, muzijk, versterkend, slaap, streelend.

2.) *In eenen ontkennden zin.*

Tot het ontkennen der kenmerken of eigenschappen aan een voorwerp, bezige men de laatstgegevene voorbeelden, en wel in die orde, zoo als zij opgegeven zijn, waardoor bij ieder zelfstandig naamwoord een bijvoegelijk komt te staan, het welk er niet bij behoort; b. v. *tafel scherp, mes lang* enz. Men zegge den kinderen, dat men ook zeker kenmerk, of zekere hoedanigheid, aan eenig ding ontkennen kan, dat is, zeggen, dat zoodanig kenmerk zich niet aan het voorwerp bevindt, zoo wel als men hetzelfde aan eenig voorwerp kan bevestigen, zoo als zij reeds geleerd hebben. Men make hen hiertoe bekend met het woordje *niet*, en, daar het noodig is, ook met het woordje *geen*, en leere hun het gebruik derzelve. Men zegge

zegge hun, dat het woord *scherp* wel met het woord *tafel* kan verbonden worden, doch dat men er dan het woordje *niet* moet tusſchen voegen; b. v. *de tafel is niet ſcherp*; dat dit woordje *niet* dan aanduidt, dat *ſcherp* eene eigenschap is, die men niet aan de tafel kan toekennen. Volgens deze oefening zoude het op bl. 24 gegevene voorbeeld dus komen te ſtaan :

De tafel is niet ſcherp.
 Het mes is niet lang.
 De inkt is niet wit.
 Het krijt is niet zwart,
 Het ſchrift is niet rond.
 De hoed is niet beklad.

Als eene tweede oefening van deze foort leere men hun het gebruik van het woordje *geen*, het welk het best bij de ſtoffelijke bijvoegelijke naamwoorden, en ten aanzien van het eene zelfſtandig naamwoord met het andere, kan geſchieden; b. v. *de ketel is geen hout, de tafel is geen koper, de tafel is geen mes, het mes is geen inkt*, enz. In het eerste geval kan men ook zeggen: *de ketel is niet van hout*, enz. De verbuiging, welke het woordje *geen* hierbij voor vrouwelijke naamwoorden moest ondergaan, ga men als nog met ſtilzwijgen voorbij.

2. Ver-

2. *Verbinding van meer dan een bijvoegelijk naamwoord met een zelfstandig naamwoord, of van meer dan een zelfstandig naamwoord met een bijvoegelijk naamwoord, of van beiden te gelijk.*

Wanneer de kinderen genoegzaam met de voorgaande oefeningen bekend zijn, dan geve men hun eene reeks van woorden op, waaronder bijvoegelijke naamwoorden zijn, die bij meer dan een zelfstandig naamwoord passen. Hierdoor ontstaan verschillende oefeningen, en wel voor eerst: *het verbinden van een zelfstandig naamwoord met twee of meer bijvoegelijke naamwoorden*; ten tweede: *het verbinden van twee of meer zelfstandige naamwoorden met een bijvoegelijk naamwoord*, en ten derde: *het verbinden van twee of meer zelfstandige naamwoorden met twee of meer bijvoegelijke*.

Voorbeeld ter opheldering. Tafel, zwart, inkt, vierkant, bord, rond, hoed, hout, krijt, oud, bal, wit, papier, lang, bank, vuil.

1.) Late men de kinderen de bijvoegelijke naamwoorden met de zelfstandige verbinden, zoo als zij het best bij elkander passen, het welk tevens ter opscherpung van het oordeel dient, naardien het hierbij bijzonder op de keus aankomt, welke eigenschap of welk kenmerk men aan eenig ding toekent,

kent, en waarbij zeker dat kenmerk of die eigenschap den voorrang verdient, welke men het meest aan zoodanig ding aantreft, of kan aantreffen; b. v.:

De tafel is van hout.

Het bord is vierkant.

Het krijt is wit.

Het papier is vuil.

De inkt is zwart.

De hoed is rond.

De bal is oud.

De bank is lang.

2.) Doe men hen opmerken, dat hier ook kenmerken opgegeven zijn, die bij meer dan eene zaak passen, zoo dat men twee of meer bijvoegelijke naamwoorden bij een zelfstandig naamwoord kan voegen. Men leere hun deze zelve zamen verbinden, waartoe hun de kennis van het voegwoord *en* noodig is. Men zegge hun, dat men niet zegt: *de tafel is van hout vierkant*, maar wel: *de tafel is van hout en vierkant*, waartoe men het woordje *en* gebruikt, om de beide bijvoegelijke naamwoorden zamen te verbinden. Voorts zegge men hun, dat dit woordje *en* weggelaten wordt, wanneer men drie of meer woorden zamen voegt, in zoo verre, dat het dan alleen dient, om het laatste woord met het voorgaande te verbinden, en dat men tusschen de andere woorden, in plaats van gezegd woordje, een *komma* zet; zoo dat men niet moet zeggen: *de hoed is zwart en rond en oud*, maar wel: *de hoed is zwart, rond en oud*. Meer dan dit behoeft men hun ten aanzien van het voegwoord *en* en
ten

ten aanzien van de *komma* niet te zeggen. Indien men hierin eene geleidelijke orde wil houden, dan voege men eerst twee en vervolgens meer bijvoegelijke naamwoorden bij een zelfstandig naamwoord; b. v.

a) De tafel is van hout en vierkant.

Het bord is van hout en vierkant.

Het papier is oud en vuil.

De inkt is zwart en oud.

De hoed is zwart en rond.

De bank is van hout en lang.

b) De tafel is van hout, vierkant en zwart.

Het bord is van hout, vierkant en zwart.

De hoed is rond, zwart en oud.

De bank is van hout, lang en zwart, enz.

3.) Vervolgens doe men den kinderen opmerken, dat er onder de opgegevene zelfstandige naamwoorden meer dan een is, waarbij dezelfde bijvoegelijke naamwoorden passen, en waaraan men ook gemeenschappelijk een en hetzelfde bijvoegelijk naamwoord kan toekennen. Men zegge hun het onderscheid tusschen het enkelvoud en meervoud; dat men dit laatste verkrijgt, wanneer men meer dingen zamen voegt, of onder éénen naam bevat, terwijl men hun het woordje *zijn* doet kennen, als een woordje, het welk men in de plaats van *is* stelt, wanneer men meer dingen zamen neemt, of meer dingen onder eenen naam bevat; b. v. dat men niet zegt: *de tafel en de bank is van hout*, maar wel *de tafel en de bank zijn van hout*,

om-

omdat tafel en bank twee dingen zijn, die als zoodanig het meervoud uitmaken. Ook zoude men bij deze gelegenheid den kinderen kunnen zeggen, dat het genoegzaam is, wanneer men slechts eenmaal het lidwoord, en wel voor het eerste zelfstandig naamwoord, noemt, in gevalle alle deze woorden hetzelfde lidwoord vereischen; b. v. *de tafel en bank zijn van hout*; doch dat deze weglating geen plaats kan hebben, wanneer de zelfstandige naamwoorden verschillende lidwoorden vorderen; b. v. dat men niet mag zeggen: *de tafel en bord*, maar wel *de tafel en het bord*; niet *de tafel, hoed en het bord*, maar wel *de tafel, de hoed en het bord*, enz. in welk laatste geval bij elk zelfstandig naamwoord het lidwoord moet herhaald worden, b. v.

a) De tafel en bank zijn van hout.

De tafel en het bord zijn van hout.

Het papier en krijt zijn wit.

De iukt en hoed zijn zwart.

De hoed en bal zijn rond, enz.

b) De tafel, de bank en het bord zijn van hout?

De hoed, de inkt en het bord zijn zwart, enz.

4.) Doe men den kinderen de beide laatste oefeningen vereenigen; b. v.

De tafel en het bord zijn van hout en vierkant.

De tafel, de bank en het bord zijn van hout, zwart en oud, enz.

Het zal onze herinnering niet behoeven, dat deze oefening zoo wel in eenen ontkenningen, als in eenen

éenen bevestigenden zin kan geschieden; naar aanleiding van hetgene hier voren gezegd is.

5.) Eindelijk make men de kinderen bekend met het meervoud der zelfstandige naamwoorden. Men zegge hún, dat en hoe men de zelfstandige naamwoorden verandert, wanneer men door dezelve meer dingen van dezelfde soort wil uitdrukken; als mede, dat ook bij zulke meervoudige naamwoorden niet het woordje *is*, maar *zijn* gebruikt wordt; b. v. *de tafels zijn van hout; de banken zijn lang*, enz. Komen er *eigen* naamwoorden voor, of zulke, die uit hunnen aard reeds meervoudig zijn of niet meervoudig kunnen gemaakt worden, dan make men de kinderen daarop opmerkzaam, maar ook niet eet; ten einde hier niet te verwarren noch hun geheugen met klanken op te vullen, welke voor hen geene betekenis hebben. Bij deze laatstgenoemde oefening behoort men dien zelfden trapswijzen gang te houden, welken ik op *bl. 29* en *volgg.* aangewezen heb; schoon eenige weinige voorbeelden, in elk geval, toereikend zullen zijn, om aan het voorgestelde doel te beantwoorden.

Voorbeelden ter oefening.

A.

1. Meester, nieuw, leerling, oud, boek, naastig, pen, wit, papier, goed, inkt, lang, grift, groot, lei, zwart.
2. Lesenaar, laag, tafel, hoog, bank, zwart, bord, bruin, spons, geverwd, kast, nat, muur, geboend, kist, lang, liniaal, wit.

3. Stoel, koper, doofpot, bruin, haard, krom, pook, gepotlood, kagchel, geverwd, plaat, glad, schop, verroest, tang, ijzer.
4. Bed, blik, tabaksdoos, zacht, kusfen, verlakt, thee-
stoof, dons, deken, groen, gordijn, katoen, laken,
wijd, bedstee, wit, stroo, hard, matras, droog.
5. Hond, verglaasd, schotel, waakzaam, tafel, bord,
kundig, timmerman, wit, ketel, staal, vork, koper,
mes, tin, lepel, scherp.
6. Tak, wijd, tob, krom, koek, nat, dweil, zoet,
bijl, rond, bal, scherp, fuiker, lang, hout, droog.
7. Stam, stout, knaap, hoog, brood, fraai, lied,
droog, haak, lang, kleed, ijzer, steeg, breed,
straat, naauw.
8. Boon, scherp, meid, hard, erwt, vlijtig, roet,
blauw, schar, nat, dweil, sterk, boer, bitter,
stoep, oud.

B.

1. Taf, krom, touw, eng, raaf, klein, mug, zwart,
weg, wit, dijk, glanzig, pad, hoog, sneeuw, nieuw.
2. Ster, helder, kar, hard, noot, sterk, tor, schoon,
natuur, zwart, slaaf, gevaarlijk, dief, ongelukkig.
3. Struik, blaauw, eik, rood, duin, hoog, bosch,
laag, was, oud, lelie, rood, roos, wit, indigo, geel.

C.

1. Dag, pligtelijk, beleefdheid, helder, onweder, scha-
delijk, nijd, heilzaam, toorn, onsterfelijk, ziel, ver-
achtelijk, storm, troostelijk, hoop, voordeelig.
2. Herfst, achtingswaardig, ongeveinsdheid, mild, leu-
gen, liefelijk, lente, verachtelijk, luiheid, warm,
zomer, hatelijk, waarheid, koud, winter, beminne-
jk.

3. *Plaatsing der bijvoegelijke naamwoorden voor de zelfstandige.*

Als men tot dus verre de voorgaande oefeningen met de kinderen voortgezet heeft, ga men over, om de bijvoegelijke naamwoorden voor de zelfstandige te plaatsen. Men zegge den kinderen, dat men zich niet altijd bepaalt, om te zeggen, welke kenmerken zich al of niet aan de dingen bevinden; dat men ook dikwijls moet spreken van hetgene de dingen doen, van derzelve handelingen.

Kinderen! als wij zeggen: *de kinderen zijn naarstig*, dan duiden wij daardoor aan, *wat* de kinderen zijn, maar wij weten nog niet wat zij doen. Om dan dit laatste voor te stellen, zeggen wij b. v. *de kinderen leeren*; doch in dit geval missen wij de hoedanigheid der kinderen, namelijk dat zij *naarstig* zijn. Als wij echter zoodanig kenmerk bij de dingen, om deze van andere gelijksoortige dingen te onderscheiden, behouden moeten, dan plaatsen wij de namen der kenmerken of hoedanigheden, dat zijn de bijvoegelijke naamwoorden, voor de zelfstandige, en zeggen dan b. v.: *de naarstige kinderen leeren*. Gij ziet tevens uit dit voorbeeld, dat het bijvoegelijke naamwoord eene kleine verandering ondergaat, als het voor het zelfstandige geplaatst wordt, namelijk, dat men eene *e* achter hetzelfde voegt. Echter

komen er gevallen voor, waarin men van zooda-
nige *e* geen gebruik maakt; doch die zult gij wel
nader leeren kennen.

Tot deze oefening bezige men de laatst gegeve-
ne voorbeelden *ter oefening*, bl. 33. Men late eerst
de kinderen de woorden bij elkander voegen, zoo
als zij het best bij elkander passen, en zorge in
alle gevallen, voornamelijk in den aanvang, dat
elke volgende oefening gedeeltelijk eene herhaling
van de voorgaande zij.

Ten einde deze oefening trapswijze voort te zet-
ten, zoude men de volgende orde kunnen in acht
nemen:

1.) neme men de voorbeelden, zoo als zij op-
gegeven zijn; namelijk, de zelfstandige naamwoor-
den in het enkelvoud met het bepalende lidwoord.
Men zegge den kinderen, dat er achter het bijvoe-
gelijke naamwoord eene *e* geplaatst wordt, wanneer
het voor het zelfstandig naamwoord komt, en het
woordje *de* of *het* voor zich heeft; als mede, dat
men, overeenkomstig den klank, dien men aan de
woorden geeft, somtijds de laatste medeklinker
moet verdubbelen. Ook zoude men dit tevens met
de aanwijzende voornaamwoorden, *deze*, *die*, *dit*,
dat kunnen toepassen, wanneer dezelve in plaats
van de lidwoorden gebezigd worden. Eenige we-
nige uitzonderingen, welke ten aanzien van dezen
regel kunnen plaats hebben, ga men met stilzwij-
gen voorbij.

Zoodra men in de voorbeelen zelve een stoffe-
lijk bijvoegelijk naamwoord aantreft, make men de
kinderen met den algemeenen regel bekend: dat
alle

alle bijvoegelijke naamwoorden, die aanduiden, uit welke stoffe iets gemaakt is, of uit welke stoffe iets bestaat, den uitgang *en* aannemen, dien in alle gevallen behouden en wijders ook niet veranderen; dat b. v. *goud* dan *gouden*, *ijzer* dan *ijzeren* wordt enz.

Wij zullen het op *bk* 30 gegevene voorbeeld hier andermaal ter proeve uitwerken.

De houten tafel.
Het vierkante bord,
Het witte krijt.
Het vuile papier.
De zwarte inkt.
De ronde hoed.
De oude bal.
De lange bank.

Opmerking. Bij de opgave dezer voorbeelden zoude de onderwijzer het geslacht der naamwoorden, achter ieder derzelve, door eene letter kunnen aanwijzen; b. v. *Tafel* (V), *bord* (O), *hoed* (M), enz. Ik heb echter niet noodig geoordeeld, bij de gegevene voorbeelden ter oefening deze aanwijzing te doen, naardien ieder onderwijzer in staat zal zijn om dit zelf te doen, of eene *geslachtlijst van zelfstandige naamwoorden* bij de hand zal hebben.

2.) Passe men voornoemde regelen op het meervoud toe; b. v.

De houten tafels,
De vierkante borden,
De ronde hoeden,
De oude ballen,
De lange banken, enz.

Aanmerk. Ten aanzien der woorden: *krijt*, *papier*, *inkt* enz. valt aan te merken, dat deze dingen, in den verzamelenen zin genomen, in welk geval men daaronder al het *krijt*, al het *papier*, al de *inkt* enz. verstaat, reeds in zekerem zin het meervoud uitdrukken; en derhalve niet meervoudig kunnen gemaakt worden. Deze aanmerking geldt ook deels op de voorbeelden onder letter C. gegeven, van welke er slechts weinige meervoudig kunnen gemaakt worden: de *gard* dezer voorwerpen lijdt zulks niet.

3.) Verwisfele men het bepalend lidwoord met het onbepalend. Men herinnere de kinderen nader aan het woordje *een*, en zegge hun, dat men voor het mannelijk en onzijdig geslacht dit woordje *een* stelt, doch dat men voor het vrouwelijke geslacht er nog eene *e* bijvoegt, en dus *eene* gebruikt. Vervolgens trachte men hun te beduiden, dat dit woordje *een* den zin minder bepaald maakt, en dat men, indien men in eenen zeer onbepaalden zin wil spreken, alle lidwoorden weglaat. Voorts zegge men hun, dat voor het vrouwelijk geslacht eene *e* achter het bijvoegelijk naamwoord komt; doch dat dit, ten aanzien van de andere geslachten, eene uitzondering maakt; dat men achter het eene bijvoegelijke naamwoord eene *e* voegt en achter het andere niet, en dat zij dit wel door het gebruik zullen leeren kennen.

- Eene houten tafel.
- Een vierkant bord.
- Een vuil papier.
- Een ronde hoed.
- Een oude bal.
- Eene lange bank.

een.

aanmerk. Ten aanzien van de woorden *krijft en sakt* geldt ook hier, hetgene wij deswegens bij het meervoud gezegd hebben.

4. *Verbinding van zelfstandige naamwoorden met werkwoorden.*

Tot dus verre met de leerlingen gevorderd zijnde, wordt het noodzakelijk hun de werkwoorden meer in het bijzonder te leeren kennen; doch hierbij doen zich eenige zwarigheden op, welke in der daad niet gemakkelijk, of in het geheel niet, uit den weg te ruimen zijn; en waarbij eene gepaste keus, tusschen het noodzakelijke en nuttige, zich niet zoo gereedelijk laat bepalen. De regel, welke ik mij bij het vervaardigen van dit *bijvoegsel* voorgeschreven heb, en die reeds uit het voorgaande kenbaar is, eischt: 1.) dat elke samenstelling van woorden eenigermate een volledig denkbeeld uitdrukke, zonder dat dit gezegde in een onmisbaar verband staat met andere woorden, welke de kinderen nog niet genoegzaam in hun gebruik hebben leeren kennen; 2.) dat de kinderen allengs met de veranderingen bekend worden, welke de woorden ondergaan, op eene wijze, waarbij zij meer werkende dan lijdende zijn. Hoe moeilijk het zij in alle opzigten dezen regel getrouw te blijven, zonder van het taalonderwijs enkel geheugenwerk te maken, kan ieder beseffen,

die eenigzins over den aard onzer taal heeft nagedacht. Inzonderheid heeft dit betrekking op de oefening, welke ons thans te behandelen staat, naardien vele werkwoorden, of in hunnen aard, of in hunne verandering, voor eenen eersten gang, en ter bijbrenging der eerste denkbeelden, te moeilijk zijn.

Ik moet mij derhalve 1.) en bij voorkeur bedienen van onzijdige, gelijkvloeiende werkwoorden, of van zulke ongelijkvloeiende, die in het verleden deelwoord niet van wortelklinker veranderen, naardien de onzijdige werkwoorden, bij een zelfstandig naamwoord gevoegd, eenen volkomenen zin kunnen uitdrukken; b. v. *de man zit, de vrouw slaapt*, enz., het welk bij de bedrijvende werkwoorden, zonder enig onderwerp, waarop de handeling overgaat, niet wel mogelijk is, maar altijd iets onvolkomens overlaat; b. v. *de meester prijst, de heer hakt*, enz. De kinderen hebben nog niet geleerd, hoe de betrekking der dingen op elkander aan te wijzen, en kennen nog geene andere verbuiging, als men dit verbuiging kan noemen, dan die van den eersten naamval; de verbogene naamvallen moeten zij in het vervolg en als van zelve leeren kennen. Ook behooren de werkwoorden gelijkvloeiend te zijn, althans niet veel van deze af te wijken, omdat zij eene meer geregelde en gemakkelijker vervoeging aan de hand geven, dan de ongelijkvloeiende of onregelmatige werkwoorden.

2.) Kan ik mij aanvankelijk slechts van den tegenwoordigen, een der verledene tijden, namelijk den

den volmaakt verledenen, en van den toekomstenden tijd bedienen, omdat de werkwoorden in die tijden vervoegd, en bij een zelfstandig naamwoord geplaatst, een eenigermate volledig denkbeeld uitdrukken, het welk bij den onvolmaakt verleden en bij den meer dan volmaakt verleden tijd, als mede bij de zamen gestelde tijden, geen plaats heeft, naardien deze van eenige andere omstandigheden of betrekkingen afhangen. Zoo geeft het een voldoende denkbeeld, wanneer men zegt: *wij loopen; wij hebben geloopt, wij zullen loopen*, maar geenszins, wanneer men zegt: *wij liepen*, en nog minder: *wij hadden geloopt*: in beide laatste gevallen ontbreekt nog iets, dat hier schijnt verzwegen te worden, en echter met het gezegde in naauw verband staat: b. v. *wij liepen naar huis; wij hadden onze les al geleerd toen gij kwamt*, enz. — Overigens en

3.) komt het mij voor, dat men deze oefening met het meervoud der naamwoorden en met de onbepaalde wijs der werkwoorden kan aanvangen, ten einde de leerlingen allengs tot de verwoeging der laatstgemelde voor te bereiden.

Wij zullen den gang dezer oefening nader aanwijzen en door een voorbeeld ophelderen.

1.) Geve men den kinderen eene reeks van meervoudige zelfstandige naamwoorden en werkwoorden op, de laatste in den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijze, en late hen deze bij elkander voegen, zoo als zij het best bij elkander pasfen; ook voege men er een kleiner getal bijvoegelijke naamwoorden bij, dan men zelfstandige naamwoorden heeft,

opdat zij deze bijvoegelijke naamwoorden voor die zelfstandige plaatsen, waarvoor zij het geschiktst geplaatst kunnen worden, het welk tot eene gedeeltelijke herhaling van het voorgaande kan dienen.

Voorbeeld ter opheldering. Leerlingen, loeijen, lui, jongens, loopen, vreesachtig, kinderen, blaten, onbedachtzaam, menschen, slapen, koeijen, dwalen, schapen, beven, paarden, geeuwen.

Wanneer deze woorden behoorlijk zamen verbonden zijn, zullen zij dus komen te staan :

De onbedachtzame leerlingen dwalen.

De luije jongens geeuwen.

De paarden loopen.

De vreesachtige menschen beven.

De kinderen slapen.

De koeijen loeijen.

De schapen blaten.

Bij deze gelegenheid, en zoo ook bij elke oefening, kan men de kinderen, door eenige vragen, op de beteekenis der werkwoorden opmerkzaam maken; b. v. *is geeuwen altijd een bewijs van luiheid? Wanneer geeuwt men? Wat is beven? Wanneer beeft men? Zijn alle menschen, die beven, vreesachtig? enz.*

2.) Doe men den kinderen opmerken, dat wij niet altijd van handelingen spreken, die geschieden in den tijd, waarin wij leven; dat wij dikwijls spreken van iets, dat reeds voorbij, dat reeds geschied is, of dat nog komen, dat nog geschieden moet.

moet. Dat wij den tijd, waarin wij leven den tegenwoordigen, die voorbij is den verledenen en die nog komen moet den toekomenden tijd noemen; van daar, dat wij zeggen, dat een werkwoord in den tegenwoordigen tijd staat, als het eene handeling aanduidt, die thans geschiedt, in den verledenen tijd, wanneer de handeling reeds geschied is en in den toekomenden tijd, wanneer de handeling nog geschieden moet. Dat men om den verledenen en toekomenden tijd aan te duiden, nog andere werkwoorden te hulp moet nemen, die men daarom *hulpwerkwoorden* noemt. Dat men in den verledenen tijd voor het werkwoord het woord *hebben*, of in enkele gevallen het woord *zijn* plaatst, doch, dat het werkwoord zelve dan eenige verandering ondergaat, die zij door het dagelijksch gebruik wel zullen kennen; dat men b. v. niet zegge: *de paarden hebben loopen; de koeijen hebben loeijen*, maar wel: *de paarden hebben gelooopen; de koeijen hebben geloeid*, enz. Voorts dat men in den toekomenden tijd voor het werkwoord het woord *zullen* plaatst; b. v. *de paarden zullen loopen; de koeijen zullen loeijen*, enz. Na deze voorbereiding late men de kinderen de werkwoorden in den verledenen en toekomenden tijd verwoegen, op deze wijze:

a) *In den verledenen tijd.*

De onbedachtzame leerlingen hebben gedwaald.

De luije jongens hebben gegecuwd.

De paarden hebben gelooopen.

De vreesachtige menschen hebben gebeefd.

De

De kinderen hebben geslapen,
De koeijen hebben geloeid,
De schapen hebben geblaas.

b) *In den toekomenden tijd.*

De onbedachtzame leerlingen zullen dwalen,
De luije jongens zullen gezuwen,
De paarden zullen loopen.
De vreesachtige menschen zullen heven,
De kinderen zullen slapen,
De koeijen zullen loeijen,
De schapen zullen blaten,

Hier eenige regelen, betreffende de vorming der deelwoorden te geven, zoude geheel overtollig, en ook deels ondoenlijk zijn. Even min kan men den kinderen reden geven, waarom men nu eens het hulpwoord *hebben* en dan weder *zijn* bezigt; het gebruik moet in dergelijke gevallen bijna alles afdoen, en dit kan het ook, wanneer men in de keus der woorden met oordeel te werk gaat. Noemens het gebruik der deelwoorden kan men den kinderen als ter zijde doen opmerken, dat de werkwoorden, op deze wijze veranderd, ook als bijvoegelijke naamwoorden gebruikt worden.

3.) Pafte men, hetgene op *bl. 27*, ten aanzien van het ontkennen der kenmerken enz. gezegd is, op de werkwoorden toe, en doe den kinderen de handelingen, welke, door eene verkeerde fchikking in de voorbeelden, aan de dingen toegeschreven worden, ontkennen; b. v.

De leerlingen loeijen niet.
 De luije jongens loopen niet.
 De kinderen blaten niet, enz.

4.) Zegge men hun, dat deze werkwoorden meervoudig zijn, en dat dit altijd moet geschieden, wanneer de naamwoorden in het meervoud staan; doch dat het werkwoord enkelvoudig moet zijn, wanneer het naamwoord, waarbij het behoort, enkelvoudig is. Voorts, dat in het laatste geval, in den tegenwoordigen tijd, het werkwoord zelf, en in de andere tijden het hulpwoord veranderd wordt, en wel op deze wijze:

Meerv. De leerlingen dwalen.
Enk. De leerling dwaalt.
Meerv. De leerlingen hebben gedwaald.
Enk. De leerling heeft gedwaald.
Meerv. De leerlingen zullen dwalen.
Enk. De leerling zal dwalen.

Deze oefening kan men mondeling in eenige gezegden herhalen. Ook kan men den kinderen zeggen, dat men van het meervoudig werkwoord doorgaans den uitgang *en* weglaat en de *s* in de plaats voegt, om het enkelvoud te vormen, doch dat de hulpwoorden op eene andere wijze veranderen, zoo als zij zien, en door het gebruik weten. Hierna bepale men zich weder tot de *voorbeelden der oefening*, en late dadelijk onder het meervoud het enkelvoud schrijven. Raadzaam zal het echter zijn, dat men nu de drie tijden in een voorbeeld vereenige; ook kan men dit in eenen ontkenningen zin herhalen; b. v.

a) *T*

a) *Tegenwoordige tijd.*

Meerv. De onbedachtzame leerlingen dwaalen.

Enk. De onbedachtzame leerling dwaalt.

Meerv. De luije jongens geeuwen.

Enk. De luije jongen geenwt.

Meerv. De paarden loopen.

Enk. Het paard loopt, enz.

Verleden tijd.

Meerv. De onbedachtzame leerlingen hebben gedwaald.

Enk. De onbedachtzame leerling heeft gedwaald.

Meerv. De luije jongens hebben gegeeuwd.

Enk. De luije jongen heeft gegeeuwd, enz.

Toekomende tijd.

Meerv. De onbedachtzame leerlingen zullen dwalen.

Enk. De onbedachtzame leerling zal dwalen, enz.

b) *Tegenwoordige tijd.*

Meerv. De onbedachtzame leerlingen dwalen niet.

Enk. De onbedachtzame leerling dwaalt niet, enz.

Verleden tijd.

Meerv. De onbedachtzame leerlingen hebben niet gedwaald.

Enk. De onbedachtzame leerling heeft niet gedwaald, enz.

Toekomende tijd.

Meerv. De onbedachtzame leerlingen zullen niet dwalen.

Enk. De onbedachtzame leerling zal niet dwalen, enz.

Het

Het staat geheel aan de keus des onderwijzers, of hij elk gedeelte dezer oefening in het bijzonder op al de voorbeelden ter oefening, dan of hij al de gedeelten dezer oefening in eens op elk voorbeeld wil toepassen: de vatbaarheid en reeds verkregene kundigheden zijner leerlingen zullen hem hierin ten gids moeten verstrekken.

Voorbeelden ter oefening.

A.

1. Kinderen, branden, oplettend, steenkolen, antwoorden, jongens, waakzaam, blaffen, honden, bikkelen.
2. Hanen, knagen, muizen, kraaijen, zwijnen, groei-
jen, bladen, knorren.
3. Katten, zingen, kwaad, vogels, krabben, paarden,
loeijen, koeijen, hinneken.
4. Eenden, huppelen, kinderen, vrolijk, kwaken, schae-
pen, piepen, muizen, blaten.
5. Tangen, ijzer, kribben, kinderen, stout, verroesten,
sponzen, oud, kraken, trappen, nat, druipen.
6. Katten, luisteren, leerlingen, oplettend, maauwen,
honden, rollen, ballen, keffen.
7. Jongens, kwaad, holken, paarden, dobbelen, kost-
jen, hengelen, vischers, grazen.
8. Honden, kniizen, klein, kinderen, huilen, paard-
den, hooijen, boeren, loopen.
9. Kinderen, slordig, varen, schippers, merfen, jong-
gens, stout, knibbelen, kwaad, knapen, plukharen.

10. Kinderen, vliegen, vogels, spelen, meisjes, vechten, hanen, springen.

B.

1. Mollen, vluchten, hazen, graven, ezels, brullen, leeuwen, balken.
2. Rivieren, heerfchen, koningen, vloeijen, diamanten, gellepen, groeijen, halmen, glinsteren.
3. Sterren, kwakken, kikvorfchen, fchijnen, raven, kruipen, padden, krasfen.
4. Kagchels, springen, musfchen, gloeijen, visfchen, kruipen, wormen, zwemmen.

C.

Aanmerk. Voor deze afdeeling laten zich, met betrekking tot de laatst genoemde oefening, te weinig woorden vinden, om eenige voorbeelden ter oefening te kunnen geven.

5. *Verbinding der werkwoorden met de persoonlijke voornaamwoorden.*

Wanneer de kinderen, volgens de voorgaande oefening, eenigzins met de werkwoorden en derzelver vervoeging in den derden persoon bekend geworden zijn, dan diene men zich eerst te bepalen tot de vervoeging in den eersten en tweeden persoon; alvorens men eenen stap verder doet; en hiertoe is derhalve noodzakelijk, dat zij de persoonlijke voornaamwoorden zelve leeren kennen, het welk

aan

aan weinige zwaarigheden onderworpen is, hāars dien zij reeds door het gebruik met deze woordjes eenigermate bekend zijn: men hebbe hen voornamelijk op de noodzakelijkheid van zulke woordjes, waardoor men eene onaangenaam klinkende herhaling vermijdt, opmerkzaam te maken. Ten einde dit doel des te zekerder te bereiken, houde men in deze ook eenen trapswijzen gang, en stave zijn gezegde door zulke voorbeelden, die in staat zijn, om de kinderen, als van zelve, van de waarheid van het bovengenoemde te overtuigen.

1.) Stelle men den kinderen deze of dergelijke voorbeelden voor:

De boeren bebouwen het land, de boeren (zij) brengen het koren in de stad, en voor het geld, dat de boeren (zij) daarvoor ontvangen, koopen de boeren (zij) andere waren.

De leerlingen leeren hunne lesfen, en als de leerlingen (zij) geleerd hebben, dan gaan de leerlingen (zij) naar huis.

Brave kinderen liegen niet, brave kinderen (zij) hebben een afschuw van deze ondeugd, en brave kinderen (zij) zullen zich daaraan niet schuldig maken.

Uit het spraakgebruik zullen zij zeker deze voorbeelden weten te verbeteren, en zeggen: *de boeren bebouwen het land, zij brengen enz.* Men hebbe derhalve niets anders te doen, dan hunne kennis nader te bepalen en te wijzigen. Men zegge hun, dat men deze woordjes gebruikt, in plaats

van de namen der dingen zelve, om deze laatste niet zoo dikwijls te herhalen; dat men deze woordjes *voornaamwoorden* noemt; dat het in vele gevallen genoeg is, wanneer men eenmaal de namen der dingen noemt, zoo als uit de voorgaande voorbeelden blijkt; dat men het woordje *zij* gebruikt, als men van de dingen in het meervoud spreekt, of wanneer men meer dingen zamen neemt; b. v. *de man en de vrouw wandelden zamen, en zij gingen enz.*

2.) Make men hen door voorbeelden op het enkelvoud van den derden persoon opmerkzaam, en zegge hun, dat deze woorden verschillen, naar mate het geslacht is van het naamwoord, waarvoor zij in de plaats komen. Zie hier eenige voorbeelden ter verbetering:

De meester spreekt tegen de kinderen, en de kinderen (ZIJ) hooren opmerkzaam naar hetgene de meester (HIJ) zegt.

De moeder kleedt het kind aan, en de moeder (ZIJ) zegt, dat het kind (HET) op zijn goed moet passen, opdat zijn goed (HET) niet vuil worde.

De vader riep zijnen zoon en zijne dochter, en zeide, dat zijn zoon en zijne dochter (ZIJ) naar grootvader moesten gaan, om te zien hoe grootvader (HIJ) vaart.

Als de kinderen deze voorbeelden verbeterd hebben, dan zegge men hun, dat men het woordje *hij* gebruikt, wanneer men in het enkelvoud spreekt

van

van iets, dat mannelijk is; dat op gelijke wijze *zij* voor het vrouwelijke en *het* voor het onzijdige gebezigd wordt; dat het gebruik dezer woordjes van het geslacht afhangt, het welk men de dingen toegekend heeft. Voorts, dat men, van eene handeling sprekende, onbepaald welke persoon dezelve verrigt, in plaats van *hij*, *zij* of *het*, van het woordje *men* gebruik maakt.

3.) Zegge men den kinderen, dat de persoon, die spreekt, in plaats van zijnen eigenen naam, het woordje *ik* gebruikt, en dat dit woordje *ik* in *wij* verwisseld wordt, waaneet er meer personen spreken, of als een voor meer anderen het woord voert. Voorts, dat men, tegen eenen anderen sprekende, dien persoon *gij* noemt, en zoo er meer zijn, hiertoe het woordje *gijlieden* bezigt, schoon het eerste ook voor het meervoud gebruikelijk is.

4.) Overigens zegge men den kinderen, hoe deze voornaamwoorden in eene eerste, tweede en derde persoon onderscheiden, en hoe zij in het enkel- en meervoud gebezigd worden, waarnaar zich dan ook de werkwoorden schikken, zoo als zij in een en ander reeds hebben kunnen opmerken.

Na deze voorbereiding make men de kinderen nu verder bekend met de vervoeging der werkwoorden, in verband met de persoonlijke voornaamwoorden, en doe hen dit zoo lang mondeling en schriftelijk herhalen, tot zij daarin eene genoegzame vaardigheid verkregen hebben, op deze wijze:

Tegenwoordige tijd.

Meerv. 1. pers. Wij loopen.

Enk. 1. pers. ik loop.

Meerv. 2. pers. gij loopt.

Enk. 2. pers. gij loopt.

Meerv. 3. pers. zij loopen.

Enk. 3. pers. hij loopt.

zij loopt.

het loopt.

men loopt.

Verleden tijd.

Meerv. 1. pers. Wij hebben geloopt.

Enk. 1. pers. ik heb geloopt.

Meerv. 2. pers. gij hebt geloopt.

Enk. 2. pers. gij hebt geloopt.

Meerv. 3. pers. zij hebben geloopt.

Enk. 3. pers. hij heeft geloopt.

zij heeft geloopt.

het heeft geloopt.

men heeft geloopt.

Toekomende tijd.

Meerv. 1. pers. Wij zullen loopen.

Enk. 1. pers. ik zal loopen.

Meerv. 2. pers. gij zult loopen.

Enk. 2. pers. gij zult loopen.

Meerv. 3. pers. zij zullen loopen.

Enk. 3. pers. hij zal loopen.

zij zal loopen.

het zal loopen.

men zal loopen.

De-

Deze wijze van vervoegen schijnt mij het geschiktst te zijn, om de kinderen opmerkzaam te maken op de veranderingen, welke de werkwoorden ondergaan, wanneer van het meervoud, of van de onbepaalde wijs, het enkelvoud gevormd wordt. Bij voorkeur verkieze men hiertoe gelijkvloeiende werkwoorden, of zulke ongelijkvloeiende, die in het verleden deelwoord niet van wortelklinker veranderen.

Eenige werkwoorden ter oefening in het vervoegen.

Aarzelen, antwoorden, arbeiden, beven, bikkelen, blazen, bloeden, blozen, dansen, dienen, dobbelen, dwalen, gapen, gillen, heerschen, hengelen, hinken, huilen, huppelen, juichen, kibbelen, kermen, krakelen, lagchen, leunen, razen, enz.

6. *Verbinding der zelfstandige naamwoorden met de werkwoorden door middel van het hulpwerkwoord WORDEN of ZIJN.*

Op den tot dus verre gelegden grond, waardoor de kinderen aanleiding verkregen hebben, om de eigenschappen der dingen op onderscheidene wijzen met deze te verbinden, en derzelver handelingen in verschillende tijden voor te stellen,

kan men gevoelig voortgaan, om hen met die wijze van voorstellen bekend te maken, waardoor wij van de dingen of van ons zelve getuigen, dat zij of wij niet zelve handelen, maar eene handeling van eenen ander' ondergaan; tot welke wijze van voorstellen men hen met het gebruik van het hulpwerkwoord *worden* of *zijn* dient bekend te maken.

Het zal niet moeilijk zijn, om de kinderen te doen bevatten, dat er bij menige handeling iets moet wezen, waarop deze handeling kan overgaan; dat men niet kan eten zonder spijzen te hebben; dat men bij het zeggen: *ik eet*, vooronderstelt spijzen te hebben, die men eten kan. Voorts, dat men niet altijd in het geval is zelf te kunnen handelen; dat men dikwijls eene handeling van eenen ander' moet ondergaan; dat men van zich zelve of van eenen ander' kan getuigen, dat men of hij eene handeling ondergaat, zoo wel als men zich zelve of anderen handelend kan voorstellen. B. v. als ik zeg: *ik eet brood*, dan getuig ik van mij zelve, dat ik iets doe, en tevens blijkt daaruit, dat mijne handeling op iets anders, op het brood, overgaat en moet overgaan: want zonder spijzen kan men niet eten; het eene kan dus zonder het andere niet bestaan. Kon het brood nu van deze handeling getuigen, dan zou het niet zeggen: *ik eet*, maar wel: *ik word gegeten*. Leggen wij dit getuige ten aanzien van het brood af, dan zeggen wij: *het brood wordt gegeten*. Overigens zegge men den kinderen, dat men zich bij deze wijze van voorstellen van het woordje *worden* bedient, en late

late hen dit op gelijke wijze en in dezelfde orde toepassen, als bij de werkwoorden gezegd is.

Voorbeeld ter opheldering.

Bevestigend.

Tegenwoordige tijd.

Meerv. 1. pers. Wij worden geprezen.

Enk. 1. pers. ik word geprezen.

Meerv. 2. pers. gijl. wordt geprezen.

Enk. 2. pers. gij wordt geprezen.

Meerv. 3. pers. zij worden geprezen:

Enk. 3. pers. m. hij wordt geprezen.

vrouwel. zij wordt geprezen.

onz. het wordt geprezen.

onb. men wordt geprezen.

Verleden tijd.

Meerv. 1. pers. Wij zijn geprezen geworden.

Enk. 1. pers. ik ben geprezen geworden, enz.

Toekomende tijd.

Meerv. 1. pers. Wij zullen geprezen worden.

Enk. 1. pers. ik zal geprezen worden, enz.

aanm. Op gelijke wijze kan men dit in eenen onkennenden zin herhalen, en in den derden persoon het voornaamwoord met eenig zelfstandig naamwoord verwisfelen; b. v. *de mannen worden geprezen*, enz.

Gevoegelijk kan men hier ook in eenige voorbeelden van het hulpwoord *wezen* of *zijn* gebruik maken. Ook late men ter meerdere oefening op

voorschrevene wijze eenige werkwoorden, met bijvoeging van het hulpwoord *worden* of *zijn*, schriftelijk of mondeling vervoegen, waartoe de volgende werkwoorden kunnen dienen, zijnde de woorden, die met het hulpwoord *wezen* of *zijn* vervoegd moeten worden, met een * geteekend.

Werkwoorden ter vervoeging.

Bedelen, bedienen, begunstigen, behoeden, belasten, beloonen, beschuldigen, danken, groeten, bannen, bedaren*, bezwijmen*, dalen*, groeijen*, jagen, kammen, landen*, leeren, leggen, manen, plagen,

7. Herhaling van al het te voren geleerde.

Ter herhaling van al het te voren geleerde zal het niet ondienstig zijn, dit geheel of gedeeltelijk in eenige voorbeelden te vereenigen en te herhalen. Een eenig uitgewerkt voorbeeld zal genoegzaam zijn, om onze meening deswegens te verklaren, en den gang te doen zien, welken men daarin behoort te houden.

Voorbeeld ter opheldering. Jongeling, leerzaam, lusteren, onoplettend, (achten), meisje, braaf, arbeiden, traag, (beminnen),

Aaun. De werkwoorden tusschen () geplaatst, kunnen hier alleen met het hulpwoord *worden* of *zijn* gebruikt worden. Overigens zullen de kinderen uit de op

opgegevene woorden eene gepaste keus voor iedere zamenstelling moeten doen. Het is blijkbaar, dat het woord *onoplettend* in eenen bevestigenden zin bij het werkwoord *lysteren* minder voegt, dan het woord *leerzaam* enz. — Deze oefening strekt mede ter opscherpung van het oordeel.

I. *Verbinding van zelfstandige naamwoorden met bijvoegelijke, door middel van het koppelwoord.*

1.) *Een zelfst. naamw. met een bijvoegelijk naamw.*

a) *Bepaald bevestigend.*

De jongeling is leerzaam.

Het meisje is braaf.

De jongeling is onoplettend,

Het meisje is traag, enz.

b) *Aanwijzend bevestigend.*

Deze jongeling is leerzaam.

Dit meisje is braaf.

Deze jongeling is onoplettend,

Dit meisje is traag, enz.

c) *Bepaald ontkennend.*

De jongeling is niet leerzaam.

Het meisje is niet braaf, enz.

d) *Aanwijzend ontkennend.*

Deze jongeling is niet leerzaam,

Dit meisje is niet braaf, enz.

- 2.) *Twee bijvoegelijke naamwoorden met een zelfstandig naamwoord.*

De jongeling is leerzaam en braaf.
Het meisje is traag en onoplettend, enz.

- 3.) *Een bijvoegelijk naamwoord met twee zelfstandige naamwoorden.*

De jongeling en het meisje zijn leerzaam, enz.

- 4.) *Twee bijvoegelijke naamwoorden met twee zelfstandige naamwoorden.*

De jongeling en het meisje zijn leerzaam en braaf, enz.

Aanm. Deze geheele oefening kan ontkenkend en aanwijzend voorgesteld worden, waarbij men ook in eenen minder bepaalden zin van het onbepalend lidwoord gebruik kan maken, het welk wij, om alle wijloopigheid te vermijden, hier niet zullen herhalen.

3. *Verbinding der zelfstandige en bijvoegelijke naamwoorden met werkwoorden.*

- 1.) *Een naamwoord met een werkwoord.*

a) *Tegenwoordige tijd.*

Meerv. De leerzame jongelingen luisteren.

Enk. De leerzame jongeling luistert.

Meerv. De brave meisjes arbeiden.

Enk. Het brave meisje werkt, enz.

b) *Verleden tijd.*

Meerv. De leerzame jongelingen hebben geluisterd.

Enk. De leerzame jongeling heeft geluisterd, enz.

c) Toekomende tijd,

Meerv. De leorzame jongelingen zullen luisteren,

Enk. De leorzame jongeling zal luisteren, enz.

2.) *Twee zelfstandige naamwoorden met een werkwoord,*

a) Tegenwoordige tijd,

Meerv. De leorzame jongelingen en meisjes luisteren.

Enk. De leorzame jongeling en het leorzame meisje luisteren, enz.

b) Verleden tijd,

Meerv. De leorzame jongelingen en meisjes hebben geluisterd, enz.

c) Toekomende tijd,

Meerv. De leorzame jongelingen en meisjes zullen luisteren, enz.

3.) *Een zelfstandig naamwoord met twee werkwoorden,*

a) Tegenwoordige tijd,

Meerv. De leorzame jongelingen luisteren en arbeiden, enz. — door alle tijden als boven,

4.) *Twee zelfstandige naamwoorden met twee werkwoorden,*

a) Tegenwoordige tijd,

Meerv. De leorzame en brave jongelingen en meisjes luisteren en arbeiden, enz. als boven.

3. Ker-

3. *Verbinding der naamwoorden en werkwoorden door het hulpwoord WORDEN of ZIJN.*

1.) *Zelfstandig naamwoord met een werkwoord.*

a) *Tegenwoordige tijd.*

Meerv. De leersame jongelingen worden (of zijn) geacht.

Enk. De leersame jongeling wordt (of is) geacht, enz.

Aann. Deze oefening wordt verder voortgezet, zoo als hier boven bij de werkwoorden aangewezen is, het welk, zoo wel in eenen ontkenningen, als in eenen bevestigenden zin kan geschieden, bij welke eerst genoemde wijze van voorstellen ook de overige bijvoegelijke naamwoorden kunnen gebruikt worden. Ook zal men deze oefening verder kunnen voortzetten, door in sommige gevallen van de persoonlijke voornaamwoorden gebruik te maken.

Voorbeelden ter toepassing van al het te voren geleerde.

1. Leerling, traag, vlijtig, werken, (leeren), kind, huilen, zoet, stout, (straffen).
2. Paard, jong, oud, draven, (mennen), koe, vet, mager, grazen, (melken).
3. Hond, log, waakzaam, blaffen, (roepen), haas, moedig, vreesachtig, (vangen).
4. Bodem, bloeijen, jong, dor, (verbranden), storm, hevig, onschadelijk, loeijen, (hooren).

8. Her-

8. *Herhaling van eenige der voorgaande oefeningen, waarbij de kinderen zelve eenige naam- of werkwoorden moeten zoeken.*

Tot dus verre hebben de kinderen nog naar geene woorden behoeven te zoeken, om eene of andere zaak, hoedanigheid of handeling uit te drukken, maar van de hun opgegevenen voorraad kunnen gebruik maken. Thans wordt het noodzakelijk, dat zij meer zelve beginnen te denken, het welk men bevorderen kan, door hen de woorden voor de ontbrekende zaken, hoedanigheden of handelingen zelve te laten zoeken, en wel in deze orde:

- 1.) *bijvoegelijke naamwoorden bij zelfstandige;*
- 2.) *zelfstandige naamwoorden bij bijvoegelijke;*
- 3.) *werkwoorden bij zelfstandige naamwoorden,* en
- 4.) *zelfstandige naamwoorden bij werkwoorden.*

Deze oefeningen kunnen op onderscheidene wijzen vereenigd worden, zoodanig, dat de 3. onmiddellijk op de 1., de 3. op de 2. en de 1. op de 4. volgt: want, als de kinderen in de 1. oefening een bijvoegelijk naamwoord bij een zelfstandig gevoegd hebben, dan kunnen zij ook dadelijk daarmede, volgens de 3. oefening, een werkwoord verbinden.

Uit

Uit den aard dezer voorstellen blijkt genoegzaam, dat deze oefening tevens ter herhaling van het te voren geleerde kan dienen, het welk in alle gevallen meer of min noodzakelijk zal bevonden worden. De onderwijzer zal hierbij, overeenkomstig de behoeften zijner leerlingen, en naar aanleiding van het te voren gezegde, behooren te handelen. Overigens moet ik hierbij nog doen opmerken, dat nu de keus van sommige woorden geheel van den leerling en niet van den onderwijzer afhangt, waardoor men wel eens werkwoorden zal aantreffen, die minder aan het doel kunnen beantwoorden, naardien zij zich niet enkel tot de door ons opgegevene soort van werkwoorden zullen bepalen, maar nu eens een bedrijvend, dan weder een ongelijkvloeiend of onregelmatig werkwoord zullen opnemen. Ten aanzien der laatste bepale men zich enkel bij den tegenwoordigen tijd; de eerst genoemde laten zich door middel van het hulpwoord *worden* of *zijn*, zonder eene in het oog loopende onvolledigheid, gebruiken.

Hoezeer de voorgaande *voorbeelden ter oefening* tot het hier bedoelde een genoegzaam aantal woorden aan de hand geven, zoo zullen wij echter gemakshalve eenige voorbeelden laten volgen.

Voorbeelden ter oefening.

Eerste oefening.

A.

1. Kind, jongen, man, meisje, school, bank, tafel.

2. Meester, leerling, leraar, inkt, papier, pen.

3. Bock,

3. Boek, lei, liniaal, krijt, spons, inktkoker, kst.
4. Huis, kelder, kamer, zolder, trap, stoep, haard, gang.
5. Keuken, ketel, tang, vork, mes, pot, pan, stoel, bed.
6. Rok, broek, vest, muts, jupon, schoen, kous, hoed.

B.

1. Aardbol, asp, abeel, adder, amandel, dog, leeuw.
2. Gatst, geit, kaneel, bosch, konijn, haas, hut, ploeg.

C.

1. Deugd, dood, leven, regtvaardigheid, tegenspoed.
2. Tijd, genot, weldadigheid, haat, afgunst, leugen.

Tweede oefening.

A.

1. Zwart, klein, vuil, oud, jong, nieuw, wit, zwart.
2. Dik, groot, smal, spits, blaauw, nat, rond, vierkant.
3. Groote, klein, diep, lang, wijd, laag, hoog, droog, schoon.
4. Warm, koud, gelapt, rijp, geel, ligt, zwaar, hard.

B. en C.

1. Vergiftig, welriekend, teeder, vreesachtig, onnoozel, kostbaar.
2. Werkzaam, kundig, getrouw, magtig, behoedzaam, vlijtig.
3. Eeuwig, vergankelijk, tijdelijk, verachtelijk, schadelijk.
4. Bedriegelijk, hatelijk, bekoorlijk, troostelijk, prijsfelijk.

Derde

Derde oefening.

(Hiertoe wordt de eerste gebruikt.)

Vierde oefening.

A.

1. Antwoorden , arbeiden , baffen , balken , bikkelen , knikkeren.
2. Hoepelen , tollen , loopen , dansen , dobbelen , dwalen.
3. Hinken , hollen , hooijen , grazen , blazen , huilen , lagchen.

B. en C.

1. Ademen , jammeren , klagen , fluimeren , bukken.
2. Vloeken , rusten , vasten , zweeten , zwijgen , hijgen.
3. Twijfelen , beven , ijveren , ijzen , juichen , kiemen.

III. GPGAVEN VAN HET TEGENDEEL VAN EENIGE
OPGEGEVENE WOORDEN.

Bij hetgene de schrijver ten aanzien dezer oefening zegt, hebbe ik slechts te herinneren, dat ook deze woorden ter vorming van kleine volzinnen moesten dienen, naar aanleiding van de voorgaande oefeningen; als mede, dat men den kinderen vooraf door eenige voorbeelden moet trachten te toonen, wat men door het tegendeel of het tegenovergestelde van eenig ding of van eenige hoedanigheid enz. te verstaan hebbe.

Om den kinderen in het zamen stellen dier volzinnen behulpzaam te zijn, zullen slechts eenige wenken of vragen vereischt worden; b. v. — gesteld dat de kinderen een bijvoegelijk naamwoord gevonden hebben: — voegt er nu een zelfstandig naamwoord bij. — Nu een werkwoord. — Stelt dit nu eens bepalend voor. — Nu eens aanwyzend. — Nu eens ontkennend. — Hoe is het in den verleden tijd? — Hoe in den toekomenden? enz. Hierdoor verkrijgt men ligtelijk eene reeks van voorstellen, zoo als uit het volgende blijkt:

RIJK, ARM. — *De man is rijk.* — *De man is niet rijk.* — *De man is arm.* — *De rijke man wandelt.* — *De arme man bedelt.* — *Deze arme man bedelt.* — *De rijke man en de arme man*

E

van

wandelen. — De arme man heeft gebedeld. — De arme man zal bedelen. — De rijke man zal wandelen. — De arme man wordt veracht. — De arme man zal niet geacht zijn, enz.

In de opgaven ter oefening zullen wij ons hoofdzakelijk bepalen: 1.) tot de *bijvoegelijke*, 2.) tot de *zelfstandige* en 3.) tot de *werkwoorden*.

Overigens kwam het mij niet ongepast voor, om in de *voorbeelden ter oefening*, achter ieder woord, het tegendeel tusschen () te plaatsen, en wel voornamelijk, omdat men dan van ieder voorbeeld een tweeledig gebruik kan maken: voor eerst, door enkel de woorden op te geven, die tusschen geene () staan, en ten tweede, door de eerstgenoemde over te slaan, en zich alleen tot de laatstgenoemde te bepalen, waardoor het getal voorbeelden verdubbeld wordt; echter zal het niet raadzaam zijn, om van deze omkeering op denzelfden tijd gebruik te maken. De woorden met een (*) geteekend hebben geen tegendeel.

Voorbeelden ter oefening.

Bijvoegelijke naamwoorden.

A en B,

Aanmerk. Ik heb hier de voorbeelden onder A en B — zoo als reeds bij de voorgaande oefeningen met B en C plaats heeft — moeten zamen nemen, omdat derzelver grenzen in dergelijke voorbeelden zoo naauw niet te bepalen zijn.

I. Groot.

1. Groot, (klein), lang, (kort), hoog, (laag), smad;
(breed).
2. Vol, (ledig), hol, (bol), droog, (nat), zwart;
(wit).
3. Naakt, (gekleed), geel*, rijk, (arm), ligt,
(zwaar), rood*.
4. Half, (geheel), gezond, (ziek), driekant*, koud,
(heet).
5. Vet, (mager), vast, (los), spits, (stomp), scherp,
(bot).
6. Licht, (donker), bruin*, blaauw*, dik, (dun),
sterk, (zwak).
7. Goed, (kwaad), oud, (jong, nieuw), fijn, (grof),
krom, (regt).

C.

1. Aangenaam, (onaangenaam), verstandig, (onverstan-
dig), kostbaar, (onkostbaar), doorzigtig, (ondeor-
zigtig).
2. Gehoorzaam, (on gehoorzaam), billijk, (onbillijk),
schuldig, (on schuldig), bevreesd, (onbevreesd),
bemind, (gehaat).
3. Beleefd, (onbeleefd), gierig, (verkwistend), hoog-
moedig, (nederig), verzoenlijk, (haatdragend).
4. Langzaam, (rad), dienstvaardig, (ondienstvaardig),
naarftig, (lui), stilzwijgend, (praatachtig), waar-
heidlievend, (leugenachtig).

Zelfstandige naamwoorden.

A en B.

1. Nacht, (dag), avond, (morgen), vuur, (water);
winter, (zomer), jongen, (meisje), koud*.

E. 2

s. Ou.

2. Ouderdom, (jengd), sterkte, (zwakte), stad, (dorp), paleis, (hut), koe*.
3. Begin, (einde), boert, (ernst), orde, (wanorde), blijdschap, (droefheid), berg, (dal), gebod, (verbod).
4. Vraag, (antwoord), waarheid, (leugen), liefde, (haat).

C.

1. Voordeel, (nadeel), eer, (schande), geluk, (ongeluk), vijandschap, (vriendschap), rijkdom, (armoede), stroo*.
2. Overheid, (onderdanen), nut, (schade), hoop, (vrees), gelach, (gehuil), gebrek, (overvloed), geld*, brood*.
3. Rust, (onrust), stilte, (gewoel), menschenmin, (menschenhaat), geduldig, (ongeduldig), zwijn*.

Werkwoorden.

A, B en C.

1. Slapen, (waken), spreken, (zwijgen), arbeiden, (rusten), lagchen, (huilen).
2. Hopen, (vreezen), gelukken, (mislukken), vertrouwen, (mistroutwen), beminnen, (haten).
3. Verkwisten, (beparen), bidden, (danken), rijzen, (dalen), leven, (sterven), versteren, (ontferen).
4. Beloonen, (straffen), goedkeuren, (afkeuren), openen, (sluiten), kleeden, (ontkleeden).

Aanmerk. Dat het tegendeel van vele woorden deels van den zin afhangt, waarin zij gebruikt worden, zal geene herinnering behoeyen.

Tot

Tot meerdere volmaking dezer oefening zullen wij hier nog eenige *bijwoorden* laten volgen, waardoor de onderwijzer tevens gelegenheid zal verkrijgen, om zijnen leerlingen te doen opmerken, dat men ook den tijd of de hoedanigheid enz. eener handeling door andere woordjes nader kan bepalen.

Bijwoorden.

A, B en C.

1. Ergens, (nergens), ooit, (nooit), immer, (nimmer), voorwaarts, (achterwaarts).
2. Regts, (links), eerst, (laatst), veel, (weinig), 's morgens, ('s avonds).
3. Herwaarts, (derwaarts), zelden, (dikwijls), nabij, (van verre).

IV. VERBETERING VAN ONVOLTOOIDE VOORSTELLEN.

Deze oefening bestaat in het aanvullen of voortooljen van zulke voorstellen, waarin een of ander woord ontbreekt, het welk tot het onderling verband der denkbeelden of tot het verstaan van den zin onmisbaar is. Deze oefening geeft ons aanleiding, om de leerlingen, overeenkomstig ons oogmerk, met het gebruik der verbogene naamvallen, en met dat der voorzetsels en voegwoorden bekend te maken. Ten einde dit eenigermate in eene geleidelijke orde te behandelen, zullen wij ons bepalen:

1. Tot den 4 naamval,
 - 1.) zonder voorzetsels en
 - 2) met voorzetsels.
2. Vereeniging der beide voorgaande gevallen.
3. Tot den 2. naamval.
4. Tot de verbogene persoonlijke voornaamwoorden.
5. Tot de betrekkelijke voornaamwoorden.
6. Tot de voegwoorden.

K. Ver-

1. *Verbinding met den 4. naamval.*

1.) *Zonder voorzetsels.*

Niet de vijfste van buiten geleerde onderscheidingen der naamvallen, maar het gebruik derzelve is in staat, om de kinderen in dezen voor vele misslagen te hoeden. Wat baat het, of zij de bepalingen der naamvallen nauwkeurig weten op te zeggen, zoo zij geen gevoel hebben van de onderscheidene betrekkingen, waarin de eene zaak ten aanzien van de andere voorkomt. Men behoort hun, mijns oordeels, zelve deze betrekking te doen opmerken, en hen het ontbrekende deswegens doen aanvullen, eer men hen met de veranderingen, welke de lidwoorden enz. ondergaan, en welke hieruit noodwendig voortvloeijen, bekend maakt. Dat de vierde naamval in de eerste plaats hiertoe de geschikteste is, zal geen betoog noodig hebben. Hoedanig dit onderwerp zich bij kinderen laat behandelen, zullen wij korteljk trachten voor te stellen.

Gij weet reeds, dat er handelingen zijn, die wij niet doen kunnen, zonder iets, waarop deze handelingen overgaat. Als men snijdt, b. v., dan moet er iets zijn om te snijden; als men roept, dan moet er iemand zijn, wien men roepen kan, enz. Gij bemerkt dus, dat wij of de dingen zoo kunnen voorkomen, dat wij de werking van eenen

ander' ondergaan, zoo als het geval is, Wanneer men zegt: *de vrouw snijdt brood; het kind roept den vader*, enz. Hier zijn de vrouw en het kind zelve werkzaam, doch het *brood* en *de vader* ondergaan die werking of handeling, zijn het voorwerp dier handeling. Gij bemerkt tevens, dat de gezegden: *de vrouw snijdt, het kind roept*, niet volledig zijn; dat er nog iets ontbreekt, om deze te verstaan, namelijk: wat gesneden en wie geroepen wordt. Bij dergelijke voorstellingen blijft dus nog altijd de vraag over: wie? of wat? Wanneer men derhalve bij de voorstelling van eene handeling nog moet voegen: wie? of wat? b. v. *de vrouw snijdt* — wat? *Het kind roept* — wien? dan is dit een bewijs, dat er tot deze handeling nog een onderwerp, nog iets, waarop deze handeling overgaat, ontbreekt — dit moogt gij wel onthouden. — Doch het is nog niet genoeg, dat gij dit weet. Als iemand of eene zaak, door het zelfstandig naamwoord uitgedrukt, in zoodanige betrekking voorgesteld wordt, dat dezelve het onderwerp van de handeling: van eenen ander' is, dan ondergaan de lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden enz., die voor het zelfstandig naamwoord staan, eenige verandering, welke van het geslacht van het naamwoord, en van het enkel- of meervoud afhangt. Als het woord mannelijk is, dan verandert het lidwoord *de* in *den*, en er komt eene *n* of *en* achter het bijvoegelijk naamwoord. Bij het vrouwelijk en onzijdig geslacht en in het meervoud blijft het, zoo als gij reeds geleerd hebt. Ook het lidwoord *een* wordt bij het man-

ne

nelijk geslacht; voor het onderwerp der handeling staande, in *eenen* veranderd, en het bijvoegelijk naamwoord neemt dan ook *n* of *en* aan — bij het vrouwelijk en onzijdig geslacht wordt het lidwoord en bijvoegelijk naamwoord niet veranderd: dit is bij het vrouwelijk *eene* en bij het onzijdig *eene*. Gij kunt dit een en ander in de volgende voorbeelden zien.

- Enkely.* De vader prijst *den* *braven* zoon.
 De vader prijst *de* *brave* dochter.
 De vader prijst *het* *brave* kind.
 De timmerman heeft *eenen* *nieuwen* hamer.
 De timmerman heeft *eene* *nieuwe* schaaf.
 De timmerman heeft *een* *oud* schootsvel.
- Meerv.* De vader prijst *de* *brave* zoons.
 De vader prijst *de* *brave* dochters.
 De vader prijst *de* *brave* kinderen.

Behalve de bijvoegelijke naamwoorden heeft men nog andere woordjes, welke voor de zelfstandige naamwoorden komen, waardoor men de zaak aanwijst, zoo als: *deze* hoed; of waardoor men de zaak voorstelt als het eigendom van zich zelve of van eenen ander, als: *mijn* hoed, *zijn* hoed, *haar* hoed, enz. Deze woordjes ondergaan, in bovengemeld geval, omtrent dezelfde verandering als de bijvoegelijke naamwoorden; b. v.

- Enkely.* De man roept *zijn* of *dezen* hond.
 De vrouw roept *haren* of *dezen* hond.
 De vader roept *zijne* of *deze* dochter.
 De moeder roept *hare* of *deze* dochter.
 De vader roept *zijn* of *dit* kind.
 De moeder roept *haar* of *dit* kind.

Meer. De man roept *zijne* of *deze* hondens;
De vrouw roept *hare* of *deze* hondens;
De vader roept *zijne* of *deze* dochters;
De moeder roept *hare* of *deze* dochters;
De vader roept *zijne* of *deze* kinderen.
De moeder roept *hare* of *deze* kinderen.

Aanmerk. Dit zal aanvankelijk genoeg zijn telt aan-
zien dezer foort van voornaamwoorden; hetgene hier
nog overblijft kan nu en dan, wanneer de gelegenheid
zich dartoef aanbiedt, door enkele wensken aangevuld
worden.

Gij moet dus in alle gevallen trachten na te
gaan, of eenig ding voorgesteld wordt als zelf-
handelende of als eene handeling ondergaande.
Dit zal u eenigzins gemakkelijker vallen, als gij ont-
houdt, dat de lidwoorden, bijvoegelijke naamwoor-
den enz. geene verandering ondergaan, wanneer de
perfoon of zaak voorgesteld wordt als zelfhande-
lende — of, wanneer dezelve aangesproken wordt —
of, als deze door de woordjes *worden*, *wezen* of
zijn verbonden zijn; b. v.

Zelfhandelende:

De man slaapt, de vrouw zit.

Aangesproken wordende:

Man! sta op!

Met de woordjes WORDEN, WEZEN of ZIJN:

De man wordt geroepen, de vrouw is gepezen, de
mannen zijn gepezen.

aan-

Aanmerk. De enkele uitzondering, waarbij de woorden *worden* of *zijn* den derden naamval regeren, b. v. *den* (aan den) *man* *wordt* *gegeven*, — *hem* (aan hem) *is* *de* *eer*, enz. ga men als nog met stilzwijgen voorbij.

Wanneer de kinderen langs dezen weg eenigermate zijn voorbereid, late men hen, bij de volgende voorbeelden, naar eigen vinding den ontbrekenden *vierden* naamval, met een bijvoegelijk naamwoord voorop, aanvullen; echter leide men hen zoo, dat in elk voorbeeld, het welk daartoe aanleiding geeft, van alle drie de geslachten gebruik gemaakt wordt; b. v. de vader acht — *den braven* zoon; de vader acht — *de brave* dochter; de vader acht — *het brave* kind, enz. Voorts ook het meervoud.

In de *voorbeelden ter oefening* houde men bij de opgave het onderwerp der werking, benevens de lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden terug — dit blijft geheel aan de keus des leerlings over; ook geve men de voornaamwoorden onverbogen, zoo als zij opgegeven zijn. Om echter dit werk den onderwijzer gemakkelijk te maken, hebben wij bij ieder voorbeeld het onderwerp der handeling, met aanwijzing van deszelfs geslacht, tusschen () geplaatst.

Voorbeelden ter oefening.

A en B.

Aanmerk. Wij vereenigen de *eerste* met de *tweede* cursus, omdat wij durven vooronderstellen, dat de leerlingen allereerst zaken kennis verkregen hebben; — de *derde* cursus blijft echter meer op zich zelve, naar dien

Allen de daaronder behoorende oefeningen een meer ontwikkeld verstand en een meer opgescherpt oordeel verelischen.

1. De meester onderwijst — (jongen M., meisje O.).
De vrouw snijdt — (brood O., kaas V., appel M.).
De moeder wascht — (rok M., broek V., hemd O.).
2. Het kind roept zijn — (broeder M., zuster V., broertje O.). Het kind ziet — (meester M., moeder V., paard O.). De vader bemind zijn — (zoon M., dochter V., kind O.).
3. De jongen eet — (appel M., peer V., broodje O.).
De vader hoort zijn — (zoon M., dochter V., kind O.). De vrouw schrobt — (huis O., gang M., kamer, V.).
4. De naaister naait — (hemd O., doek M., broek V.).
De meid wascht — (borden, glazen). De moeder kent haar — (kind O., zoon M., dochter V.).
5. De boer beploegt — (land O., akker M.). De boerin melkt — (koeijen, geiten). De boerin maakt — (botter V., kaas V.).
6. De timmerman zaagt — (hout O., plank V.). De verwer verwt — (deur V., venster O., grond M.).
De smid smeedt — (ijzer O.).
7. Ik leer mijn — (les V., vragen). Gij leert uw — (les V., vragen). Hij bemorst zijn — (rok M., vest O., schrift O.). Wij zien ons — (huis O., boeken, schoolmakers).
8. De meisjes leeren haar — (lesfen). De jongens kennen hun — (vragen). De kinderen beminnen hun — (meester M., ouders M., broeder M., zuster V.).
9. Ik neem deze — (pen V., hoed M.). Wij prijzen deze — (jongen M., meester M., vrouw V.). De meester bemint dit — (kind O., jongetje O., meisje O.).

10. Wij

10. Wij zien die — (tafel V., stoel M.). Ik heb die — (les V., vragen) gelezen. De kinderen moeten hun — (ouders) beminnen.
11. Ik zal dit — (boek O.) lezen. Wij hebben deze — (les V.) gelezen. Zij hebben hun — (schrift O.) geschreven. De jongens hebben beleefd hun — (hoed M.) afgenomen.
12. Wij zien dezelfde — (man M., vrouw V., kind O.). Wij zullen in hetzelfde — (boek O.) lezen. De kinderen hebben hun — (schoenen en kousen) aange- trokken.

C.

1. Brave menschen billijken — (goede O., gehoorzaam- heid V.). Brave kinderen haten — (kwade O., leu- gen V.). Arbeidzame menschen schuwen — (lui- aard M.).
2. Een braaf kind betracht — (zijnen plicht). Afgunst maakt — (den mensch) ongelukkig. Menschlievend- heid vertroost — (ongelukkigen).
3. Wraakzucht maakt — (den mensch) verachtelijk. De hoogmoedige veracht — (armen). De muziek streelt — (gehoor O.). De slaap versterkt — (onze ligchaam O., krachten).
4. Beleefdheid maakt — (kinderen) bemind. De storm zuivert — (lucht V., dampkring M.). De zon ver- licht en verwarmt — (aardrijk O., aarde V.).

Ter meerdere oefening in het gebruik der lid- woorden enz., kan men den kinderen nog eens de voorgaande voorbeelden opgeven met den vierden naamval, zonder eenig lidwoord, bijvoegelijk naam- woord of voornaamwoord; b. v. *wij zien — ta- fel; ik leer — les; de meisjes leeren — lessen; ik neem — hoed; wij hebben — les gelezen*, enz.

2.) Met

2.) Met voorzetsels.

Dikwijls gebeurt het, kinderen! dat men, om de betrekking van den eenen perfoon of van de eene zaak op den anderen aan te wijzen, nog andere woordjes moet te hulp nemen. Als men zegt: *ik zit grond; ik ga straat* enz., dan is het kennelijk, dat er nog iets ontbreekt, om de betrekking van den eenen perfoon op den anderen, of van de eene zaak op de andere enz., aan te duiden. Men zou dus moeten zeggen: *ik zit op den grond; ik ga op de straat*, enz.

De meest voorkomende woordjes, welke tot gezegd einde dienen, en die men voorzetsels noemt, zijn: *aan, bij, voor, door, in, met, naar, om, tot, uit, van, achter, beneden, binnen, boven, buiten, onder*, enz.

Als er voor de lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden enz. een dezer woordjes komt, dan worden deze lidwoorden enz. op gelijke wijze veranderd, als bij de voorgaande oefening is geleerd; b. v.

Enkely. Ik zit **OP** *den* (mijnen, uwen, onzen, hunnen, haren, dezen, dien) stoel.

Hij zit **OP** *de* (deze, die, onze, uwe, mijne, hunne, hare) lage bank.

Ik sta **VOOR** *het* (dit) groote huis.

Meerv. Wij zitten **OP** *de* groote stoelen, **OP** *onze* lage banken, enz.

Wij staan **ACHTER** *de* hooge boomen, enz.

Vaar

Voorbeelden ter oefening.

A en B.

1. Het kind zit op — (bank V., grond M., stoeltje O.).
Wij schrijven met — (krijt O., inkt M.). De hoed
hangt aan — (muur M., spijker M.).
2. De paarden staan aan — (deur V., stal M.). De
hond staat bij — (hok O., stoep V.). De tang staat
bij — (haard M., kagchel V.). De man zit voor —
(deur V., tafel V.).
3. De appel ligt in — (mand V., bak M.). Het kleine
kind zit in — (kaktstoel M.). De vrouw gaat met
haar — (man M., kind O.). De voerman slaat met —
(zweep V.).
4. De kinderen gaan naar hun — (meester M., ouders).
De werklieden gaan naar hun — (baas M.). De meis-
jes gaan naar haar — (naaivrouw V.).
5. Ik spreek tot mijn — (vader, meester, moeder).
Wij zullen gaan tot — (Amsterdam enz.). De man
is uit — (stad V.). De kinderen zijn uit — (school V.).
6. De leerling leert uit zijn — (boek). Het stoute
kind snoept uit zijn — (zak M.). Wij gaan van —
(trap M., straat V.). Wij verkeeren onder — (men-
schen).
7. Hij ziet op zijn — (horologie). Zij ziet in haar —
(kast V.). Zij wonen in hun — (huis, land, stad V.,
dorp). Hij lacht tegen onze — (kinderen).
8. Wij wandelen met ons — (ouders, vrienden). Wij
varen in een — (schoot V., schip.). De man zit op
een — (bank V., stoel M.). De boeren rijden op
een — (kar V., wagen M.).

C.

C.

1. De wraakzuchtige wacht op een — (goede gelegenheid V.). De dood ziet naar geen — (rang M., staat M.), De hoogmoedige streeft naar — (eer V., lof M.).
2. De zieke wenscht naar — (gezondheid V.). De waarheid strijdt tegen — (leugen V.). Deugd gaat gepaard met — (tevredenheid V.) De dankbare is erkentelijk jegens zijn — (weldoener),

2. *Vereeniging der beide voorgaande gevallen.*

Door eene vereeniging van beide voorgaande gevallen, verstaan wij het zamen stellen van zulke voorstellen, waarin de betrekking van den eenen persoon of van de eene zaak op twee of meer personen of zaken, op den eenen door het werkwoord, en op den anderen door voorzetsels, aangewezen wordt; als: *de moeder* BELOONT *het kind* MET *eenen kus*. Hier wordt in de eerste plaats de betrekking door het werkwoord, en in de tweede door het voorzetsel aangeduid. Bij deze gelegenheid kan men de kinderen opmerkzaam maken op de verbuiging, welke het lidwoord, bijvoegelijk naamwoord enz. in den *derden* naamval ondergaat; echter behoeft men dit, mijns oordeels, niet verder uit te strekken, dan tot die gevallen, waarin de persoon of zaak voorkomt, als iets ontvangende, en waarbij men van het voorzetsel *aan* gebruik kan maken; als, *ik geef den (aan den) man; ik schrijf*

den

den (aan den) *man*, enz. Andere gevallen, waarin men even goed, en soms beter, van eenig ander voorzetsel, dan het boven genoemde, kan of moet gebruik maken, ga men met stilzwijgen voorbij, en bespare zulke fijnere onderscheidingen voor het taalonderwijs, naar aanleiding van eene of andere spraakkunst.

Tot voornoemd einde zegge men den kinderen, dat er gevallen voorkomen, waarin de persoon of zaak voorgesteld wordt als van ons of van anderen iets ontvangende, of als degene, om wiens wil of voor wien wij iets doen; b. v. *ik geef mijn boek aan het kind*; — dat de betrekking, waarin de persoon of zaak, welke iets ontvangt of om wiens wil iets geschiedt, tot de werkende persoon staat, doorgaans door het voorzetsel *aan* aangewezen wordt; dat dit voorzetsel *aan* somtijds weggelaten wordt, doch dat dan het lidwoord eenige verandering ondergaat, en wel op deze wijze: voor het enkelvoud en meervoud bij het mannelijk geslacht komt *den* in plaats van *aan den* of *aan de*; voor het meervoud bij het onzijdig geslacht *den* in plaats van *aan de*, en voor het enkelvoud en meervoud bij het vrouwelijk geslacht *der* in plaats van *aan de*; dat, in gevalle het lidwoord eene *n* aanneemt, ook het bijvoegelijk naamwoord enz. in *n* of *en* verbogen wordt. Het lidwoord *een* verandert op gelijke wijze, als bij het enkelvoud gezegd is: *een* wordt dan *eenen*, en *eene* *eener*.

Dat men in het enkelvoud bij het onzijdig geslacht ook het woordje *den* bezigt, in plaats van *aan het*, als mede, dat men somtijds welluidend-

F

heids-

heidshalve eene *e* achter het zelfstandig naamwoord voegt, zijn gebruiken, die minder algemeen zijn, en derhalve niet verdienen hier vermeld te worden. De verandering, welke het lidwoord 'enz. in bovengenoemd geval ondergaat, laat zich op deze wijze voorstellen:

Mannel. enk. — Ik zeg dank *aan den* heer — of ik zeg *den* heer dank. Ik zeg dank *aan mijnen* braven vader — of ik zeg *mijnen* braven vader dank.

Meerv. — Ik zeg dank *aan de* heeren — of ik zeg *den* heeren dank, enz.

Onz. meerv. — Ik geef het boek *aan de* goede kinderen — of ik geef *den* goeden kinderen het boek.

Vrouwel. enk. — Ik zeide *aan de* vrouw — of ik zeide *der* vrouw.

Meerv. — Ik zeide *aan de* vrouwen — of ik zeide *der* vrouwen, enz.

In de volgende *voorbeelden ter oefening*, tot deze afdeeling behoorende, hebben wij de lidwoorden, bijvoegelijke naamwoorden en voorzetsels terug gehouden: met late deze gapingen, naar aanleiding van de voorgaande oefeningen, door de kinderen zelfven aanvullen.

Voorbeelden ter oefening.

A en B.

1. De voerman slaat — paarden — zweep (V.). — De paarden trekken — ploeg (M.) — land. — De leerling houdt — boek — hand (V.).

2. Het

2. Het kind spreekt — vader — zijn broeder. — De moeder geeft — kind — boterham (V.). — De meester geeft — leerling — boek.
3. De moeder staat — kind — stoep (V.). — De zoon schrijft — vader — brief (M.). — De man zet — stoel (M.) — haard (M.).
4. Het meisje gaat — school (V.) zusje. — Het jongetje geeft — broertje — stukje koek. — Het boek valt — tafel (V.) — grond (M.).
5. De heer wenkt — knecht — hand (V.). — Het vogeltje eet — zaad — bak (M.). — De meid schrobt — vloer (M.) — dweil (M.). — De bakker schiet — brood — oven (M.).
6. De man geeft — vrouw — geld. — De meestet schenkt — jongelingen — boeken. — De moeder geeft — peren — kinderen. — De koopman verkoopt — vrouwen — linten.
7. Ik geef — mijn moeder — hand (V.) — Wij bewijzen — ons vader — gehoorzaamheid. — Ik geef — kind — boek. — — Heer wordt — brief (M.) geschreven.
8. De bakker bakt — brood — oven (M.). — Mijn vader schonk — mijn zuster — nieuw kleed. — Wij lezen — lesfen — meester. — Hij verblijdde — ouders — gehoorzaamheid.

C.

1. Een menschenvriend troost — bedroefden — woorden en daden. — Een leugenaar is — liegen — alle menschen veracht. — Een gerüst geweten geeft — mensch — tevredenheid.
2. De dankbare bewijst — erkentenis — zijn weldoener. — De slaap geeft — mensch — krachten. — Wij moeten — mensch behandelen — beleefdheid. — De zon koestert — aarde — stralen.

3. De maan verlicht — nachten — licht. — De winter geeft — rust — boomen en planten. — De godsdienst schenkt — mensch — troost (M.) — lijden. —

3. *Verbinding met den 2. naamval.*

Bij deze oefening zegge men den kinderen, dat men dikwijls den naam van den eenen persoon of van de eene zaak gebruikt, om aan den naam van eenigen anderen persoon of eenige andere zaak meer duidelijkheid te geven, of deze nader te bepalen. Men kan hun dit door eenige voorbeelden ophelderen; b. v. als men zegt: *het huis*, dan is het nog onzeker, wiens huis men bedoelt; doch deze onzekerheid wordt weggenomen, indien men nader bepaalt, wien het huis toebehoort; b. v. *het huis des vaders; het huis der moeder*, enz. Overigens kan men hun zeggen, dat, als deze verbinding door lidwoorden of voornaamwoorden geschiedt, dezelve dan ook eenige verandering ondergaan; dat bij het enkelvoud van het mannelijk en onzijdig geslacht de woordjes *van den* en *van het* in *des*, en bij het vrouwelijk geslacht in het enkelvoud, en in het meervoud van al de geslachten, de woordjes *van de* in *der* veranderen; dat dan *van eenen* of *van een*, *eens* of *eenes* en *van eene*, *eener* wordt; dat men bij deze verbuiging bij het mannelijk en onzijdig geslacht in het enkelvoud eene *s* achter het zelfstandig naamwoord plaatst, en het bij-

bijvoegelijk naamwoord enz. eene *e* of *en* aanneemt, wanneer het lidwoord of voornaamwoord met *s* verbogen wordt. Voorts pasfe men dezen regel, bij voorkomende gelegenheden, op de aanwijzende en bezittelijke voornaamwoorden toe, en doe hen opmerken, dat deze betrekking ook door het voorzetsel *van* aangewezen wordt, waarbij de verbuiging dezelfde is, die zij bij de voorzetsels hebben leeren kennen. Deze of dergelijke voorbeelden mogen ter nadere opheldering der gegevene regelen, bij de verbuiging der lidwoorden en bijvoegelijke naamwoorden in den *tweeden* naamval, dienen:

Enk. Mannel. De arbeid des nijveren landmans.

De getuigenis eens braven mans.

Vrouwel. De liefde der brave moeder.

De liefde eener brave moeder.

Onzijd. De vlijt des gehoorzamen kinds.

De vlijt eens gehoorzamen kinds.

Meerv. in alle gest. De arbeid der nijvere landlieden.

De liefde der brave moeders,

De vlijt der gehoorzame kinderen, enz.

Aanm. De uitgangen *es* of *en* bij zelfstandige naamwoorden, b. v. *des huizes, des gastes, des heeren,* enz. komen te weinig voor, om hier vermeld te worden.

De voorbeelden ter oefening kunnen weder tweeledig behandeld worden — wij zullen er van beide eenige opgeven. De woorden tusschen () gevoegd houde men terug, en geve in het tweede geval de naamwoorden onverbogen.

Voorbeelden ter oefening.

A. en B.

1. De meester belooft (de) vlijt des (leerlings). — Het kind ontvangt (de) lesfen des (meesters). — De dochter volgt (het) voorbeeld der (moeder). — De moeder hoort (het) geroep des (kinds).
2. De vader prijst (de) gehoorzaamheid des (kinds). — De soldaat staat (voor de) deur des (kapiteins). — Het kind wordt (aan de) liefde der (moeder) aangebevolen.
3. De meester prijst (de) gehoorzaamheid der (kinderen). — Brave kinderen verdienen (de) liefde der (ouders). — Laken maakt men (van de) wol der (schapen). — De meiden wrijven (de) leuningfen der (stoelen). — De naaisters naaijen (de) kleederen der (vrouwen).

Ass. Offchoon wij voor de woorden, welke in de verbogene naamvallen staan, geene bijvoegelijke naamwoorden geplaatst hebben, zoo oordeelen wij het echter noodzakelijk, dat de onderwijzer zijnen leerlingen aanleiding geeft, om dezelve daarbij te voegen.

4. Hij heeft (de) gebreken eens (kinds). — Hij heeft (de) lengte eens (mans). — Zij kent (de) pligten eener (vrouw).
5. Ik lees (in het) boek mijns (broeders). — Ik prijs (de) vlijt mijner zuster. — Ik bezit (de) liefde mijns (meesters). — Ik ondervind (de) zorg mijner (moeder). — Ik ken (de) waarde mijns (geluks).
6. Zij zijn (in het) huis huns (vaders). — Hij geniet (het) loon zijner (vlijt). — De vruchten zijns (lands).

- (lands). — De vruchten harer (vlijt). — De liefde haars (kinds). — Wij voelen (den) last onzes (arbeids). — Wij erkennen (de) zorg onzer (ouderen).
7. Wij eten (de) vruchten dezes (lands). — Wij genieten (de) aangenaamheid dezer (lente). — Wij verheugen ons (over de) goedheid dezes (kinds).
-
8. De zoon draagt (den) rok (des of zijns) vaders. — De dochter wascht (het) goed (harer of der) moeder. — De vader bedroeft zich (over de) ongehoorzaamheid (des of zijns) kinds.
9. De kinderen zorgen (voor de) reinheid (der of hunner) kleederen. — Ik prijs (de) toegevendheid (mijns of onzes) broeders. — Ik verheug mij (over de) naartigheid (mijner of onzer) zuster.
10. Hij gevoelt (de) gevolgen (der of zijner) ongehoorzaamheid. — Hij smaakt (de) vruchten (des of zijns) arbeids. — De dochter wandelt (aan de) zijde (haars of des) vaders.

C,

1. Het beminnelijke der (dengd) bekoort ons. — De goedheid (Gods of van God) bewaart ons. — De voorzienigheid des (Heeren) gaat (over alle) dingen. — Wij moeten (de) kortstondigheid dezes (levens) nooit (uit het) oog verliezen.
2. De genoegens dezer (wereld) zijn vergankelijk. — Het lot des (menschen) is bij (God) bekend. — De liefde der (kinderen) is den (ouderen) tot (blijdschap). — De vervulling onzer (pligten) maakt ons (tevreden).

g. Armoede is (het) loon (der) luiheid. — Ligvaardigheid is dikwijls (de) bron (onzes) ongeluks. — De vriend (der) deugd haat (alle) leugentaal. — Volg gaarne (de) lesfen (uwer) ouders en meesters.

Ann. Men houde bij de voorgaande oefeningen in het oog, dat de woorden, tusfchen () gevoegd, slechts dienen ter vorming van den zin, en niet om de kinderen deze en geene andere woorden te doen kiezen. Hunne keus behoort hierin geheel vrij te zijn, en moet alleen door den onderwijzer, daar, waar zij te veel afwijken, beftuurd en gewijzigd worden.

Wanneer de kinderen op voornoemde wijzen de verbuiging in de onderscheidene naamvallen hebben leeren kennen, dan leere men hun ook, naar aanleiding der gegevene verklaringen, de naamvallen door de benaming: *eerfte naamval*, *tweede naamval*, enz. benoemen, naardien men toch woorden moet hebben, om dezelve van elkander te onderscheiden. Overigens oefene men de kinderen in het mondeling en fchriftelijk verbuigen der naamwoorden, en voege zoo veel mogelijk voor elk zelfftandig naamwoord een bijvoegelijk naamwoord of voornaamwoord, op deze wijze:

Verbuiging der naamwoorden.

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
De goede man.	De goede vrouw.	Het goede kind.
Des goeden mans.	Der goede vrouw.	Des goeden kinds.
Den goeden man.		

Een

Een goed man, Eene goede vrouw. Een goed kind.
 Eens goeden mans. Eener goede vrouw. Eens goeden kinds.
 Eeneng goeden man.

Meervoudig.

<i>Mannelijk en Onzijdig.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>
De goede mannen of kinderen.	De goede vrouwen.
Der goede mannen of kinderen.	Der goede vrouwen.
Den goeden mannen of kinderen.	

Voorts met de voornaamwoorden, als volgt:

Enkelvoudig.

<i>Mannelijk.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
Deze brave vader.	Deze brave moeder.	Dit brave kind.
Dezes braven vaders.	Dezer brave moeder.	Dezes braven kinds.
Dezen braven vader,		
—	—	—
Die brave vader.	Die brave moeder.	Dat brave kind.
Diens braven vaders,	Dier brave moeder.	Diens braven kinds.
Dien braven vader.		
—	—	—
Mijn brave vader.	Mijne brave moeder.	Mijn brave kind.
Mijns braven vaders.	Mijner brave moeder.	Mijns braven kinds,
		enz.

Meervoudig.

<i>Mannelijk en Onzijdig.</i>	<i>Vrouwelijk.</i>
Deze brave vaders of kinderen,	Deze brave moeders.
Dezer brave vaders of kinderen.	Dezer brave moeders.
Dezen braven vaders of kinderen.	
—	—
Die brave vaders of kinderen, enz.	Die brave moeders, enz.
—	—
Onze brave vaders of kinderen, enz.	Onze brave moeders, enz.

Aann. Ik viad het niet noodzakelijk; om bij de verbuiging meer gevallen te noemen, dan er veranderingen zijn, welke de lidwoorden ondergaan, naardien deze veranderingen eerst gewijzigd worden naar het verband, waarin de woorden ten aanzien van elkander voorkomen.

4. *Verbinding met de verbogene persoonlijke voornaamwoorden.*

Wij zullen niet noodig hebben hier te herhalen, hetgene wij bij de verbogene naamvallen, in de voorgaande oefeningen, gezegd hebben, naardien dit, wat de bijzondere betrekking der woorden tot elkander betreft, in den grond hetzelfde is; en ook hier geldt, hetgene wij daar, met betrekking tot het onderwerp der werking, en met betrekking tot de voorzetsels, in het midden gebragt hebben: eenige kleine uitzonderingen, b. v. het gebruik der voorzetsels in den *derden* naamval, het meervoud van het mannelijk en onzijdig geslacht uitgezonderd, hebben minder betrekking op de verandering der voornaamwoorden zelve. Het eenige, dat wij hierbij nog op te geven hebben, is de verbuiging dier voornaamwoorden, waarmede de onderwijzer zijne leerlingen, volgens de hier voren gegevene aanleiding, dient bekend te maken.

Ver-

Verbuiging de persoonlijke voornaamwoorden,

<i>Eerste persoon,</i>		<i>Tweede persoon,</i>
<i>Enkely.</i>	<i>Meerv.</i>	<i>Enkel en meerv.</i>
ik.	wij.	gij,
mij.	ons.	uy
<i>Derde persoon,</i>		
<i>Mannelijk,</i>	<i>Vrouwelijk.</i>	<i>Onzijdig.</i>
<i>Enkely. Meerv.</i>	<i>Enkel. en meerv.</i>	<i>Enkely. Meerv.</i>
hij. zij.	zij.	het. zij.
hem. hun.	haar,	hun.
		hen.

Ann. De tweede naamval dezer voornaamwoorden, welke minder in den eenvoudig verhalen en stijl voorkomt, hebben wij opzettelijk terug gehouden.

Het tuschen () gestelde in de volgende *voorbeelden ter oefening* houde men terug; het eene dient ter herhaling van het te voren geleerde, het andere ter oefening in de verbuiging, en in het gebruik van voornoemde voornaamwoorden.

Voorbeelden ter oefening.

A. en B.

De eerste persoon.

1. Vader geeft (mij) (een) boek. — De meester heeft (mij) geprezen. — Hij spreekt (met) Pieter (van mij). — De meester onderwijst (mij). — Mijne moeder bemint (mij). — Hij verzette zich (tegen mij). — Hij ging (achter, voor mij),
2. Hij

2. Hij zit (nevens mij). — Mijn broertje speelt (met mij). — Men geeft (mij) spijs en drank. — Onze moeder wascht en kleedt (ons). — De meester leert (ons) veel goeds. — God ziet (ons). — De menschen spreken veel goeds (van ons).

Ann. Dat bij de meeste dezer voorbeelden het voornaamwoord zoo wel in het meervoud als in het enkelvoud kan gebruikt worden, zal ieder in het oog vallen.

De tweede persoon.

3. Uw zusje geeft (u) (een) koekje. — Uwe ouders hebben (u) lief. — Uw vader prijst (u). — De menschen spreken dikwijls (van u). — Uwe moeder wandelt dikwijls (met u). — Zij zitten (achter, voor, bij, naast u).
4. Uwe ouders verzorgen (u). — Uw broeder wacht (u). — Hij nam (het) boek (van u), — Hij neemt (u) (den) hoed af. — Hij prijst (u) om (uwe) oplettendheid. — De meester spreekt (van u) tegen (uwe) ouders.

De derde persoon.

5. Daar is vader, ik zie (hem). — Daar is moeder, ik volg (haar). — Daar is (de) hond, ik roep (hem). — De kat is (op de) tafel, jaag (haar) weg. — Daar is (het) kind, roep (het) eens. — Daar is (uw) broeder, ga (met hem) mede (naar) huis.
6. Als (uw) meester komt, moet (gij) (hem) groeten. — Uw speelmakker roept (u), speel (met hem). — De meid is binnen, ga, roep (haar). — Het boek ligt (op de) tafel, geef (het) (mij).
7. Uwe moeder roept (u), geef (haar) antwoord. — Uw vader vraagt (u) iets, geef (hem) antwoord. —

De

De kinderen komen school, geef (hun) (eene) les. — De mannen werken, geef (hun) loon. — De meiden moeten naaijen, geef (haar) werk.

8. De kinderen hebben geleerd, prijs (hen). — Daar komen uwe zusters, groet (haar). — De paarden loopen (op het) land, jaag (hen) niet en geef (hun) geen slagen.

C.

1. Het leven is (hem) (tot eenen) last. — De herfst verfschaft (ons) vruchten (voor den) winter. — God is (de) vader (der) menschen, en bemint (hen) als (zijne) kinderen. — Wij mogen (van de) dieren (een nuttig) gebruik maken, maar (hen) niet mishandelen.

2. De deugd is (het edelst) sieraad (der) menschen, wij mogen (haar) niet verachten. — Wij moeten (aan) God gehoorzaam zijn, en (Hem) liefhebben. — Brave kinderen zijn (hunnen) ouders gehoorzaam, en bewijzen (hun) alle achting.

5. *Verbinding met de betrekkelijke voornaamwoorden.*

Ten aanzien der betrekkelijke voornaamwoorden diene men den kinderen ook iets te zeggen, om dat deze woorden in meer zamen gestelde volzinnen te pas komen; echter behoeve men hierbij in geene bijzonderheden te treden: genoeg is het, wanneer men hun doet opmerken, dat deze woorden

den in het algemeen in betrekking staan tot ééner reeds genoemden persoon, of eene reeds genoemde zaak, en dat zij in dergelijke betrekking kunnen voorkomen als de zelfftandige naamwoorden, waardoor zij ook aan eenige verandering onderhevig zijn. Men bepale zich hier enkel bij de woordjes: *welke, wie, die, het welk, dat* en *wat*, naardien het nog niet van de kinderen te vergen is, om naauwkeurig het onderscheid tusschen personen en zaken, en dus ook niet tusschen het gebruik van bovengenoemde woordjes en *waarvan, waaraan* enz. in het oog te houden. Overigens maken men hen op voornoemde wijze met de veranderingen bekend, welke gezegde voornaamwoorden ondergaan.

Verbuiging der betrekkelijke voornaamwoorden.

Enkelvoudig.

Mannelijk.

welke.
welks.
welken.

—

wie, die.
wiens, diens.
wien, dien.

Vrouwelijk.

welke.
welker.

—

wie, die.
wier, diers.

Onzijdig.

het welk.
welks.

—

wat, dat.

Meer-

Meervoudig.

Mannelijk en Onzijdig.

welke.
welker.
welken.

—
wie, die.
wier, dier.
wien, dien.

Vrouwelijk.

welke.
welker.

—
wie, die.
wier, dier.

Bij de *voorbeelden ter oefening* houde men bij den eersten gang de tusschen () geplaatste woorden terug; bij den tweeden gang make men gebruik van deze woorden, maar late de kinderen zelve de voornaamwoorden kiezen.

Voorbeelden ter oefening.

A. en B.

1. De meester, welke (mij onderwijst). — De man, welke (wij gezien hebben). — De heer, welks (huis wij bewonen). — Onze vader, welken (wij gehoorzaam zijn).
2. De vrouw, welke (bij ons woont). — De meid, welke (wij in dienst hebben). — De vrouw, welker (oppassing wij genieten).
3. Het kind, het welk (zijne les leert). — Het meisje, dat (haar goed zindelijk houdt). — De man, dien (ik heb leeren kennen). — De man, wiens (vriend ik ben). — De man, die (ons gesproken heeft).
4. Het jongetje, welks (broeder ik ben). — De menschen, welke (ons hooren). — De kinderen, welke (wij liefhebben). — De kinderen, welken (wij prijzen)

- zen vereerd hebben). — Het boek, dat (ik gelezen heb) — Datgene, wat (wij ondervonden hebben).
5. De man, die (het land bebouwt). — De boerin, die (ons boter brengt). — De knecht, dien (ik gehuurd heb). — De aarde, die (wij bewonen). — De zon, die (het aardrijk verlicht).

C.

1. De deugd, welke —. De ondeugd, die —. De grond, welken —. De aarde, welker —. Het genot, dat —. Het geluk, het welk —. De voorspoed, wiens —. Het kwaad, welks —.
2. De menschen, die —. De mannen, wien —. De vrouwen, welke —. De paarden, die —. De honden, die —. De zon, wier —. De menschen, welker —.

Aann. Ik heb in de laatste voorbeelden ook iets voor den onderwijzer overgelaten. Overigens kunnen de gegevene voorbeelden onderscheidenlijk veranderd en gewijzigd worden.

6. *Verbinding met de voegwoorden.*

Dat men de namen van personen of zaken of derzelve handelingen zamen verbinden kan, hebben de kinderen uit het gebruik van het voegwoord *en* reeds gezien; het zal dus niet moeilijk zijn, hun te doen opmerken, dat men ook woordjes noodig heeft, om het eene gezegde met het andere te verbinden; dat wij hoogst gebrekkig en
zeer

zeer afgebroken onze denkbeelden, bij het gemis dezer woordjes, aan anderen zouden mededeelen; b. v. *ik ben gewoon vroeg op te staan — het is dubbele schade — zijnen tijd verlaat*, enz. Voorts zegge men den kinderen, dat men op onderscheidene wijzen het eene gezegde aan het andere kan verbinden; dat men van het reeds gezegde reden kan geven of het *waarom* melden; b. v. *ik mag nu niet spelen, WANT ik moet mijne les leeren*, enz.; dat men tot het reeds gezegde eene tegenstelling kan maken; b. v. *hij is rijk en gezond, DOCH niet gelukkig*, enz.

Wij zullen bij de *voorbeelden ter oefening* aanleiding geven, om den kinderen de meest voorkomende voegwoorden te leeren kennen, en tevens het voltooijen dier voorstellen aan de keus des onderwijzers of aan die der leerlingen overlaten.

Voorbeelden ter oefening.

A en B

Om enkel het eene gezegde met het andere te verbinden.

1. Ik ben uit de school gekomen, en —. Ik heb mijn boek gekregen, en —. Ik ben naar mijnen vader gegaan, en —.

Ann. Ten aanzien van het voegwoord *en* zal men niet veel voorbeelden noodig hebben, wijl de kinderen dit benevens het woord *toen*, te dikwerf en overtollig gebruiken. Andere zamenbindende voegwoorden, als: *ook*, *maar ook*, enz. zijn minder tot voorbeelden van dezen aard geschikt, omdat zij dikwijls hunne plaats in het midden der reden nemen.

G

Om

Om de reden verhalende voort te zetten.

2. Ik zal u vertellen, hoe ——. Gij moest eens weten, hoe ——. Hebt gij gezien, hoe ——. Hij zeide mij, dat ——. Wij hebben geloopt, dat ——. Hij verhaalde mij, dat ——.

Om het oogmerk aan te duiden, waarom men iets doet.

3. Ik verhaal u dit, omdat ——. Ik vraag mijn boek, omdat ——. Ik spreek overluid, omdat ——. Ik ga uit, ten einde ——. Ik heb het hem meer dan eenmaal gezegd, ten einde ——. Ik zeg het u zelf, ten einde ——.

Om van het reeds gezegde reden te geven, of om het waarom te melden.

4. Ik leer mijne les, omdat ——. Ik drink thans geen koud drinken, omdat ——. Ik heb alle menschen lief, omdat ——. Ik heb God lief, want ——. Ik moet mijnen ouders gehoorzaam zijn, want ——. Ik doe, wat mijn meester zegt, dewijl ——.

Om het reeds gezegde nader te verklaren.

5. Beloften maken schuld, dat is ——. Van déne leugen komen er meer, dat is ——. Spelen is schadelijk, namelijk ——. Uitspanning is geoorloofd, namelijk ——. Het geld maakt ons niet gelukkig, als ——. Veel leeren helpt niets, als ——.

Als

Als men uit het gezegde eenig besluit trekt.

6. Als men iets leeren wil, moet men zich oefenen, daarom —. Ik heb mijn pligt gedaan, derhalve —. Lulheid maakt ons verachtelijk, derhalve —. Naardien uwe ouders zoo liefderijk voor u zorgen, zoo —.

Om eene tegenstelling aan te wijzen.

7. Hij is arm, maar —. Ik leer wel, maar —. Wij beloven veel, maar —. Ik ben naar bed gegaan, doch —. Vele menschen willen wel, doch —. Ik heb lang naar hem verlangd, doch —. Hij bezit eenen grooten schat, echter —. Ieder behandelt hem met achting, daarentegen —.

Als men de woorden zamen verbindt, maar den zin wil scheiden.

8. Ik eet of — of —. Ik zal hem zien of —. Wij moeten werken of —. Ik moet mijne les lezen of — of —.

Als het vorige gezegde van zekere voorwaarden afhangt.

9. Ik zal hem mijn boek leenen, indien —. Ik zal voor mijne ouders werken, indien —. Ik zal vlijtiger leeren, indien —. Ik zal het hem zeggen, ten zij —. Ik zal hem medebrengen, zoo —.

Om het volgende met het voorgaande te vergelijken.

10. Hij handelt gelijk —. Hij kleedt zich zoo als —. Hij bemint zijne ouders gelijk —. Hij spreekt zoo als —.

Om eene opvolging van tijd aan te duiden.

11. Ik slaap, terwijl —. Ik leer nu en dan —. Ik zal komen, zoodra als —. De kinderen schrijven, terwijl —. De kinderen spelen, terwijl —.

C.

1. De mensch zal eenmaal opstaan gelijk —. De mensch is hier op aarde gelijk —. Het onweder is een zegen voor het menschedom, want —. Ik zal steeds mijnen pligt betrachten, omdat —.
2. Niets is voor God verborgen, want —. God is goed, daarom —. De leugenaar wordt veracht, maar —. Ik moet met mijn lot tevreden zijn, indien —. Jezus heeft op aarde geleden, ten einde —.

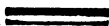
Tot dus verre meene ik aan het voorgestelde doel, namelijk, het leveren eener praktikale aanleiding, om van het taalonderwijs voor kinderen meer dan geheugenwerk te maken, voldaan te hebben. Niemand zal het mij, hope ik, als eene misdaad aanrekenen, dat ik in vele opzigten den gewonen weg verlaten en mijnen eigenen bewandeld heb,

heb, als mede, dat ik een of ander heb weggelaten, het welk, tot den regelmatigen en wetenschappelijken vorm van het taalonderwijs behoorende, echter bij een algemeen onderwijs van dezen aard zeer wel kan gemist worden. Mijne doel was geenszins, om onder voornoemden vorm eene volledige spraakkunst te leveren — hiertoe vinde ik mijne krachten niet berekend — maar wel, om het taalonderwijs voor kinderen meer algemeen verstaanbaar te maken, zoo, dat het wezenlijk ter ontwikkeling van hun verstand en ter opscherping van hun oordeel kan dienen.

Niets intusschen, wat bij dergelijk algemeen taalonderwijs behoorde opgenomen te worden, heb ik, zoo verre mij bekend is, achterwege gelaten; een of ander, het welk men hier te vergeefs mogt zoeken, is mij voorgekomen; of niet volstrekt noodzakelijk of minder uitvoerbaar te zijn. Ten aanzien van het eerste bedoel ik onder anderen ook de trappen van vergelijking; deze zijn in eene volledige spraakkunst onmisbaar, doch hier, waar men tevens op datgene dient te bouwen, wat de kinderen door het gebruik kennen, niet volstrekt noodzakelijk: want de kinderen kennen zeer wel in het gebruik het onderscheid tusschen *groot* en *groter* enz., en deze kennis vooronderstellende, volgen immers deze woorden denzelfden gang in de verbuiging, als de andere bijvoegelijke naamwoorden. Is deze reden onvoldoende om eenige zwarigheden op te lossen, dan verlieze men toch vooral niet uit het oog, dat ik geene volledige spraakkunst heb willen leveren. — Onder hetgene

minder uitvoerbaar was, telle ik het gebruik van den onvolmaakt verleden, meer dan volmaakt verleden en tweeden toekomenden tijd der werkwoorden, naardien deze eene meerdere zamenstelling van denkbeelden vereifchen, dan men bij den eerften aanvang bij kinderen kan verwachten.

Overigens dient deze aanleiding tot eenen grondslag, waarop men het taalonderwijs, volgens de gewone spraakkunsten, kan bouwen, en waarmede men hier zou kunnen aanvangen; fchoon het onderwijs, waartoe wij tot dus verre aanleiding gegeven hebben, mijns oordeels, in vele lagere fcholen toereikend zal zijn, om de kinderen genoegzame denkbeelden van het gebruik hunner eigene taal bij te brengen.

V. OPLOSSING VAN EENE PERIODE IN ENKELE VOORSTELLEN.

Een enkel of enkelvoudig voorstel bestaat slechts uit een onderwerp en eene verklaring van dit onderwerp; b. v. *Willem is gehoorzaam*. In een zamen gesteld voorstel heeft men ten minste of twee onderwerpen of twee verklaringen of beiden te gelijk; b. v. *Willem en Jan zijn gehoorzaam en braaf*. Deze laatstgenoemde voorstellen in enkelvoudige op te lossen, is het doel dezer oefening. Het nut dezer oefening wordt door den Schrijver genoegzaam aangewezen, weshalve wij ons alleen tot eenige voorbeelden ter oefening zullen bepalen, kunnende ook tot dit einde de uitgewerkte voorbeelden van bl. 33 en 34 gebruikt worden.

Wij zullen een paar voorbeelden ter proeve uitwerken, en de oplossing der overige aan den onderwijzer overlaten.

Voorbeelden ter opheldering.

1. *Willem en Jan zijn gehoorzaam en braaf.*

Willem is gehoorzaam.

Jan is gehoorzaam.

Willem is braaf.

Jan is braaf.

2. *De goede en zorgvuldige moeder wast en kleedt hare kinderen.*

De moeder is goed.

De moeder is zorgvuldig.

Zij wast hare kinderen.

Zij kleedt hare kinderen.

Voorbeelden ter oefening.

A en B,

1. Willem en Jan zijn gehoorzaam en braaf.
2. De goede en zorgvuldige moeder wast en kleedt hare kinderen.
3. Willem, Jan en Pieter zijn onoplettend, traag en ongehoorzaam.
4. Het gehoorzame en brave kind acht en bemint zijne ouders en meesters.
5. De jongens spelen met hoepels, tollen en knickers, en de meisjes met poppen, stoeltjes en tafeltjes.
6. Het ordelijke en zindelijke kind zorgt voor zijne kleederen, boeken en ander goed.
7. Het vlijtige en brave kind gehoorzaamt en bemint zijne ouders en meesters, en leert zijne lesfen.
8. Jan en Klaas zaten bij het vuur, en leerden hunne lesfen.
9. De straat, de markt en de gracht zijn lang en breed, en vol volk.
10. De naarfte meisjes leeren lezen, schrijven, cijferen, zingen, naaijen en breijen.
11. De brave en ouderlievende Willem werkt voor zijne oude en ziekelijke moeder.
12. Hendrik en Kernalis beminden en achtten hunne vrolijke en vlijtige zuster Maria.

C.

C.

1. De goede en liefderijke God zorgt voor alle menschen.
2. Het verheven en goddelijk voorbeeld van Jezus moeten wij navolgen.
3. De magtige en algoede Schepper weet en ziet alles.
4. Dit wisselvallig en zorgelijk leven gaat voorbij.
5. Het onschuldig en gerust geweten geeft rust en tevredenheid.
6. Het rusteloos en knagend geweten veroorzaakt kommer, angst en vertwijfeling.

**VI. ZAMENVOEGING VAN MEER ZELFSTANDIGE
NAAMWOORDEN, BIJVOEGELIJKE NAAMWOOR-
DEN EN WERKWOORDEN, TOT GEHEERLE
VOORSTELLEN EN PERIODEN.**

De eenvoudigste oefeningen van dezen aard zijn reeds met eenige der voorgaande oefeningen verbonden, weshalve wij ons hier tot meer zamen gestelde kunnen bepalen. De eerste oefeningen van deze foort, merkt de schrijver te regt aan, moeten aan zoodanige opstellen ontleend zijn, met welker inhoud de kinderen eenigermate bekend zijn; echter kennen wij geen boekje, dat algemeen genoeg gebruikt wordt, en hiertoe genoegzame bouwstofte aan de hand geeft, en waarin de opstellen kort en eenvoudig genoeg zijn, om aan het bovengemeld oogmerk te beantwoorden: wij moeten derhalve, bij de voorbeelden, welke wij hier leveren, nog aan den onderwijzer de keus uit zinnen eighen voorraad overlaten.

Volgens de tot dus verre gegevene aanleiding, zullen, de kinderen gemakkelijk het ontbrekende in de volgende voorbeelden aanvullen, zonder dat men noodig zal hebben, om hunne keus te bepalen.

Voor-

Voorbeelden ter oefening.

A en B.

1. Koeijen — gras — melken — boeren — kaas — bo-
ter — maken — melken.
2. Leerlingen — leeren — lesfen — vlijtige — oplet-
tend — meester — opgegeven heeft.
3. Kinderen — verdraagzaam — spelen — elkander —
stil — kribben — zonder.
4. Meester — bord — groot — woorden — letters —
krijt.
5. Kinderen — brave — doen — meester — ouders —
gebieden — optevreden te zijn — zonder — of —
morren.
6. Zien — hooren — tong — oogen — neus — oo-
ren — smaken — rieken — ligchaam — voelen —
geheel.
7. Lente — boomen — herfst — vruchten — bloeijen —
dragen.
8. Vogelen — zwemmen — vischen — vliegen — die-
ren — viervoetig — loopen — kruipen.
9. Tijd — goed — kostbaar — moeten — misbruiken —
of — daarom — verwaarloozen.
10. Paarden — wagen — trekken — zweep — zwaar —
flaan — boer.
11. Timmerman — zagen — schaven — geld — verdie-
nen — werken — hout — maken.
12. Man — kind — wandelen — bloemen — rijp —
schoon — vruchten — verblijd.
13. Vader — haard — vertellen — kinderen — aardige —
luisteren — oplettend — verlangen.
14. Slapen — lui — menschen — lusteloos — arbeid —
maar — naarstig — vrolijk — doorgaans — vrolijk.
15. Kin-

15. Kinderen — goed — flordig — zoeken — verliezen — dikwijls — boeken — kleederen.
16. Opstaan — zien — zon — kunnen — rijzen — verheugen — Schopper — goedheid.
17. Kwaad — doen — kloppen — hart — rust — nergens — gejaagd worden — maar.
18. Gelukkig — ouders — hebben — zorgen — nooddruft.
19. Als — domooren — blijven — dan — moeten — leeren — naarstig.
20. Kinderen — snoepachtig — gaan — dieverij — dikwijls — over.
21. Wanneer — leeren — vlijtig — hopen — kunnen — dan — prijzen — mooie.
22. Ik moet — tijd — besteden — wel — want — tijd — voorbij — eens — nooit — komt — weêrom.
23. Als — meester — bedroeven — zijn — kinderen — ondankbaar — want — veel goeds.
24. Lezen — schrijven — cijferen — onmisbaar — zullen — door — wereld — komen.
25. Mogen — spelen — maar — moeten — spelen — leeren — verzuimen.
26. Als — bewaren — gezondheid — willen — dan — eten — drinken — alles — zijn — matig.

Aanmerk. Zoo veel mogelijk geven men den kinderen aanleiding, om de voorbeelden, door het bijvoegen van andere zelfstandige naamwoorden enz. verder uit te breiden. — De volgende voorbeelden hebben minder eenheid, en vereischen derhalve meer nadenken; zij moeten uit hunnen aard ook uitgebreider worden, naardien het hierbij niet zoo zeer het doel is, om deze woorden zamen te verbinden, als wel, om opstellen te leveren, waarin de opgegeven woorden voorkomen.

27. Koe — paard — schoorsteenveger — aardappelen — eten — dragen — loopen.

28. Kind

28. Kind — goed — kwaad — stout — bemind — ge-
haat — geprezen — menschen.
29. Dak — kelder — storm — kraken — bevreesd —
lagchen — vlugten — slapen.
30. Droog — water — vuur — bevrozen — hout —
visfchen.
31. Liggen — zitten — gaan — staan — steen — bed —
bank — stoel — gras.
32. Azijn — fuiker — amandelen — bitter — braden —
koken — spit — roester.
33. Liegen — vloeken — braaf — menschen — geoor-
loofd — prijzenswaardig.
34. Steen — water — branden — zwavelstok — kak-
stoel — hobbelpaard.
35. Bergen — jongens — ijzer — abrikozen.
36. Walvisch — floot — duinen — spelde.
37. Lint — katoen — zeil — kussen — dons.
38. Slager — schaarlijper — sneeuw — onweder.
39. Ezel — hollen — kanon — ijs — zomermaand.
40. Winter — perziken — rapen — konijnen — heet —
zweeten — bevrozen — maaijen — hooijen.

C.

1. God — oordeelt — woorden — maar — neigingen —
werken.
2. God — mensch — ooren — tong — gegeven —
derhalve — hooren — spreken.
3. Deugd — behoedmiddel — ziekten.
4. Menschlievendheid — verzacht — lijden — ongeluk-
kigen — droog — tranen — af.
5. Mensch — voor — wereld — maar — eeuwigheid —
geschapen.
6. Menschen — zijn — naasten — want — hebben —
vader.

VII. HET

VII. HET SCHRIJVEN VAN EEN VOORSTEL TEGEN
DE REGELN DER SPELLING EN ZONDER SCHEI-
OF ZINTEEKENEN, ALS MEDE HET VERBE-
TEREN VAN GEBREKKIG ZAMENGESTEL-
DE VOORSTELLEN.

Wij nemen deze oefeningen te zamen, omdat zij zeer wel in een voorbeeld kunnen vereenigd worden, en men ten aanzien der laatst genoemde oefening nog geene bijzondere ervarenheid in het vormen van den stijl bij kinderen kan verwachten; althans kan deze zich niet verder uitstrekken, dan de aanleiding gaat, welke den kinderen hiertoe is gegeven. Doch, alvorens wij tot de *voorbeelden ter oefening* overgaan, zullen wij een en ander moeten in het midden brengen, over het gebruik der scheiteekenen.

Over het gebruik der scheiteekenen.

Het gebruik der scheiteekenen is, bij gebrek aan voldoende regelen, welke te dien aanzien voorhanden zijn, — of liever, welke men ons te dien opzichte medegedeeld heeft, — te zeer aan de willekeur van velen overgelaten, om dit onderwerp met stilzwijgen te kunnen voorbijgaan. Hetgene wij desaangaande in onze taal aangetroffen hebben, is of te onvolledig of onverstaanbaar; geen wonder, dat men in bovengenoemd gebruik dikwijls

zoo vele en zulke grove mislagen begaat. Men denke echter niet, dat ik mij vermete, opgenoemde zwaarigheden uit den weg te kunnen ruimen: dit zij verre, en ook niemand zal onbillijk genoeg zijn, zulks van mij te vergen. Om echter, zoo veel in mij is, ten nutte van anderen werkzaam te zijn, zal ik bijeenzamelen, wat mij nopens vorenoemde teekens, zoo bij anderen als in het gebruik, is voorgekomen.!

Gezegde teekenen worden door sommigen onderscheiden in *scheitteekenen* en *zintteekenen*.

Tot de eerste soort behooren die teekens, welke hoofdzakelijk gebruikt worden, om eene meerdere of mindere scheiding tuschen de deelen van eenen volzin te maken. De voornaamste dezer zijn: de *comma*, *comma-punt*, *dubbele punt* en *punt*. Zij dragen gezamenlijk dezen naam van *scheittekens*, omdat zij voornamelijk ter scheiding onzer voorstellen, en geenszins ter aanwijzing onzer wijze van voorstellen dienen.

Tot de tweede soort brengt men al zulke teekens, die onze wijze van voorstellen, b. v. of wij iets vragen, iets uitroepen, enz. helpen bepalen. Hiertoe behooren: het *vraagteeken*, *uitroeptekenen*, en dergelijke.

Wij zullen ons derhalve bepalen:

I. *Tot de scheittekens.*

1.) De Comma.

De *comma* dient tot scheiding dier kleinere deelen van eenen volzin, welke niet onmiddellijk met

cl-

elkander verbonden zijn. De volgende regelen behöoren deswegens in acht genomen te worden.

a) Plaatst men eene comma voor de betrekkelijke voornaamwoorden; b. v. *de man*, WELKE enz.; — *de vrouw*, DIE enz.; — *het kind*, DAT enz.; — *Hij*, WIE enz.; — *het goed*, HET WELK enz.; — *het huis*, WAARIN enz.; — *het brood*, WAARVAN enz.

b) Gebruikt men de comma ter scheiding van:

a) *Bijvoegelijke naamwoorden*, wanneer er twee of meer voor of achter de zelfstandige naamwoorden geplaatst, en door geen zamenbindend voegwoord verbonden zijn; b. v. *de GOEDE, ALWIJZE en ALWETENDE God*; — *de WERKZAME, EERLIJKE en GETROUWE arbeider*; — *eene SCHONE, WELRIEKENDE bloem*; — *de vrouw is ZINDELIJK, ORDELIJK en ZUINIG*.

Hiervan zijn uitgezonderd die gevallen, waarin het eene bijvoegelijk naamwoord de hoedanigheid van eenig ander bijvoegelijk naamwoord beschrijft; b. v. *de HELDER schijnende zon*; — *de IJVERIG werkende man*.

b) Ter scheiding van twee of meer *zelfstandige naamwoorden*, wanneer zij niet door eenig voegwoord zamen verbonden zijn; b. v. *de AARDE, ZON, MAAN, STERREN, alles is het werk van God*; — *PIETER, JAN, WILLEM en GERRIT gingen zamen wandelen*.

c) Ter scheiding van *werkwoorden* of *deelwoorden*, wanneer zij niet door eenig koppelwoord

za-

zamen verbonden zijn; b. v. *de mensch wordt GEBOREN, WENSCHT, VREEST, HOOPT en STERFT; — Hij wordt BEMIND, GEËERD en GEROEMD.*

d) Ter scheiding van *bijwoorden*; b. v. *het welk ALOM, ALLEZINS, ALTIJD en van allen geloofd is.*

e) Ter scheiding van *voorzetsels*; b. v. VAN, MET of DOOR *wien hebt gij die boodschap ontvangen?*

c) Voorts stelt men eene comma voor en achter een of eenige tusschengevoegde woorden, welke kunnen weggelaten of op eene andere plaats gesteld worden, zonder den zin te storen; b. v. OTTO van GEURIKE, *een Maagdenburger, heeft in den jare 1654 de luchtpomp uitgevonden.*

Het tusschenvoegsel: *een maagdenburger*, kan hier, zonder zinstoring, zeer wel weggelaten worden. Meer voorbeelden van dezen aard zijn:

Ik, NIET MIJN BROEDER, wenschte het. — Deze, DOOR RAMPSPOED NEDERGEDRUKTE, man enz.

Beter ware het in dit laatste geval: *deze man, welke door rampspoed nedergedrukt was, enz.*

Door den brand, WELKE IN DE VERLEDENE WEEK GEWOED HEEFT, zijn vele menschen arm geworden.

H

Op

Op deze wijze kunnen alle kleine tusschenzinnen gescheiden worden; grootere tusschenzinnen scheidt men door (), of liever, men trachte dezelve te vermijden, naardien het eenig gebrek in den stijl verraadt.

Onder den naam van tusschenvoegsel moet men echter niet verstaan zulke woorden, waardoor het doel of middel eener werking aangewezen wordt: dat zijn dezulke, die in een naauw verband staan met een of meer voorgaande naamwoorden, en met deze door eenig voorzetsel verbonden zijn; b. v. *ik zag MET INNIG MEDELIJDEN het lot dier ongelukkigen*; — *ik heb VAN BLIJDSCHAP niet kunnen slapen*; — *ik gaf MIJNEN VADER de hand*, enz.

d) Overigens plaatst men eene comma voor alle voegwoorden, welke het eene voorstel aan het andere verbinden; b. v. *ik ben naar E. gegaan, EN toen ik aan zijn huis kwam enz.*; — *ik heb gevraagd, OF hij enz.*; — *ik heb hem niet gesproken, WANT hij was niet in de stad.*

Daar het velen zal voorkomen, als of deze regel eenige uitzondering lijdt, zoo zullen wij dit eenigzins nader uiteenzetten. Voor de voegwoorden *en, noch, nog, of, als, gelijk, om* en weinige andere wordt somtijds geene comma geplaatst.

a) Voor het voegwoord *EN* komt geene comma, wanneer daardoor *enkele woorden* en *geene geheele voorstellen* te zamen verbonden worden: men zie dit in de beide volgende voorbeelden.

De

De man EN vrouw leefden te zamen gelukkig, EN toen zij eenen hoogen ouderdom bereikt hadden, EN aan hun vorig leven dachten, enz.

De man en vrouw leefden enz., dit is het eerste voorstel; *toen zij eenen hoogen ouderdom enz.* het tweede, en *toen zij aan hun vorig leven dachten enz.* het derde: deze worden, offchoon door het woordje EN verbonden, echter door eene comma gescheiden. In het eerste geval dient het, om de woorden *man en vrouw* zamen te verbinden.

De liefelijke EN aangename lente EN het zachte weder streelen onze zinnen, EN doen ons den barren EN somberen winter vergeten.

b) Dient het voegwoord NOCH om woorden te verbinden, dan plaatst men voor hetzelfde geene comma; b. v. *ik heb NOCH geld NOCH goed*. Wanneer het dienen zal, om het eene voorstel aan het andere te verbinden, volgt het weder den algemeenen regel; b. v. *NOCH het geluk van u weder te zien, NOCH de herinnering aan onze vorige verkeering, enz.* — Dit is ook op het vermeerderend voegwoord NOG toepasselijk; b. v. *toen ik NOG bij u was enz.*; — *NOG heb ik geenen brief ontvangen, NOG heb ik geene tijding enz.*

c) Of, als scheidend voegwoord, neemt gee-

ne comma voor zich; b. v. *de schuld ligt bij den man* OF *bij de vrouw*; — *zijne magt* OF *zijn rijkdom zal het doen*. Dit heeft ook plaats, wanneer gezegd voegwoord in het midden van een voorstel komt; b. v. *waar* OF *hij is?* — *Wie* OF *hem dit gezegd heeft?* — In andere betrekkingen, waar het tot verband der voorstellen dient, neemt het eene comma voor zich; b. v. *Toen hij mij zag, vroeg hij mij, of enz., — het is mij onbekend, of ik zoo gelukkig zal zijn.*

d) Duidt het woordje ALS eene gelijkheid aan, en dient het niet ter verbinding van voorstellen, dan neemt het geene comma voor zich; b. v. *hij bloeit ALS (GELIJK) eene roos*; — *het leven gaat voorbij GELIJK (ALS) een droom*. Tot zamenvoeging van voorstellen volgt het weder den algemeenen regel; b. v. *GELIJK (ALS) eene bloem verwelkt het, GELIJK (ALS) het kaf versluisht het* enz. Kan het woordje ALS met TOEN, WANNEER enz. verwisfeld worden, dan neemt het eene comma voor zich; b. v. *gij moct het mij zenden, ALS (WANNEER) gij het ontvangt.*

e) Als het woordje OM, tot de onbepaalde wijze eens werkwoords behoorende, in een onmiddellijk verband staat met eenig onderwerp, dan neemt het geene comma voor zich; b. v. *ik vertrek OM hem te zien.* — Dit zelfde geldt ook, wanneer het woordje OM gebruikt wordt ter omschrijving of omzetting van eenig zamen gesteld woord; b. v. *het mes OM te snocijen, voor het snocimes; — het vermogen OM waar*

te nemen, voor het waarnemingsvermogen enz. — Overigens neemt dit woord eene comma voor zich, wanneer men daardoor het eene voorstel aan het andere verbindt; b. v. *ik heb hem gebeden, om mij mijnen misflag te vergeven.*

Alles, wat wij ten aanzien van het weglaten der comma gezegd hebben, heeft geene betrekking op die gevallen, waarin het voegwoord tot eenig tusschenvoegsel behoort. Voorts wordt somtijds eene *comma-punt* of *dubbele punt* geplaatst, waar wij slechts eene comma gezet hebben; doch het plaatsen dezer teekens hangt niet zoo zeer van de voegwoorden, als wel van den zin zelven af. — Ook wordt wel eens een of ander woord verzwegen; doch dan plaatst men de teekens als of dit woord er werkelijk stond; b. v. *als hij komt, (DAN) zal ik* enz.; — *wie de deugd bemint, (DIE) zal* enz.; — *ons leven is (GELIJK OF ALS) een damp.* In dit laatste geval blijft de comma weg, omdat hier het vergelijkend voegwoord ALS is weggelaten, en dit geene comma vereischt.

2.) De comma-punt.

Het gebruik der *comma-punt* en *dubbele punt* hangt, zoo als wij reeds aangemerkt hebben, niet zoo zeer van eenig voegwoord af, als wel van de vorming der perioden; en men zal niet zelden mistasten, wanneer men op eerstgenoemden grond

H 3

bouwt,

bouwt. Ten einde dit onderwerp met de meest mogelijke duidelijkheid en volledigheid te behandelen, zullen wij ons eerst eenige oogenblikken tot de vorming der perioden zelve bepalen, en daaruit genoegzame regelen ter plaatfing van voornoemde teekens afleiden.

1.) Tot ieder voorftel behoort een *onderwerp* (*subjeet*) en eene *verklaring* (*predtcaat*). Het werkwoord maakt de verklaring uit, waardoor het onderwerp bevestigd, of door bijvoeging van eenig ontkennend woord, ontkend wordt, als: *de zon fchijnt; de zon fchijnt niet*. Derhalve maakt ieder onderwerp met deszelfs bevestigend of ontkennend werkwoord een voorftel uit.

2.) Ieder voorftel is of *eenvoudig*, in zoo verre het enkel uit een onderwerp met deszelfs verklaring beftaat; b. v. *de ZON SCHIJNT*, of *zamen gefeld*, wanneer het meer onderwerpen en verklaringen bevat; b. v. *de ZON GAAT OP, en de DUISTERNIS VERDWIJNT*. In dit zamen gefelde voorftel zijn twee onderwerpen, *zon* en *duisternis*, en twee verklaringen, *gaat op* en *verdwijnt*, en een koppelwoord *en*, het welk deze twee voorftellen te zamen verbindt.

3.) Ieder eenvoudig voorftel is:

a) Of zonder eenige verfiering, wanneer het onderwerp en de verklaring zonder eenige nadere bepaling uitgedrukt zijn; b. v. *de roos behaagt mij*.

b) Of verfierd, wanneer het onderwerp en de verklaring, door middel van enkele rededeelen,

ZOO

zoo als bijvoegelijke naamwoorden, bijwoorden enz. nader omschreven zijn; b. v. *de* **SCHOONE roos behaagt mij** DOOR HAREN AANGENAMEN GEUR.

c) Of eindelijk een uitgebreid voorstel, wanneer er eene nadere verklaring, tusfchenrede of bijzaak tusfchen gefchoven wordt, welke de betrekking, hoedanigheid, omftandigheid enz. des onderwerps of der verklaring nader befchrijven; b. v. *de* **LIEFELIJKE roos — DE KONINGIN DER BLOEMEN — DIE ZULK EENE AANGENAME GRUR OM ZICH VERSPREIDT — ACH, ZIJ verwelkt ras!**

4.) Ieder zamen gefeld voorstel is insgelijks:

a) Of zonder verfieling, in zoo verre de onderwerpen en verklaringen zonder eenige nadere bepaling uitgedrukt zijn; b. v. *de* **jeugd verdwijnt, en de fchoonheid verwelkt.**

b) Of verfierd, wanneer de onderwerpen en verklaringen door enkele rededeelen nader omschreven zijn; b. v. *de* **TEEDERE jaren der KINDSHEID verdwijnen, en de BLOEIJENDSTE fchoonheid, ACH, HOE RAS verwelkt DEZE!**

c) Een zamen gefeld voorstel wordt een uitgebreid voorstel (eene periode), wanneer de onderwerpen en verklaringen, door tusfchenredes, enz., nader omschreven worden; b. v. **ER IS IN dit WISSELVALLIG leven GEEN genoeg, HET WELK WIJ ONVERVALSCHT KUNNEN GENIETEN, EN GEEN geluk, dat NIET op de deugd gegrond is.**

H 4

5.) In

5.) In de meeste zamen gestelde voorstellen, bestaat het eene voorstel om het andere, of bevat den grond van hetzelfde, en wordt, wijl het gewoonlijk vooraan staat, het *voorzindeel* genoemd, en het andere het *nazindeel*; b. v. *God is onze vader — daarem moeten wij Hem gehoorzamen.* In dit natuurlijk voorstel staat het *voorzindeel* als oorzaak voor het *nazindeel*; echter is dit niet altijd het geval: want dikwijls staat eerst het voorstel, dat de werking aanduidt, en dan volgt dat, het welk de oorzaak of den grond bevat; b. v. *dikwijls ergeren de menschen zich over den hoogmoed van anderen: wijl zij zelyen hoogmoedig zijn, en te groote gedachten van zich zelyen voeden.* In deze kunstige periode staat de werking voor de werkende oorzaak. Ware de voorstelling natuurlijk, dan zonde eerst de oorzaak gemeld worden, en daarop de werking volgen; b. v. *wijl de menschen zelyen hoogmoedig zijn, en van zich zelyen te groote gedachten voeden: zoo ergeren zij zich dikwijls over den hoogmoed van anderen.*

Deze kleine uitstap zal in staat zijn, om over het volgende meer licht te verspreiden. Wij keeren tot ons onderwerp terug.

De *comma-punt* gebruikt men

a) Voor de *tegenstellende voegwoorden*, *MAAR*, *DOCH*, *DAARENTEGEN*, *ECHTER*, en anderen; inzonderheid, wanneer het onderwerp herhaald, of geheel veranderd wordt; b. v. *IK wilde u bezoeken; MAAR IK trof u niet te huis.* — Wordt daarentegen het onderwerp niet herhaald, dan gebruikt men in dit en dergelijke gevallen eene *comma*; b. v. *IK wilde u bezoeken, maar trof u niet te huis.*

b) Ter

b) Ter sluiting van voorstellen en perioden, welke uit meer leden bestaan; inzonderheid, wanneer deze leden van eenigen omvang zijn, zoo dat in ieder enkel voorstel een of meer comma's voorkomen; b. v. *Het jaar 1772 is in de geschiedenis zeer merkwaardig geworden: want in hetzelfde jaar namen de Russen eenige aanzienlijke provincien in Polen van Pruisfen en Oostenrijk weg; GUSTAAF de III. wierp, zonder eenigen tegenstand van belang, den verwarden, Zweedschen regeringsvorm in duigen; nijd en kabalen doden in Denemarken eenen eersten minister vallen, wiens werkzame geest zoo veel goeds gevrocht had; en in Rome arbeidde men, onder de regering van den wijzen en goeden Paus GANGANELLI, aan de vernietiging van de orde der Jesuiten, enz.*

3.) De dubbele punt.

a) De *dubbele punt* wordt gebruikt in langere perioden, om het *voorzindeel* van het *nazindeel* te scheiden. Dit is uit het voorgaande reeds kenbaar.

b) Wanneer men zijne eigene woorden of die eens anderen aanhaalt, na deze aanhaling te voren gemeld te hebben; b. v. *Toen PETER DE GROOTE, op zijne reize, in Parijs het standbeeld van RICHELIEU aanschouwde, omarmde hij hetzelfde, en riep uit: o, RICHELIEU! gaarne gaf ik enz. —* Wordt deze melding eerst gemaakt, nadat men reeds eenige der aangehaalde woorden geplaatst heeft, dan bedient men zich enkel van de comma; b. v. *ga heen, zeide hij, en doe uwen pligt.*

c) Zoo dikwijls men in schriften voorbeelden,

uitdrukkingen en spreekwijzen aanvoert of verscheidene zaken tegelijk optelt; b. v. *verstand en vernuft onderscheiden zich op deze wijze: het verstand enz.* — In de 16. eeuw leefden de volgende merkwaardige personen: LUTHER, ZWINGLIUS, CALVIN, KAREL DE V, enz.

d) Overigens plaatst men de *dubbele punt* voor de redegevende voegwoorden WANT, DAAROM, DEWIJL enz., in gevalle het voorgaande voorstel niet te klein is, en het onderwerp of herhaald of veranderd wordt; b. v. *Om in de wereld tevreden te leven, moet men zijne gevoeligheid over eene kleine belediging ongedwongen verbergen: WANT, WIE alles even ernstig opneemt, heeft nimmer rust.*

e) Voorts gebruikt men de *dubbele punt* voor eene vraag, wanneer deze meer op zich zelve staat; b. v. *hierdoor ben ik in verlegenheid: kunt gij mij helpen?* Wanneer eene vraag verhalend voorgesteld wordt, heeft dit geen plaats; b. v. *Toen ik laats mijn boek zocht, en men mij vraagde, wat ik hebben wilde enz.*

Uit hetgene wij ten aanzien der *dubbele punt* en *comma-punt* gezegd hebben, zal reeds genoegzaam blijken, dat derzelver gebruik van de meerdere of mindere zamengeffeldheid der perioden afhangt. Bestaat eene periode uit weinige eenvoudige voorstellen, die door geene bijzaken uitgebreid zijn, dan vervangt de *comma-punt* de plaats der *dubbele punt*, en de *comma* die der *comma-punt*: de bijzondere stijlvorming moet hierin vooral geraadpleegd worden. Intusfchen is het noodig, dat men zich oefene in het ontleden der perioden, ten einde

de in het gebruik van genoemde teekens eenige hebbelijkheid te verkrijgen. Om het verschillend gebruik te doen zien, zullen wij ten voorbeelde een enkelvoudig voorstel trapswijze uitbreiden en zamen stellen.

De boer beploegt den grond.

De nijvere boer beploegt den harden grond.

De nijvere en eenvoudige boer, wiens geluk wij niet kunnen waarderen, beploegt al hijgende den harden en vaderlijken grond.

De boer beploegt den grond, en vreest voor geene mocite.

De nijvere boer beploegt den harden grond, en, gehard tegen de ongemakken van het weder, vreest hij voor geene mocite.

De nijvere en eenvoudige boer beploegt den harden en vaderlijken grond, terwijl hem het zweet langs het aangezicht vloeit; gehard tegen de ongemakken van het weder, aan regen en zonneschijn gewoon, vreest hij geene mocite: want, denkt hij, het loon verzoet den arbeid.

Wanneer men deze laatste periode in zijne eenvoudige voorstellen ontbindt, en dezelve van alle bijvoegselen ontdoet, dan verkrijgt men:

De boer beploegt den grond, en vreest voor geene mocite; want het loon verzoet den arbeid.

4.) De punt.

Wanneer datgene, wat van een onderwerp gezegd wordt, een geheel uitmaakt, en gevolgelijk eenen

éenen duidelijken zin geeft, dan wordt zulk een voorstel, als een volzin, door eene punt gesloten. Dat ook het gebruik van dit teeken van de onderscheidene stijlvorming afhangt, en het voorstel, waarachter het geplaatst wordt, zeer kort, zelfs uit een woord kan bestaan; b. v. *zijt gij het geweest? Neen. Dan zal men het onderzoeken*, zal voor ieder duidelijk genoeg zijn, en geene verders opheldering behoeven.

2. Tot de zinteekens.

1.) Het vraagteeken.

Het *vraagteeken* wordt geplaatst achter iedere onmiddellijke vraag; b. v. *Wie is daar geweest? — Kent gij uwe les?* enz. — Doch in middellijke en enkel verhalende vragen blijft dit teeken weg; b. v. *toen de heer N. laatst bij mijnen vader kwam, en ik hem vroeg, wat hij begeerde: antwoordde hij:* enz.

2.) Het verwonderings- of uitroep-teeken.

Het *uitroep-teeken* plaatst men doorgaans

a) Achter elke aanspraak; b. v. *mijn Heer! — mijn Vriend!* enz.

b) Na de tuschenwerpsels, wanneer zij alleen staan, en in eenen hartstogtelijken toon uitgesproken worden; b. v. *ach! — oeh! — helmas! — wee!* enz.

c) Be-

e) Begint een voorstel met een tuschenwerpsfel, dan plaatst men doorgaans eene comma achter het laatstgenoemde, en sluit het voorstel met het uitroepsteeken; b. v. *àch, welk een smart! — o, wat is hij verheugd!* enz.

d) Eindelijk plaatst men het uitroepsteeken achter elke hartstogtelijke rede, wanneer deze met eene hevige uitboezeming gepaard gaat; b. v. *Onzalige argwaan! die zelfs de heiligste banden der natuur doorknaagt! — — weg met u! — laat mij ongelukkige!* enz. — Wordt echter eene rede in geen merklijken, hartstogtelijken toon uitgesproken, dan blijft het uitroepsteeken weg; b. v. *Vrees niet, mijn vriend, het zal zich alles wel schikken.*

3.) Het aandachtsteeken of de lange streep.

Het aandachtsteeken of de lange streep gebruikt men:

a) om aan te duiden, dat er een of meer woorden uitgelaten zijn; b. v. *Wat zoude de groote — zeggen, wanneer hij thans —* enz.

b) Wanneer men eenig gebrek in den zamenhang wil aanwijzen; b. v. *In de 15. eeuw hebben de Duitschers veel uitgevonden — onder LODEWIJK den XIV. veroverden de Franschen* enz.

c) Bij eene onverwachte wending in eene rede; b. v. *laat ons het verstand raadplegen, of men bij den dood eens vriend's lagchen of weenen moet. Het zal antwoorden: hij is voor u verloren — weent! Hij is van de moeilijkheden des levens verlost — lacht!*

lacht! Maar de menschelijke natuur staat op hare rechten, beveelt ons te weenen, en wij — gehoorzamen.

d) Soms gebruikt men het, om eene tuschenstelling in te sluiten, in plaats van (); b. v. En in der daad — waarom zoude ik het ontkennen? — hij verdient deze achting.

Van de overige teekens zullen wij niet spreken, maardien derzelver gebruik niet twijfelachtig is; liever zullen wij nog een enkel voorbeeld hier bijvoegen, en dit met onze ophelderingen begeleiden.

Voorbeeld ter opheldering.

De vroomste grijsaard had, (1) den geheelen dag door, (2) menige gelegenheid gehad, (3) om den kinderen deze waarheid voor oogen te houden, (4) en om hen, (5) in het bijzonder, (6) op de grootheid van dien God opmerkzaam te maken: (7) maar, (8) met voordacht, (9) bespaarde hij zulks, (10) ten einde hen, (11) door een nog grooter schouwspel der natuur, (12) daarvan te overtuigen (13).

Thans verborg zich de zon achter het westelijk gebergte; (14) heere laatste stralen schiepen het bekoorlijk avondrood, (15) verguldden den zoom der wolken en de toppen der bergen; (16) de lucht werd koeler, (17) en, (18) over de gestoofde aarde, (19) zweefde verkwikkende dauw (20).

GUMAL en LINA.

1 en 2 dient tot scheiding van het tuschenvoegsel, het welk binnen deze beide comma's bevat is.

3 dient

3 dient om het voorgaande voorstel van het volgende te scheiden.

4 is als 3.

5 en 6 scheidt het tusschenvoegfel: *in het bijzonder*, 7 scheidt het *voorzindeel* van het *nazindeel*. Hier staat weder het tweede voor het eerste; in het eerst geplaatste zindeel wordt de werking, in het tweede de oorzaak opgegeven.

8 en 9 scheidt weder een tusschenvoegfel.

10 dient om het volgend voorstel van het voorgaande te scheiden.

11 en 12 scheidt eenen tusschenzin.

13 sluit deze periode, als eenen volkomen zin.

14 Dit lid der perioden sluit men met een comma-punt, omdat in het volgende lid het onderwerp, *de zon*, in *hare stralen*, en de verklaring, *verborg*, in *schiepen* verwisfeld wordt.

15 Hier plaatst men geen comma-punt, omdat in de volgende zinsede het onderwerp niet herhaald wordt.

16 In deze wordt weder onderwerp en verklaring veranderd.

17 scheidt de voorstellen van elkander.

18 en 19 is als tusschenzin aan te merken. In de natuurlijke woordschikking zoude deze wegvallen, want dan zoude men zeggen: *de verkwikkende dauw zweefde over de gestoofde aarde*.

20 sluit de periode, omdat dezelve eenen volkomen zin uitmaakt.

Zie daar, wat ik meende ten aanzien van het gebruik der schei- en zintekens te moeten zeggen. Dat de daarbij gegevene regelen niet allen voor kinderen berekend zijn, behoeven wij niet te verzekeren: ieder zal dit ontwaren. Hoe overigens de-

deze regelen bij het onderwijs der jeugd toe te passen zijn, zullen wij aan het oordeel der onderwijzers overlaten, en alleen raden, om zich aanvankelijk enkel tot de *comma*, de *punt* en het *vraag- en verwonderingsteeken* te bepalen, naardien de overige teekens, inzonderheid de *comma-punt* en *dubbele punt*, een meer ontwikkeld oordeel vereifchen, en de kinderen ook zulke zamen gestelde denkbeelden niet zullen voortbrengen.

Bij de opstellen, welke nu volgen, hebben wij niets anders te zeggen, dan dat zij dienen ter herhaling van het reeds geleerde, en geene andere gebreken bevatten, dan volgens onze gegevene aanleiding te verbeteren zijn: eigenlijke spelfouten van de onderwijzer naar eigen verkiezing daarin brengen. Overigens verdienen deze opstellen, ook ten aanzien van de plaatsing der teekens, alle opmerkzaamheid, en inzonderheid, die, welke met een * geteekend zijn: naardien bij deze, door eene verkeerde plaatsing van gezegde teekens, de geheele zin veranderd wordt. Voorts hebben wij ons aan geene bijzondere orde in het plaatsen dier opstellen gebonden, maar den onderwijzer eene vrije keus willen laten; alleen hebben wij gezorgd, dat derzelver inhoud de verstandelijke en zedelijke vorming kan helpen bevorderen. En eindelijk hebben wij achter ieder gebrekkig opstel het verbeterde laten volgen, het welk alleenlijk dient,

om

om den onderwijzer zijne taak eenigermáté te ver-
ligten.

Voorbeelden ter oefening.

A, B en C.

1*. Een goetkind word ge-
lukkig door luifheid en on-
gehoorzaamheid. Echter be-
reid hij zich straf en verach-
ting; integendeel zal hij
door allen braven menschen
bemind en geacht worde,
wanneer hij hare ouders ge-
hoorzaamd en vlijtig leert.

2*. Het kind leert eerst
lezen en schrijven als hij
ouder word, leert hij nog
anderen nuttigen zake zal hij
op deze wijze wel onwe-
tend blijven.

3. Het knaapjen, word ee-
nen jongeling en, het meis-
jen een jonge dochter. Doch
beide verdiene, dien namen
niet zoo, lang men, nog kin-
derachtig, denkt en handelt?

4. Er zijn velen, men-
schen op den wereld velen
menschen, behandelen mijn
met goedheid maar, onder
den ontelbaren menigte men-
schen is er geen aan welken
ik zoo veel goeds te dan-

1*. Een goed kind wordt
gelukkig. Door luifheid en
ongehoorzaamheid echter be-
reidt het zich straf en ver-
achting; integendeel zal het
door alle brave menschen be-
mind en geacht worden,
wanneer het zijne ouders ge-
hoorzaamt en vlijtig leert.

2*. Het kind leert eerst
lezen en schrijven. Als het
ouder wordt, leert het nog
andere nuttige zaken: zal
het op deze wijze wel on-
wetend blijven?

3. Het knaapje wordt een
jongeling en het meisje eene
jonge dochter; doch beide
verdienen die namen niet,
zoo lang zij nog kinderach-
tig denken en handelen.

4. Er zijn vele menschen
op de wereld. Vele men-
schen behandelen mij met
goedheid; maar onder de on-
telbare menigte menschen
zijn er geen, aan welke ik
zoo veel goeds te danken

I

• keti;

ken , heb als aan mijnen lieven ouders

5. Een bed vol van allerlei bloemen zijn schoon maar , eene korenveld , is veel nuttiger de mest. noem ik niet schoon den regen? is mij dikwijls onaangenaam. doch beide zijn nuttig waartoe

6. Tweederlei foort van menschen bennen nooit verzadigd die , welken naar wijsheid en , die welken , naar rijkdom trachte , welken honger is het beste!

7. Men moet wel , acht geven op den ziekten en gebreken , van den ziel en in het woord van god het waren , geneesmiddel zoeken.

8. Aandacht is beter , dan de zilvere sloten aan de bijbel , of den vergulden snede , der gezangboek.

9. Menig een denkd dat zij , meer regt ter ontschuldiging zijns zonden heeft als eenen ander en tracht , dikwijls dit kwaad goed , te noemen! doch daardoor word , het niet regtmatic maar geoorloofd want gift blijft gift offchoon het met suiker bekleet was

heb , als aan mijne lieve ouders.

5. Een bed vol van allerlei bloemen is schoon; maar een korenveld is veel nuttiger. De mest noem ik niet schoon , de regen is mij dikwijls onaangenaam; doch beide zijn nuttig: waartoe?

6. Tweederlei foort van menschen zijn nooit verzadigd: die , welke naar wijsheid en die , welke naar rijkdom trachten: welke honger is de beste?

7. Men moet wel acht geven op de ziekten en gebreken der ziel , en in het woord van God het ware geneesmiddel zoeken.

8. Aandacht is beter , dan de zilveren sloten aan den bijbel of de vergulde snede des gezangboeks.

9. Menig een denkt , dat hij meer regt ter ontschuldiging zijner zonden heeft , dan een ander , en tracht dikwijls dit kwaad goed te noemen; doch daardoor wordt het niet regtmatic noch geoorloofd: want gift blijft gift , offchoon het met suiker bekleed is.

10. Wan-

10. Wanneer iemand eenen christen zijn wil en overal te grooten zwakheid klaagd dan is het even, als iemand die bij den rijksten, bron staat en, van dorst verfmacht.

11. Het gebed behoort enkel in den kerk maar waar men is waar men ga of sta overal kan men het, hard tot God verheffen.

12. Den gebreken van anderen zien wij gewoonlijk door eenen vergrootglas en, den onzen door eenen verkleinglas omgekeerd: zouden het beter zijn.

13. Wien altijd denkt, dat hij beter is, als anderen menschen is nog verre in den kennis van zich zelven gevordert en, met zijn, hard is het ook gesteld zoo als het behoort.

14. Goed te worden en goed te doen moet men uitstellen maar heden volbrengen maar men heb geen oogenblik te verliezen.

15. De, oude, gewoonte is, als een out gemakkelijk kleed die men niet gaarne aflegt.

10. Wanneer iemand een christen zijn wil, en over al te groote zwakheid klaagt, dan is het even als iemand, die bij de rijkste bron staat, en van dorst verfmacht.

11. Het gebed behoort niet enkel in de kerk; maar, waar men is, waar men gaat of staat, overal kan men het hart tot God verheffen.

12. De gebreken van anderen zien wij gewoonlijk door een vergrootglas, en de onzen door een verkleinglas: omgekeerd zoude het beter zijn.

13. Wie altijd denkt, dat hij beter is, dan andere menschen, die is nog niet verre in de kennis van zich zelven gevorderd, en met zijn hart is het ook niet gesteld, zoo als het behoort.

14. Goed te worden, en goed te doen, moet men niet uitstellen, maar het heden volbrengen; want men heeft geen oogenblik te verliezen.

15. De oude gewoonte is als een oud, gemakkelijk kleed, dat men niet gaarne aflegt.

16. Men denk wel wanneer men het eenen af anderen kwaad in het verborgen doet o, daar zal geen haan naar kraaijen opdat wanneer het geweten eens scherp onderzoek doe hoe dan? Men mag zich verbergen waar men wilt men vint, zijne getuige en regter in zich zelve.

17. Als men halveren wil dan lach den vijand want zij kan ons zoo goed bij den eenen heen vast houden als bij den anderen

18. Goeden gedachten benen als den bloesem aan eene vruchtboom dien vast blijven, brengen schoonen vruchten voort.

19. Het menschelijken leven zij als eenen jaarmarkt ieder prijst zijnen waren of goeden waar prijzen zich zelve.

20. Welken zijn het besten middel om deugdzaam te worden: vraagden iemand aan SOCRATES wanneer met zich bevlijtig dat te zijn wat men schijnen wilt te zijn is zijne antwoordt.

21. PHILIPPUS, koning van *Macedonië* schreef aan de

16. Men denkt wel, wanneer men het een of ander kwaad in het verborgen doet: o, daar zal geen haan naar kraaijen! Maar, wanneer het geweten eens scherp onderzoek doet, hoe dan? Men mag zich verbergen, waar men wil, men vindt zijnen getuige en regter in zich zelve.

17. Als men halveren wil, dan lacht de vijand; want hij kan ons zoo goed bij het eene heen vasthouden als bij het andere.

18. Goede gedachten zijn als de bloesem aan eenen vruchtboom: die vast blijven, brengen schoone vruchten voort.

19. Het menschelijk leven is als een jaarmarkt; ieder prijst zijne waren: doch goede waar prijst zich zelve.

20. „ Welke is het beste middel om deugdzaam te worden? ” vraagde iemand aan SOCRATES. „ Wanneer men „ zich bevlijtigt, dat te zijn, „ wat men schijnen wil, ” was zijn antwoord.

21. PHILIPPUS, koning van *Macedonië*, schreef aan wijs-

wijsgeer *SENO* komt onderwijst mijn dan zal allen *Macedoniers* beter worden.

22. Den *Koningen* berijde uw zeide men tot *AGIS* *Koning van Sparta* dan draage zij antwoordden den *Koning* eene dubbele last hunne eigene ongeluk kan hun reeds zorg genoeg baren thans kwelen haar ook geluk van mijn en den mijnen.

23. *SOCRATES* werd gevraagd of *Socrates* de *Perfischen Koning*, dat in magt hoogheid en rijkdom allen toenmaligen vorsten overtrof fen niet voor gelukkig hield. — dat ken ik niet zeggen antwoordde *SOCRATES* want ik weet hoe wijs en deugzaam den *Perfischen Koning* is?

24. Den matige geniet slechts zoo veel voedsels dan tot onderhouding zijner ligchaam en zijns krachten noodig zijn, den onmatige daarentegen laat zich door zijnen zinnelijken neigingen verleiden om meer te gebruiken als hij dienstig is.

25. Eer uwe vader en uwwen moeder met daade, woorden en geduld op, dat haren

den wijsgeer *SENO*; kom, onderwijst mij, dan zullen alle *Macedoniers* beter worden.

22. „ De *koningen* berijde „ den u, ” zeide men tot *AGIS*, *koning van Sparta*. „ Dan „ dragen zij, ” antwoordde hij, „ eenen dubbelen last, „ Hun eigen ongeluk kan hun „ reeds zorg genoeg baren; „ thans kwelt hun ook het „ geluk van mij en de mij; „ nen. ”

23. *SOCRATES* werd gevraagd, of hij den *Perfischen koning*, welke in magt, hoogheid en rijkdom alle toenmalige vorsten overtrof, niet voor gelukkig hield. — „ Dat „ kan ik niet zeggen, ” antwoordde deze, „ want ik „ weet niet hoe wijs en deugdzaam hij is. ”

24. De matige geniet slechts zoo veel voedsel, als tot onderhouding zijns ligchaams en zijner krachten noodig is; de onmatige daarentegen laat zich door zijne zinnelijken neigingen verleiden, om meer te gebruiken, dan hem dienstig is.

25. Eer uwvater en uwvwen moeder met daden, woorden en geduld, opdat hun zegen

zegen over uw komt maar de zegen der vader bouw het huis van den kinderen en den vloek des moeders breek het af.

26. Beklaag uw, nimmer dat gij niemand, gevonden heb dien de naam van mensch verdiend, en draag zorg dat men zich geluk wensche in uw eene mensch gevonden te hebbe.

27. Gewen uw aan, niets te denken, waarvan hij niet als uw iemand vraag wat denk gij! aanstonds zal kunnen zegge ik denk dit of dat

28. Zijt onbekommerd zoo anderen, zachtjes van uw spreken wie, een kwaat geweten heb denk, altijd dat elk van hem spreek.

29. Wanneer den, kinderen zich wel gedraage en, vlijtig dan veroorzaakt dit grooten vreugde, aan hare, ouderen maar wanneer den kinderen ondeugend en lui, bennen dan veroorzaakt dit hare ouderen veel verdriet.

30. Al wat gij, wil dat men uw zult doen doet, dat ook aan anderen deze grondregel moete wij in onze, ge

over u komen: want de zegen des vaders bouwt het huis der kinderen, en de vloek der moeder, breekt het af.

26. Beklaag u nooit, dat gij niemand gevonden hebt, die den naam van mensch verdient; maar draag zorg, dat men zich geluk wensche, in u een mensch gevonden te hebben.

27. Gewen u, aan niets te denken, waarvan gij niet, als u iemand vraagt: wat denkt gij? aanstonds zoudt kunnen zeggen: ik denk dit of dat.

28. Zijt onbekommerd, wanneer anderen zachtjes van u spreken. Wie een kwaad geweten heeft, denkt altijd, dat elk van hem spreekt.

29. Wanneer de kinderen zich wel gedragen en vlijtig zijn, dan veroorzaakt dit groote vreugde aan hunne ouderen; maar, wanneer de kinderen ondeugend en lui zijn, dan veroorzaakt dit hunnen ouderen veel verdriet.

30. Al wat gij wilt, dat men u zal doen, doe dat ook aan anderen. Dezen grondregel moeten wij, in ons gedrag,

drag, jegens anderen menschen nimmer uit het oog verliezen.

31. Wij moete eer, wij iets, doen steeds overleggen, wat gevolgen onzen, handelingen na zich kennen slepen maar eenigen van onzen handelingen, hebbe aangenaamen anderen onaangenaamen gevolge te wachten.

32. God den Schepper, des werlds is onzen, en aller, menschen vader, aan wie wij ons leven onzen krachten en, al het goede dat men bezit en geniet te, danken heeft.

33. Hetgene God wil is, altoos goed, en nuttig, voor ons en kunnen ook in, iedere geval wete wat, Gods wil zij, indien wij, slechts op den, gevolgen onzes, handelingen lette.

34. Den eersten, straf welke doorgaans de leugenaar treft zijn verachting en schande, niemand wilt met den leugenaar te doen hebben, maar men zich niet op den leugenaar verlaten, ken en de leugenaar moed dik wijs ondervinde dat men de leugenaar niet gelooven

drag jegens andere menschen, nimmer uit het oog verliezen.

31. Wij moeten, eer wij iets doen, steeds overleggen, welke gevolgen onze handelingen na zich kunnen slepen: want eenige onzer handelingen hebben aangename, andere onaangename gevolgen te wachten.

32. God, de Schepper der wereld, is onze en aller menschen vader, aan wien wij ons leven, onze krachten, en al het goede, dat wij bezitten en genieten, te danken hebben.

33. Hetgene God wil, is altoos goed en nuttig voor ons. En wij kunnen ook in ieder geval weten, wat Gods wil is, indien wij slechts op de gevolgen onzer handelingen letten.

34. De eerste straf, welke doorgaans den leugenaar treft, is verachting en schande. Niemand wil met hem te doen hebben, omdat men zich niet op hem verlaten kan; en hij moet dikwijls ondervinden, dat men hem niet gelooft, offchoon hij de waarheid spreekt.

offchoon de leugenaar den
 waarheid spreekt

35. Laat ieder het, zijnen
 en eigend uw nimmer, iets
 toe het welk uw niet toebe-
 hoord al, ware het nog zoo
 weinig dit, is een les kin-
 deren? dien gij altijd betrach-
 te moet.

36. Het is wijsheid, van
 de eeuwige Bestuurder, en
 Onderhouder, aller dingen de
 eene mensch, in overvloed
 en de andere in armoede, te
 laten geboren worde, ten
 einde den menschen aldus,
 door de band van wederkee-
 rige dienste aan, elkander
 te verbinden en de eene
 mensch voor de andere mensch
 noodzakelijk te maken.

37. Den dankbaarheid was
 buiten twijfel, het besten,
 middel om den weldadigheid
 en edelmoedigheid op te wek-
 ken terwijl daarentegen den
 ondankbaarheid des te schan-
 delijker, was maar zij den
 verwoester is den weldaden
 en bijgevolg den verstoofster
 van geluk en het welzijn van
 den menschen.

38. Een waarlijk edelmoe-
 dige, mensch beoogd in
 haar, doen niets anders, dan

35. Laat ieder het zijne,
 en eigent u nimmer iets toe,
 het welk u niet toebehoort;
 al ware het nog zoo weinig:
 dit is eene les, kinderen! die
 gij altijd betrachten moet.

36. Het is wijsheid van
 den eeuwigen Bestuurder en
 Onderhouder aller dingen,
 den eenen mensch in over-
 vloed en den anderen in ar-
 moede te laten geboren wor-
 den, ten einde de menschen
 aldus door den band van we-
 derkeerige diensten aan el-
 kander te verbinden, en den
 eenen voor den anderen nood-
 zakelijk te maken.

37. De dankbaarheid is bui-
 ten twijfel het beste middel,
 om de weldadigheid en edel-
 moedigheid op te wekken;
 terwijl daarentegen de ondank-
 baarheid des te schandelijker
 is, omdat zij de verwoester
 is van de weldaden, en bij-
 gevolg de verstoofster van het
 geluk en het welzijn der men-
 schen.

38. Een waarlijk edelmoe-
 dig mensch beoogt in zijn
 doen niets anders, dan het
 het

het geluk en voordeel van haren medemenschen den overtuiging van haar, geweten dat zij edelmoedig gehandeld, heb dezen alleen is zijn belooning.

39*. Welk een kwaad is het te liegen zonder zulks te vermoeden. Ongelukkige! zonder zulks te wanen zal gij uw van het vertrouwen van den menschen beroofd zien.

40*. God is den oorzaak des werlds van den leugen en der bedrog. Van allen kwaad hebt hij eene afkeer.

41*. Bemijn eensgezindheid twist en tweedragt. Onverdraagzaamheid en anderen ondeugden van deze aard verbittert ons het leven, en beroofd ons van menig genoegen.

42*. Tracht nooit den gunst van iemand te verwerven. door vleijerij is het, dat gij iemand achting poog te verdienen laat het dan door u deugden zijn.

geluk en voordeel van zijne medemenschen: de overtuiging van zijn geweten, dat hij edelmoedig gehandeld heeft, deze alleen is zijne belooning.

39*. Welk een kwaad is het, te liegen. Zonder zulks te vermoeden, ongelukkige! zonder zulks te wanen, zult gij u van het vertrouwen der menschen beroofd zien.

40*. God is de oorzaak der wereld. Van de leugen en het bedrog, van alle kwaad heeft Hij eenen afkeer.

41*. Bemijn eensgezindheid. Twist en tweedragt, onverdraagzaamheid en andere ondeugden van dezen aard verbitteren ons het leven, en berooven ons van menig genoegen.

42*. Tracht nooit de gunst van iemand te verwerven door vleijerij. Is het, dat gij iemands achting poogt te verdienen, laaj het dan door uwe deugden zijn.

43. Zeg heden indien, gij het wete wie, morgen gisteren is.

44. Mij eersten, deel druk het voedsel uit voor jongen, kinderen zonder mijnen tweeden, deel zouden den reiziger, bezwaarlijk van den eenen, plaats naar den anderen gaan. Het geheel kan, gij vinden wanneer gij op eene, heldere, winteravond na de hemel ziet.

45. Waarmede neem den dood hare, aanvang en de wereld zijn einde;

46. Drie lettergrepen de eersten twee dragen den mensch tienmaal aan haar lichaam, wie dezen niet bezit, is eenen ongelukkigen, mensch den laatsten is eene nuttige deksel, in onderscheidene vorm waarover gellert een schoone, fabel geschreven, hebt het geheel is eene onontbeerlijke werktuig voor vrouwe.

47. Drie lettergrepen, den eersten is, eenen metaal den tweeden, eene handwerks-

43. Zeg heden, indien gij het weet, wat morgen gisteren is. — Antw. *Heden.*

44. Mijn eerste deel drukt het voedsel uit voor jonge kinderen; zonder mijn tweede deel zoude de reiziger bezwaarlijk van de eene plaats naar de andere gaan. Het geheel kunt gij vinden, wanneer gij op eenen helderen winteravond naar den hemel ziet. — Antw. *De melkweg.*

45. Waarmede neemt de dood zijnen aanvang en de wereld haar einde? — Antw. *Met de letter D.*

46. Drie lettergrepen. De eerste twee draagt de mensch tienmaal aan zijn lichaam; wie deze niet bezit, is een ongelukkig mensch. De laatste is een nuttig deksel, in onderscheidenen vorm, waarover GELLERT eene schoone fabel geschreven heeft. Het geheel is een onontbeerlijk werktuig voor vrouwen. — Antw. *Vingerhoed.*

47. Drie lettergrepen. De eerste is een metaal, de tweede een handwerksman en de

MAN

man en den derden; eenen kunstenaar.

48. Mijnen eersten, lettergreep help reeds menigen nit verlegenheid en mijnen, laatsten is zoo noodzakelijk als, een kleed in, mijn geheel worden over regt, en onregt, uitspraak gedaan, en is tevens de boosdoender tot eene, afschrik keer men mijn, om dan ben ik in den woningen van der mensche, in den eenen kostbaarder dan in den anderen.

49. Ik dien in den keuken en in den kerk op mijne adem. Verheffen zich stemmen en, het vuur raak in branden

50. Wanneer men haar zie dan zie men haar, niet maar wanneer men haar niet, zie dan zie men haar.

51. Mijn beelt gelijk, het stillen water, mijn pligt is, opregt te zijn en mijnen kunst te, verdubbelen.

52. Liefelijk is mij voedsel zoet, den vrucht mijner arbeid gevaarlijk. mijnen wraak,

derde een kunstenaar. —
Antw. *Een goud- of zilver-smid.*

48. Mijne eerste lettergreep helpt reeds menige uit verlegenheid, en mijne laatste is zoo noodzakelijk als een kleed. In mijn geheel wordt over regt en onregt uitspraak gedaan, en is tevens den boosdoener toteen afschrik. Keert men mij om, dan ben ik in de woningen der menschen, in de eene kostbaarder, dan in de andere. — Antw. *Raadhuis.*

49. Ik dien in de keuken en in de kerk; op mijnen adem verheffen zich stemmen, en het vuur geraakt in brand. —
Antw. *De blaasbalk.*

50. Wanneer men haar ziet, dan ziet men haar niet; maar wanneer men haar niet ziet, dan ziet men haar. — Antw. *De duisternis.*

51. Mijn beeld gelijk het stille water; mijn pligt is opregt te zijn, en mijne kunst te verdubbelen. — Antw. *De spiegel.*

52. Liefelijk is mijn voedsel, — zoet de vrucht mijns arbeids — gevaarlijk mijne wraak. — Antw. *De Bij.*

53. Hebt

53. Hebt men, het dan is, het onaangenaam en, hebt men het niet dan, is men, ook niet tevreden.

54. Waar hebbe den zeeën, en rivieren geene water de, steden geenen huizen en, den velden geenen vruchten!

55. Wat ken men met al der rijkdom des werlds niet koopen!

56. Met de oogen ken men het zien. maar niet met den handen grijpe offchoon, het nabij ons zij.

57. Hoe, meer men daar van neemt des, te grooter word het en, hoe, meer men daarbij doet des, te kleiner word, het

58. Mijnen eenen voet sta vast terwijl, den anderen snel voortga en, zoo doe ik wanneer gij, zulks verkiesd zelfs, reizen om den halven wereld.

59. In *ark, kar* en *rak* is in klank geene overeenkomst ook, zal gij weinigen gelijkheid tusschen der zaken zel-

53. Heeft men het, dan is het onaangenaam, en heeft men het niet, dan is men ook niet tevreden. — Antw. *De honger.*

54. Waar hebben de zeeën en rivieren geen water, de steden geene huizen en de velden geene vruchten? — Antw. *Op de landkaart.*

55. Wat kan men met al den rijkdom der wereld niet koopen? — Antw. *Den verloren tijd.*

56. Met de oogen kan men het zien, maar niet met de handen grijpen, offchoon het nabij ons is. — Antw. *De schaduw.*

57. Hoe meer men daarvan neemt, des te grooter wordt het; en hoe meer men daarbij doet, des te kleiner wordt het. — Antw. *Een gat.*

58. Mijn eene voet staat vast, terwijl de andere snel voortgaat, en zoo doe ik, wanneer gij zulks verkiest, zelfs reizen om de halve wereld. — Antw. *De Pasfer.*

59. In *ark, kar* en *rak* is in klank geene overeenkomst, ook zult gij weinig gelijkheid tusschen de zaken zelven vinden.

ven vinden en, echter hebben zij iets, waarin zij elkander volkomen gelijk benennen waarin is dat;

60. Als er negen musfchen in eene boom, zitte en men schiet er drie van hoe: veel blijfe er dan nog zitten.

61. Vier jaren blijvd het, uit en dan, komd hij weder te huis en, vertoond zich in de kring harer broeders

62. Eene arme, man maaken velen schulden om, een groot huis en, aanzienlijk huisraad, te koopen dagelijks, was haar huis vol volk het, welk, den man op allerlei uitgezochten spijs onthaalden echter werd den armen man hierdoor zoo rijk dat, den man zijnen schulden betalen en, en de man een veel grooter huis kon koopen om, nog grooteren gastmale aan te regten:

63. Drie lettergrepen De beiden eersten, zijn hergene den aarde voor ons allen zijden, derden zijn den tolk onzes gedachten het geheel.

den, en echter hebben zij iets, waarin zij elkander volkomen gelijk zijn: waarin is dat? — *Antw. In de letters.*

60. Als er negen musfchen in eenen boom zitten, en men schiet er drie van: hoe veel blijven er dan nog zitten? — *Antw. Geen een, want zij zullen allen weg vliegen.*

61. Vier jaren blijft het uit, en dan komt het weder te huis, en vertoont zich in den kring zijner broederen. — *Antw. De 29. Februarij.*

62. Een arm man maakte vele schulden om een groot huis en aanzienlijk huisraad te koopen; dagelijks was zijn huis vol volk, het welk hij op allerlei uitgezochte spijs onthaalde; echter werd hij hierdoor zoo rijk, dat hij zijne schulden betalen en een veel grooter huis kon koopen, om nog grootere gastmalen aan te regten. — *Antw. Een Logementhouder.*

63. Drie lettergrepen. De beide eerste zijn, hetgene de aarde voor ons allen is. De derde is de tolk onzer gedachten. Het geheel is iets, iets

iets het, welk den kinderen het eerst leere.

64. Ik en mijnen broeder gelijkt zeer weinig op elkander zij, is zwart ik, ben wit haar gestel is meer koud het, mijnen meer warm. Wij vliede elkander maar, zij volgt mijn en ik, haar en, nimmer woonde wij onder eenen dak,

65. Ik ben te gelijk nuttig en schadelijk ik wordt gewenscht en, gevreesd de, voornamen ontvlied, mijn doch den armen of den boer treden mijn onbeschroomd te gemoet

66. Wij bennen met zijn vijven, ieder hebt bij uw eenen ambt en, dienen uw vroeg en laat, wij, veroorzaake uw dikwijlen veel verdriet echter, kunt gij zonder ons geenen vreugde.

het welk de kinderen het eerst leeren — Antw. *Moo-dertaal.*

64. Ik en mijn broeder gelijken zeer weinig op elkander; hij is zwart, ik ben wit; zijn gestel is meer koud; het mijne meer warm; wij vlieden elkander, maar hij volgt mij, en ik hem, en nooit woonden wij onder een dak. — Antw. *De nacht en de dag.*

65. Ik ben te gelijk nuttig en schadelijk; ik word gewenscht en gevreesd; de voorname ontvliedt mij, doch de arme of de boer treedt mij onbeschroomd te gemoet. — Antw. *De regen.*

66. Wij zijn met ons vijven. Ieder heeft bij u een ambt, en dient u vroeg en laat. Wij veroorzaken u dikwijls veel verdriet, echter kent gij zonder ons geene vreugde. — Antw. *De vijf zinnen.*

IX. OPGAVE VAN ALLE, VAN EEN GROND-
WOORD AFGELEIDE, WOORDEN.

Het doel dezer oefening is door den Schrijver duidelijk genoeg aangewezen, zoo dat het geene nadere verklaring vereischt. Ten aanzien der orde, welke men hierbij in acht te nemen heeft, is het, mijns oordeels, noodzakelijk, dat men:

1.) de kinderen afgeleide en zamen gestelde woorden late ontbinden, en hun daarbij de betekenis der onderscheidene voorzetsels en uitgangen verklare.

2.) Dat men hun van grondwoorden door bijvoeging van voorzetselen, uitgangen enz. afgeleide en zamengestelde woorden late vormen.

Overigens doe men deze laatste oefening dienen tot het vormen van kleine volzinnen, door bij elk afgeleid woord, het welk men door zamenstelling verkregen heeft, andere te laten zoeken; b. v.

WOORD. — *Ik schrijf een woord.* — *Wij schrijven woorden.* — *Hij vraagt om antwoord,* ik zal hem **ANTWOORDEN**. — *Wij zullen de vragen van den meester* **BEANTWOORDEN**. — Ik heb het niet gezegd, gij moogt het **VERANTWOORDEN**; want hij heeft u daarvoor **VERANTWOORDELIJK** gesteld; doch uw gezegde is **ONVERANTWOORDELIJK**. — *Ik geef het u op uw* **VER-**

VERANTWOORDELIJKHEID; *wij zullen uwe VER-
ANTWOORDING hooren.* — *et.c.*

Wij zullen ten gemakke der onderwijzers hier de beteekenis der meeste voorzetsels en uitgangen opgeven, en hun overigens de toepassing zelve overlaten.

Beteekenis der voorzetsels en uitgangen.

1. Onscheidbare voorzetsels.

ANT (AND) beteekent *tegen* of *weder*; van daar *antwoord*, dat is: *tegenwoord* of *wederwoord*.

BE WAS oudtijds *bi* of *bij*, en dient bij de werkwoorden, om den zin te versterken; het zegt zoo veel als *ten volle* of *van alle zijden*; BEDENKEN, *ten volle denken*, dus niet vlugtig, maar bepaaldelijk.

Overigens dient dit voorzetsel:

- 1.) om werkwoorden van naamwoorden te vormen; b. v. DIJK, *bedijken*; PLANT, *beplanten*, enz.
- 2.) Om zelfstandige naamwoorden van werkwoorden te vormen, door hetzelfde voor het zakelijk deel dier woorden te plaatsen, met weglating van den uitgang; b. v. ZITTEN, *bezit*; LOOPEN, *beloop*, enz.

ER, HER, het laatste werd oulings met het eerste verwisfeld. Het laatste inzonderheid beteekent
eene

eene toenadering van verre tot ons; b. v. het is uit oude tijden HERKOMSTIG, dat is: *het is uit oude tijden tot ons overgekomen*. Ook komen beide in de plaats van *wederom*, of zij duiden eene herdoening van eene vorige daad aan; b. v. HERZEGGEN; *wederom* zeggen; *nog eens hetzelfde* zeggen.

GE verandert in vele gevallen den zin der woorden niet; want b. v. *denken* en GEDENKEN; *leiden* en GELEIDEN, zegt hetzelfde. In andere gevallen dient het om eene menigte aan te wijzen; b. v. GEBEENTE, GEBOOMTE enz. Ook wordt het voor het zakelijk deel van sommige werkwoorden geplaatst, om daarvan zelfstandige naamwoorden te vormen; b. v. GEVAL van *val-ten*; GELOOP van *loopen* enz.

MIS geeft in het algemeen eene handeling of zaak te kennen, die strijdt tegen de handeling of zaak, door het woord uitgedrukt, waarvoor dit voorzetsel geplaatst wordt; b. v. MISLUKKEN, *niet gelukken*; MISDOEN, *iets doen, dat niet geoorloofd is*, enz.

OM, als onscheidbaar voorzetsel met een werkwoord vereenigd, geeft doorgaans eene strekking in het ronde te kennen; b. v. OMRINGEN, *iets kringwijze insluiten*; OMARMEN, *iemand in de armen sluiten*. Als scheidbaar voorzetsel wordt het in meer beteekenissen aangetroffen.

ON heeft een ontkennend vermogen; b. v. ONTELBAAAR, *niet te tellen*; of het geeft het tegengestelde te kennen; b. v. ONDEUGD, het tegengestelde van *deugd*, enz.

K

ONT

ONT beteekent:

- 1.) eene beweging van eene plaats; b. v. ONT-
LOOPEN, *zich van eene plaats verwijderen.*
- 2.) Eene zachtere strekking naar eene plaats;
b. v. ONTBIEDEN, *van elders tot ons doen
komen.*
- 3.) Het losmaken van iets; b. v. ONTSLUITEN,
openen.
- 4.) Eene berooving van iets; b. v. ONTHOOF-
DEN, *het hoofd van het ligchaam slaan.*
- 5.) Het begin van iets; b. v. ONTVLAMMEN, *in
vlam geraken.*
- 6.) Ook dient het om de beteekenis te verster-
ken, even als het voorzetsel BE.

VER dient mede om den zin te versterken, even als
BE. Voorts beteekent het in het algemeen een *ein-
aigen*, een *ophouden*, en heeft eene beteekenis ten
kwade; b. v. VERACHTEN, *wanneer de achtung
ophoudt*; enz. Ook duidt het eene herdoening
aan; b. v. VERBOUWEN, *andermaal bouwen*, als
mede het verhoogen van iets; b. v. VERHEFFEN,
hooger opvoeren, enz.

WAN geeft eene berooving te kennen, —en veran-
dert den zin der woorden ten kwade; b. v.
WANTROUW, *het niet vertrouwen*, enz.

2. Scheidbare voorzetsels.

AAN, het welk ook als onscheidbaar voorzetsel
voorkomt, heeft onderscheidene beteekenissen.

1.)

- 1.) Drukt het achter de werkwoorden de mogelijkheid eener zaak uit; b. v. *is er nog helpen AAN? Is er nog mogelijkheid om te helpen?*
- 2.) Als het begin eener zaak; b. v. AANVANGEN, *een begin maken.*
- 3.) Zamen bindend; b. v. AANHECHTEN, *aan iets vast maken.*
- 4.) Om den zin te versterken; b. v. AANTOONEN.
- 5.) Een langzaam toenemen; b. v. AANWINNEN, *allengs meerder krijgen, enz.*

ACHTER, het tegengestelde van VOOR. Van deze beide woorden dient altijd het eene ter verklaring van het andere; dat is: men moet bepaald hebben, wat VOOR is, zal men eenig denkbeeld van het andere verkrijgen: dit heeft zoo wel betrekking op den tijd als op de plaats.

AF. Dit woord wordt weder in verschillende beteekenissen gebruikt, en duidt in de meeste gevallen eene scheiding aan; b. v.

- 1.) eene strekking van zekere hoogte naar beneden; b. v. AFKLIMMEN.
- 2.) Eene verwijdering van eene plaats of zaak: AFVAREN, AFGELEGEN, enz.
- 3.) Eene scheiding: AFBREKEN, AFHOUWEN enz.
- 4.) De versterking der beteekenis van het woord, waarvoor het geplaatst is: AFKLOPPEN, enz.
- 5.) De overbrenging van de gedaante eener zaak op eene andere: AFDRUKKEN, enz.

K 2

6.) Om

6.) Om het tegendeel aan te duiden van het woord, waarvoor het geplaatst is: **AFGUNST**, enz.

BINNEN, *inwendig*, of dat tusschen iets inligt:
BINNENKANT, *de inwendige zijde*.

BUITEN, het tegengestelde van **BINNEN**.

BIJ heeft onderscheidene beteekenissen; de algemeenste is, om de plaats aan te wijzen, waar zich iets bevindt; b. v. *hij is BIJ de kerk*, enz. Dit heeft ook plaats ten aanzien van den tijd; b. v. *BIJ dag*, enz. Ook geeft dit woord eene vermeerdering te kennen; b. v. **BIJGIETEN**, enz.

BOVEN, *de oppervlakte*, het gedeelte, dat het verst verwijderd is van iets anders, dat men **ONDER** of **BENEDEN** noemt; doorgaans noemt men **BOVEN**, dat ten aanzien van iets anders verheven is: deze beide woorden zijn dus weder betrekkelijk, en het eene moet bepaald zijn, om het andere te kunnen bepalen.

DOOR duidt eene beweging aan, welke de bestanddeelen van eenig ding van het eene einde tot het andere van elkander scheidt; b. v. *een gat DOOR eene plank boren*. — Voorts eene beweging langs de binnenste deelen van een gescheiden geheel; b. v. *DOOR de deur gaan*. Ook het middel aanduidende, om iets voort te brengen; b. v. *DOOR geld kan men veel doen*, enz.

IN beteekent in het algemeen een *zijn*, eenen stand om het middelpunt of om het binnenste van een ander ding, ook een streven daarnaar toe; b. v. *IN de stad*; *IN huis loopen*, **INSCHENKEN**, enz.

NA

NA heeft betrekking op den tijd of op de plaats; op den tijd, wanneer het eene werking aanduidt, die later geschiedt, dan eene andere; b. v. **NAMETEN**; van plaats, wanneer het eenen toestand of eene werking achter eenen persoon of eene zaak aanwijst; b. v. *de eene woonde daar NA den ander*; **NAKIJKEN**. Insgelijks duidt dit eene opeenvolging van tijd aan; b. v. **NAJAAR**. Ook als het voor werkwoorden staat, het volgen van een voorbeeld; b. v. **NASCHRIJVEN**, enz.

NAAR beteekent de strekking der beweging naar eenig voorwerp; b. v. **NAAR huis gaan**. Ook om de aanleiding (den regel) onzer handelingen uit te drukken; b. v. **NAAR Gods geboden leven**. Insgelijks een voorbeeld, eene maat; b. v. **NAAR het leven afbeelden**; **NAAR de el berekenen**, enz.

OM, deels als scheidbaar voorzetsel, beteekent het:

- 1.) eene rigting in het ronde; b. v. **OMDRAAIJEN**.
- 2.) Eene verplaatsing van het voorste deel naar achteren; b. v. *zich* **OMKEEREN**.
- 3.) Eene verplaatsing van het onderste naar boven; b. v. **OMGRAVEN**.
- 4.) Ook het eenē door het andere; b. v. **OMROEREN**.
- 5.) het verplaatsen van het eene in de plaats van het andere; b. v. **OMZETTEN**.
- 6.) Eene rigting naar verscheidene plaatsen; b. v. **OMDOLEN**.
- 7.) het brengen van eene rechte in eene schuine rigting; b. v. **OMBUIGEN**.

K 3

8.) Om

3.) Om eene verandering te weeg te brengen;
b. v. ONKBEREN, enz.

TOE, geeft in het algemeen eene nadering der deelen of der zaken tot elkander te kennen, b. v. TOEVALLEN, de deksel *valt toe*; *toelopen*, tot iemand *loopen*; de wonde loopt toe, enz. Ook een *vergunnen*, *toegeven*; b. v. ik *sta* hem *toe*, enz.

UIT, beteekent eene rigting van eene plaats; b. v. UITGAAN; eene berooving; b. v. UITBLAZEN; een verder verspreiden van iets; b. v. UITTREKKEN, UITGROEIEN; de uiterste einden van iets; b. v. UITHOEK enz. Wij zullen dit onderwerp niet verder uitbreiden.

Van de laatstgenoemde soort van voorzetsels zijn ook eenige onfscheidbaar. Wij hebben slechts de algemeenste beteekenis derzelve aangewezen, terwijl wij de bijzonderheden deswegens overlaten voor hen, welke het hiertoe aan geene hulpmiddelen ontbreekt.

3. Uitgangen.

AAR of ER dient om naamwoorden van werkwoorden te vormen, door dezen uitgang achter het zakelijk deel te plaatsen, en dan beteekent het iemand, die gewoon is eene zaak te verrigten, niet die de zaak werkelijk verrigt; b. v. LASTERAAR van *laster* en *aar*; SPELER van *spel* en *er*, enz.

ACH-

ACHTIG duidt aan, dat iets daarvoor gehouden wordt, dat van iets het voorkomen heeft; b. v. LEUGENACHTIG van *leugen* en *achtig*, iets, dat het voorkomen heeft *omwaar* te zijn of dat wij voor *omwaar* houden, enz.

BAAR, afstammende van het oude *baren*, *dragen*, *voortbrengen*, geeft ook in het algemeen deze beteekenis aan de woorden; b. v. VRUCHTBAAR, dat *vruchten voortbrengt*; DIENSTBAAR, dat anderen zijnen *dienst bewijst*. Ook drukt het, achter werkwoorden gevoegd, zeker vermogen uit om iets te doen of te lijden; b. v. STRIJDBAAR, *bekwaam om te strijden*; DRINKBAAR, *dat gedronken kan worden*, enz.

DOM geeft eene beteekenis van staat, magt of gesteldheid; b. v. EIGENDOM, VRIJDOM, RIJKDOM enz.; of die van ambt, gemeenschap of bestiering; b. v. CHRISTENDOM, HEIDENDOM, VORSTENDOM, enz.

E, TE dienen doorgaans om van de bijvoegelijke naamwoorden en deelwoorden zelfstandige te vormen; b. v. BEMINDE van *bemind* en *e*; GESTRAFTE van *gestraft* en *e*; BREEDTE van *breed* en *te*, enz.

EL en EM maken doorgaans het veranderde of onveranderde worteldeel eens werkwoord tot een zelfstandig naamwoord; b. v. KOOKSEL van *koken*, HANDEL van *handelen*, ADEM van *ademen*, enz.

HAFTIG, van *haven*, *hebben*, wordt achter sommige bijvoegelijke naamwoorden gevoegd, en duidt aan, dat iets waarlijk de eigenschap eener zaak heeft; b. v. HELDHAFTIG, de eigenschappen eens helds hebbende.

MEID stelt, achter bijvoegelijke naamwoorden geplaatst, de hoedanigheid als zelfstandig voor; b. v. *goedheid*, enz; in het algemeen maakt het ook achter andere woorden het hoedanige tot eene hoedanigheid, of wijst somtijds eenen staat aan, als **MENSCHHEID**, het *menschelijk geslacht*, enz.

IBR duidt eenen werkenden, mannelijken persoon aan; b. v. **TUINIER**, enz. De vrouwelijke uitgang van deze woorden is **STER**; b. v. **TUINIERSTER**, enz.

IG is een uitgang, die doorgaans dient om bijvoegelijke naamwoorden te vormen, en duidt in het algemeen het bezit, het hebben, de tegenwoordigheid van die eigenschap aan, die doog het zelfstandig naamwoord uitgedrukt wordt; b. v. **MOEDIG**, iets dat *moed* bezit; **GEBREKIG**, iets dat *gebreken* heeft, enz.

IJ beduidt eene werking; b. v. **BEDELARIJ**, — een staat of waardigheid; b. v. **VOOGDIJ**, — een plaats, waar men werkt of woont; b. v. **BAKKERIJ**, **BOERDERIJ**; — eene verzameling van eenheden; b. v. **BURGERIJ**, enz.

IN, een uitgang, waardoor men mannelijke naamwoorden vrouwelijk maakt; b. v. **BAKKERIN**, van *bakker*, enz.

ING, een uitgang, welken men achter werkwoorden voegt, om de dadelijke werking uit te drukken; b. v. **HANDBLING** van *handelen*; **WANDELING** van *wandelen*, enz.

LIJK geeft eene gelijkheid te kennen met datgene, het welk door het woord uitgedrukt wordt,

waar

waar achter het gevoegd is; b. v. **MANNELIJK** *daden*, daden die overeenkomen met zulke, welke eenen man voegen. Achter bijvoegelijke naamwoorden om eene gelijkheid aan te duiden aan die zaak, welke door het bijvoegelijk naamwoord uitgedrukt wordt, doch in eenen minderen graad; b. v. **BITTERLIJK**, dat eenigermate *bitter* is, enz.

LOOS beteekent in het algemeen een gemis; b. v. **OUDERLOOS**, zonder *ouders*,

NIS, een uitgang, waardoor men van andere woorden zelfstandige naamwoorden vormt. Door gaans hangt de beteekenis af van het woord, waarachter dezelve gevoegd wordt; b. v. **BELOFTENIS**, het *beloven* zelf; **ERGERNIS**, iets, dat ons *ergert*, enz.

ZAAM, achter zelfstandige naamwoorden gevoegd, heeft de beteekenis van gelijkheid, ook van geneigdheid tot iets, b. v. **DEUGDZAAM**, enz. Insgelijks het vermogen om iets te doen; b. v. **LEERZAAM**, enz.

Ons bestek verbiedt ons voornoemde uitgangen meer dan algemeen te behandelen; intusschen moeten wij het gezegde in deze afdeling elk onderwijzer verder ter onderzoek aanbevelen, naardien de kennis van voornoemde voorzetsels en uitgangen onmisbaar is, wanneer men de kinderen met de afleiding en onderscheidene beteekenis der woorden wil bekend maken.

Wij zullen hier eenige weinige woorden ter oefening laten volgen, en het verder den onderwij-

zer overlaten, om uit eene of andere woordenlijst, of uit een of ander spelboek, deze lijst uit te breiden.

1. Afgeleide woorden ter oefening.

Kinderschichtigheid, ontegenzeggelijkheid, onverdraagzaam, onverantwoordelijkheid, leugenschichtigheid, wreeddaardig, hijk, onbeminlijk, voorbeeldeloosheid, onverstaanbaar, onderscheidelijk, ondoorschijnend, onaangenaamheid, onbeweegbaar, moediglijk, heldhaftig, verzamelaar, oncijferlijk, ongevoeliglijk, smartelijk, onbuigzaam, weeklijk, wetenschappelijk, gesteltenis, voortbrengsel, onvruchtbaar, vermakelijk, onontbeerlijk, ongemakkelijkheid, verdrietelijkheid, inschikkelijkheid, veronachtzamen, onvoorzigtigheid, onnavolgelijk, ontegenspankelijkheid, enz.

2. Grondwoorden.

Glad, rad, las, dof, log, stug, vlug, mak, zwak, bol, bol, rol, lam, krom, min, dor, los, nat, mat, net, vet, wit, kwaad, wreed, wijd, snood, goed, koud, braaf, doof, bleek, ziek, week, naam, arm, klein, kom, diep, waar, zwaar, wijs, zout, zoet, rond, blind, sterk, regt, wil, heb, wed, bid, geef, tref, heb, lach, leg, lig, hak, hak, dek, pluk, kwel, enz.

X. OPGAVE VAN DE VERSCHILLENDE BETEKENIS DER WOORDEN.

Deze oefening opent zulk een ruim veld, dat wij dezelve, om voornoemde reden, niet dan ter koops kunnen aanroeren; ook is dit onderwerp in onze taal nog zoo weinig opzettelijk bearbeid, dat ik het niet wagen durf, meer dan enkele wenken te geven.

Voorname oefening laat zich bepalen:

1. *tot woorden van verschillende beteekenis, die bijna gelijkkluidend zijn, doch in spelling verschillen.*
2. *Tot woorden van verschillende beteekenis, doch die in spelling aan elkander gelijk zijn.*

1. *Woorden van verschillende beteekenis, die bijna gelijkkluidend zijn, doch in spelling verschillen.*

Bij deze oefening zal het genoegzaam zijn, om den kinderen zoodanige woorden in zamenhang met andere te dicteren; hun derzelve beteekenis te verklaren, en hen op derzelve spelling opmerkzaam te maken. Zie hier eenige voorbeelden, welke tot gezegd einde knnen dienen.

Voor-

Voorbeelden 'tot oefening.

1. ARENT was zeer verwonderd, toen hij eenen arend zag.
2. Een man *bond* het *bont* aan den *bind*, nu *bindt* hij het *bont* om zijnen hoed.
3. Het *deugt* niet, met zijne *deugd* te pronken.
4. Met een bekleemd *gemoed* ging hij zijnen vader te *gemoet*, omdat hij kwaad gedaan had.
5. Zijn *hart* klopte *hard* toen hij het kwaad wilde doen.
6. Hij *houdt* het *hout* voor zijne rekening.
7. Hij *moet* zijnen *moed* betoonen.
8. Hij *laadt* duizend *pond* wol in een *pont* en *laat* het over de rivier brengen.
9. De *rat* liep *rad* over het *rad*.
10. Hij *vlood* met zijne *vloot* voor den vijand.
11. Het is geene *wet* in het *wed* te zwemmen.
12. De *zweet* *zweet* zoo wel als een ander.

Woorden, waaruit de kinderen zelyen voorstellen kunnen vormen.

1. *Geschied* (bewogen), *geschut* (grof kanon).
2. *Graad* (trap), *graat* (van een visch).
3. *Koud* (niet warm), *kout* (een gesprek).
4. *Lied* (een gezang), *liet* (van laten).
5. *Mijden* (ontgaan), *mijten* (kleine wormen).
6. *Snoed* (ondeugend), *snoet* (van snuiten).
7. *Speld* (waarmede men steekt), *spelt* (zeker graan-gewas).
8. *Wild* (gedierte), *wilt* (van willen).

2. *Woord*

2. *Woorden van verschillende beteekenis, die in spelling aan elkander gelijk zijn.*

Bij deze oefening verklare men den kinderen de verschillende beteekenis van een en hetzelfde woord, en doe hen, naar aanleiding dier verklaring, van hetzelfde, door bijvoeging van andere woorden, zoodanige kleine opstellen vormen, waardoor de onderscheidene beteekenis van gezegd woord kenbaar wordt:

Ten einde den onderwijzer hiertoe eenige stoffe te leveren, zullen wij uit ZEYDELAARS *Spraak-kunst* eenige woorden van dien aard overnemen, en bij elk woord kortelijk deszelfs beteekenis aanwijzen.

Lijst van woorden, die in beteekenis verschillen.

Aaltje, van *Alijda*.
aaltje, een kleine aal.
aanbrengen, aanreiken.
aanbrengen, veroorzaken.
aanbrengen, verhalen.
aandoen, aantrekken.
aandoen, doortrekken.
aandoen, veroorzaken.
aandoen, aanranden.
aangaan, sterker gaan.
aangaan, een bezoek geven.
aangaan, beginnen.
aangaan, vaststellen.

aangaan, vuurvatten.
aangaan, geraas maken.
aangaan, betreffen.
aangedaan, aangerokken hebben.
aangedaan, bezigtigd.
aangedaan, aangerand.
aangedaan, verwekt.
aangedaan, ontroerd.
aangeven, overreiken.
aangeven, opgeven.
aannemen, ontvangen.
aannemen, op zich nemen.

aanpraak, redevoering.
aanpraak, eisch.
aanpraak, bezoek.
aanstaan, ergens tegen leu-
nen.
aanstaan, niet sluiten.
aanstaan, behagen.
aanstellen, in bediening stel-
len.
aanstellen, tegenkanten.
aanstellen, gedragen.
aantrekken, aandoen.
aantrekken, aanrukken.
aantrekken, naar zich trek-
ken.
aantrekken, verleiden.
aantrekken, in het belang
stellen.
aanzien, beschouwen.
aanzien, vermogen.
aanzien (ten) in vergelij-
king.
aard, aarde.
aard, inborst.
aard, natuur, soort, ge-
flacht.
aarden, gelijken.
aarden, tieren.
aarden, van aarde.
achten, schatten.
achten, opletten.
achten, meenen.
achten, in waarde houden,
eerbiedigen.
afgaan, afkomen.

afgaan, afwijken.
afgaan, ontaarden.
afgaan, verbreken.
afgaan, vertrekken.
afgaan, uit eene bediening
vreden.
afgaan, verminderen.
afgaan, ter hand staan.
afgewend, ontleerd.
afgewend, verhoed.
afleggen, verwijderd zijn.
afleggen, zijne kleeren uit-
trekken.
afleggen, kwijten.
afzien, afkeer.
afzien, het gezigt afwen-
den.
afzien, verlaten.
arm, een deel des lichaams.
arm, niet rijk.

B.

Begaan, plegen.
begaan, bewogen.
begaan, betreden.
begeven, verlaten.
begeven, ergens aan begin-
nen.
begeven, uitdeelen.
bekomen, verkrijgen.
bekomen, herstellen.
bekomen, uitvallen.
bescheiden, doen weten.
bescheiden, bedachtzaam.

bescheiden, voor het recht
dagen.

bescheiden, antwoorden.

beschenken, dronken.

beschenken, begiftigd.

bestaan, aan de kost komen.

bestaan, aanwezig.

bestaan, gelegen zijn.

bestaan, vermaagschapt zijn.

bestaan, ondernemen.

besrachten, overleggen.

betrachten, beoefenen.

betrachten, volbrengen.

D.

Deelen, gedeelten.

deelen, verdeelen.

deelen, planken.

deelen, declinemen.

E.

Efen, glad.

efen, statig.

efen, zonder sieraad.

efen, juist uitkomende.

G.

Gapen, den mond openen
om te eten.

gapen, geuwen.

gapen, nieuwsgierig staan
kijken.

gebrek, onvolmaaktheid.

gebrek, gemis.

gebrek, nooddrift.

gelaten, niet gedaan.

gelaten, bedaard.

gelaten, adergelaten.

gelaten, schijnen.

gevallen, geschiedenissen.

gevallen, behagen.

gevallen, regen gevallen.

H.

Heeten, heet maken.

heeten, hieten.

heffen, opligten.

heffen, inzamelen.

hellen, nederwaarts acigen.

hellen, gensigd zijn.

I.

Inlaten, laten inblijven.

inlaten, laten inkomen.

inlaten, zich bemoeijen.

inleggen, bergen, plaatsen.

inleggen, behalen.

inleggen, twisten.

intrekken, inrukken.

intrekken, herroepen.

K.

Keeren, terug komen.

keeren, afweren.

kes.

keeren, wenden, draaijen.
keeren, omkeeren.
keeren, besturen.
klinken, geluid geven.
klinken, vast maken.

L.

Laten, niet doen.
laten, bevelen.
laten, aderlaten.
last vracht.
last, eene zekere hoeveelheid koren.
last, bevel.
last, nood.
last, ongelegenheid.
luiden, lieden.
luiden, geluid maken.
luiden, behelzen.

M.

Maal, reis, éénmaal.
maal, maaltijd.
maal, valies.
mangelen, wisselen.
mangelen, mengen.
mangelen, ontbreken.
mangelen, het linnen oprollen glad maken.

N.

Nakomen, achteraan komen.
nakomen, volbrengen.

net, zindelijk.
net, fierlijk.
net, dat wel past.
net, juist.
net, vischaet.

O.

Onderhouden, onderdrukken.
onderhouden, verzorgen.
onderhouden, in onderhandeling zijn.
onderhouden, nakomen, volbrengen.
ongelijk, oneffen.
ongelijk, onbillijk.
ophouden, niet afnemen.
ophouden, open houden.
ophouden, niet voortvaren.
ophouden, ergens in besluiten.
ophouden, vertoeven.
ophouden, ongelegenheid aandoen.
ophouden, aan de praat houden.
ophouden, herbergen.
oppassen, dienen.
oppassen, opletten.

R.

Rapen, opnemen.
rapen, genieten.
rapen, knollen.

rouwen, de rouw aannemen.
rouwen, leedwezen hebben.
rusten, van werken ophouden.
rusten, ergens tegen leunen.
rusten, slapen.

S.

Scheppen, iets uit niet voortbrengen.
scheppen, putten.
scherp, goed van snede.
scherp, puntig.
scherp, gestreng.
scherp, bijtend, doordringend.
scherp, schaars.
scherp, alles, wat men op den snaphaan of op het geschut zet.
schuldig, misdadig.
schuldig, verplicht.
slaan, vechten.
slaan, bewegen.
slaan, raden, gissen.
slaan, slagten.
slaan, zoo noemt men het geluid, dat sommige vogels maken.
slag, stoot.
slag, gevecht.
slag, verlies, ramp.
slag, voort.

slag, valdeur.
slag, geluid.
sluiten, toedoen.
sluiten, pasten.
sluiten, vaststellen.
sljten, verslijten.
sljten, verkoopen.
staat, (van staan), het tegengestelde van *liggen*.
staat, ligt, is gelegen.
staat, haakt, verlangt.
staat, zal haast.
staat, wezen, toestand.
staat, regering, rijk.
staat, verrouwen.
stroopen, opstroopen.
stroopen, het vel afhalen.
stroopen, rooven.
strijken, wrijven.
strijken, glad maken.
strijken, laten vallen.

T.

Toegedaan, gesloten.
toegedaan, genegen.
toegeven, boven de waarde iets geven
toegeven, inwilligen.
toeleggen, gesloten zijn.
toeleggen, hieggē, eene verzameling maken.
toeleggen, een aanslag maken.

106.

L

toeleggen, beloonen.
toeleggen, toewijzen.
soeleggen, ergens staat op
 maken.
foeleggen, benaarstigen.

U.

Uitdrukken, uitperfen.
uitdrukken, uitspreken.
uitleggen, wijder maken.
uitleggen, verklaren.
uitmaken, zamen stellen.
uitmaken, ten einde brengen.
uitmaken, schelden.
uitvallen, een uitval doen.
uitvallen, gebeuren.
uitvlugt, uitspanning.
uitvlugt, leugen.
uitvoeren, uitbrengen, ver-
 zenden.
uitvoeren, verrigten.

V.

Vellen, huden.
vellen, nêrbuigen.
vellen, ondêr den voet wer-
 vellen, ^{toewijzen.}
verdoen, ^{omtrengen.}
verdoen, ^{doeborgen.}
verdragen, gedurne lijden.
verdragen, toelaten.

verdragen, van de eene plaats
 naar de andere dragen.
verdragen, in verdrag tre-
 den.
verdragen, verbonden.
vergeven, vergiftigen.
vergeven, kwijtschelden.
vergeven, niet goed verdee-
 len.
verhuizen, van woning ver-
 anderen.
verhuizen, sterven.
verkeeren, veranderen.
verkeeren, omgaan.
verzoeken, smeeken.
verzoeken, verleiden.
vinden, ontdekken.
vinden, willen.
vinden, afdoen.

W.

Wandelen, zich vertreden.
wandelen, zich gedragen.
wandelen, gemeenzaam met
 iemand verkeeren.
wandelen, veranderen, ver-
 wandelen.
werk, hennip of vlas.
werk, arbeid.
werk, het voortbrengfel van
 het veritand,
werk, daad.
werk, achting.

wil,

wil, magt.
wil, begeerte.

Z.

Zagen, met de zaag.
zagen, van zien.
zeker, waar.
zeker, ongenoemd.

zeker, waarlijk.
zeker, veilig.
zeker, scheinheilig.
zijde, kant, aan dezen kant.
zijde, aanhang.
zijde, bladzijde.
zijde, het voortbrengfel van
zijwormen.

velegt. VOORSTELLING VAN EEN EN HETZELFDE
VOORSTEL OP ONDERSCHIEDENE WIJZE.

Hetgene de Schrijver met betrekking tot deze oefening zegt, is, mijns oordeels, voldoende genoeg, om het doel derzelve te doen kennen; weshalve wij ons ontslagen rekenen, om hierover verder nit te wijden. Even min zal het noodig zijn, om tot bovengenoemde oefening eenige voorbeelden te geven, naardien de opstellen, welke op *bladz.* 129 en *volgg.* voorkomen, de raadfels en charaden uitgezonderd, daartoe kunnen dienen: ook geeft elk welopgesteld schoolboek hiertoe genoegzame stoffe aan de hand. Wij zullen hier alleenlijk ter proeve een van voornoemde voorstellen uitwerken, en wel N°. 27 op *bladz.* 134.

1. *Gewen u aan niets te denken, waaryan gij nist, als u iemand vraagt: wat denkt gij? aanslonds zoudt kunnen zeggen: ik denk dit of dat.*
2. *Laat uwe gedachten zoo zijn, dat gij dezelve aan ieder zoudt durven openbaren.*
3. *Gewen u geene andere gedachten te voeden, dan die met de deugd bestaanbaar zijn.*
4. *Wij moeten nimmer gedachten voeden, waarover, wij ons zouden moeten schamen, zoo zij anderen bekend waren, enz.*

XI. OVER EENIGE, MEER ALGEMEENE, OEFENINGEN.

Onder dit hoofd nemen wij die oefeningen te zamen, welke eene meer algemeene strekking hebben, en die wij deswegens maar even kunnen aanstippen. Daaronder behooren:

1. *Opgave der hoofdgedachten van een gelezen stuk met weinige woorden.*
2. *Het opzoeken of opgeven van een spreekwoord of van eene zedespreek, die op eene vertelling toepasselijk is.*
3. *Oefening in mondelinge vertellingen.*
4. *Het zamenspreken van kinderen.*

1. Deze oefening is allezins geschikt, om het wel verstaan van eenig gelezen stuk te bevorderen, en behoort reeds aangevangen te worden, zoodra de kinderen eenigzins verstaanbaar kunnen lezen. Wil men deze oefening meer bijzonder doen dienen, om het schriftelijk uitdrukken der gedachten te bevorderen, dan zullen de kinderen eenigermate in staat moeten zijn, om eene periode, naar aanleiding van bl. 103, te ontleden.

2. Ten aanzien dezer oefening geldt de aanmerking, welke wij deswegens, in het werkje zelve, in eene noot, bij de hier bedoelde afdeeling, gemaakt hebben.

L 3

3. De

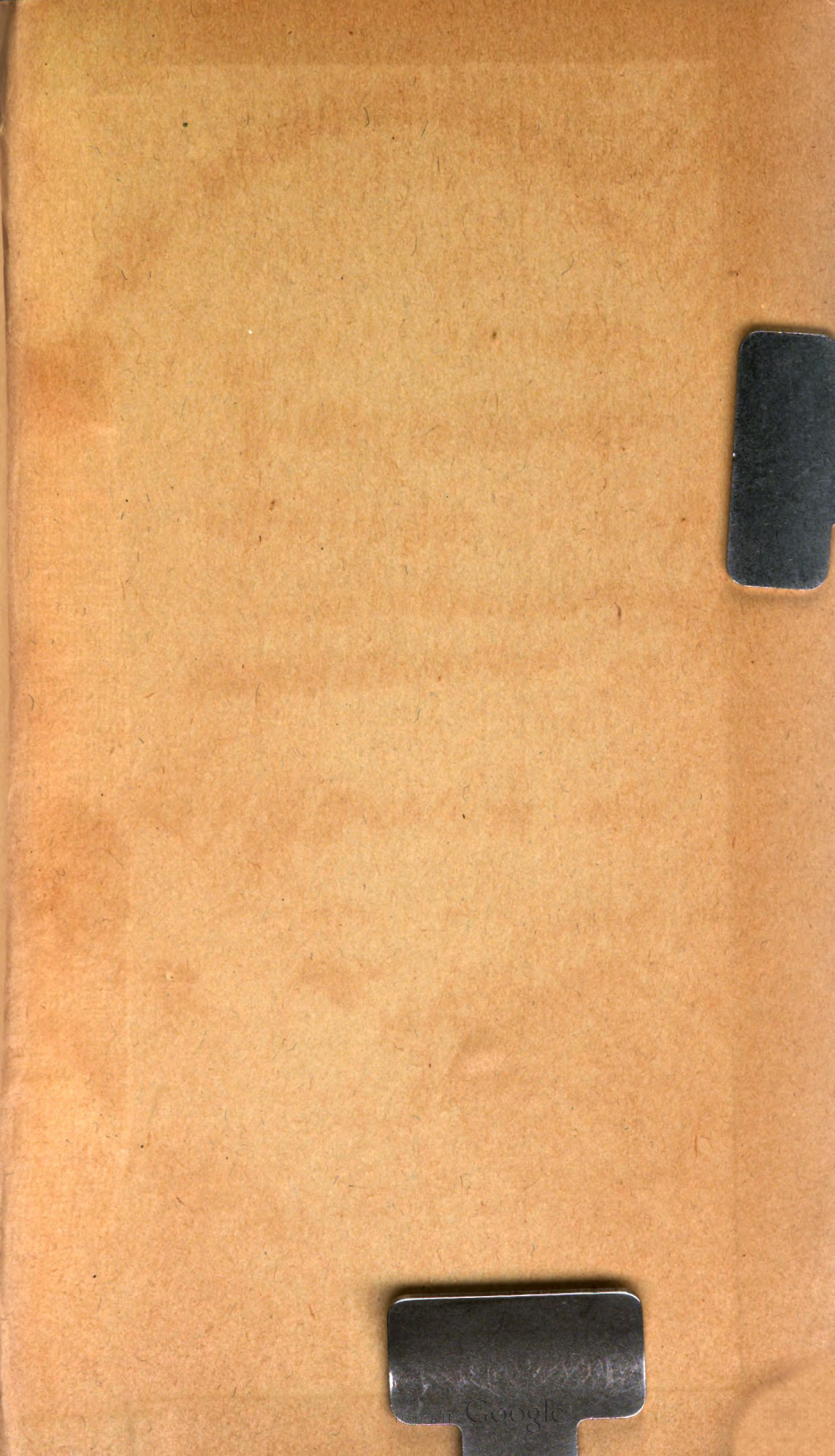
3. Deze oefening wordt door den Schrijver op *bl.* 142 en *volgg.* nader aangewezen, zoo dat wij deswegen niets anders te zeggen hebben, dan dat deze oefening mede tot de leesoefeningen behoort.

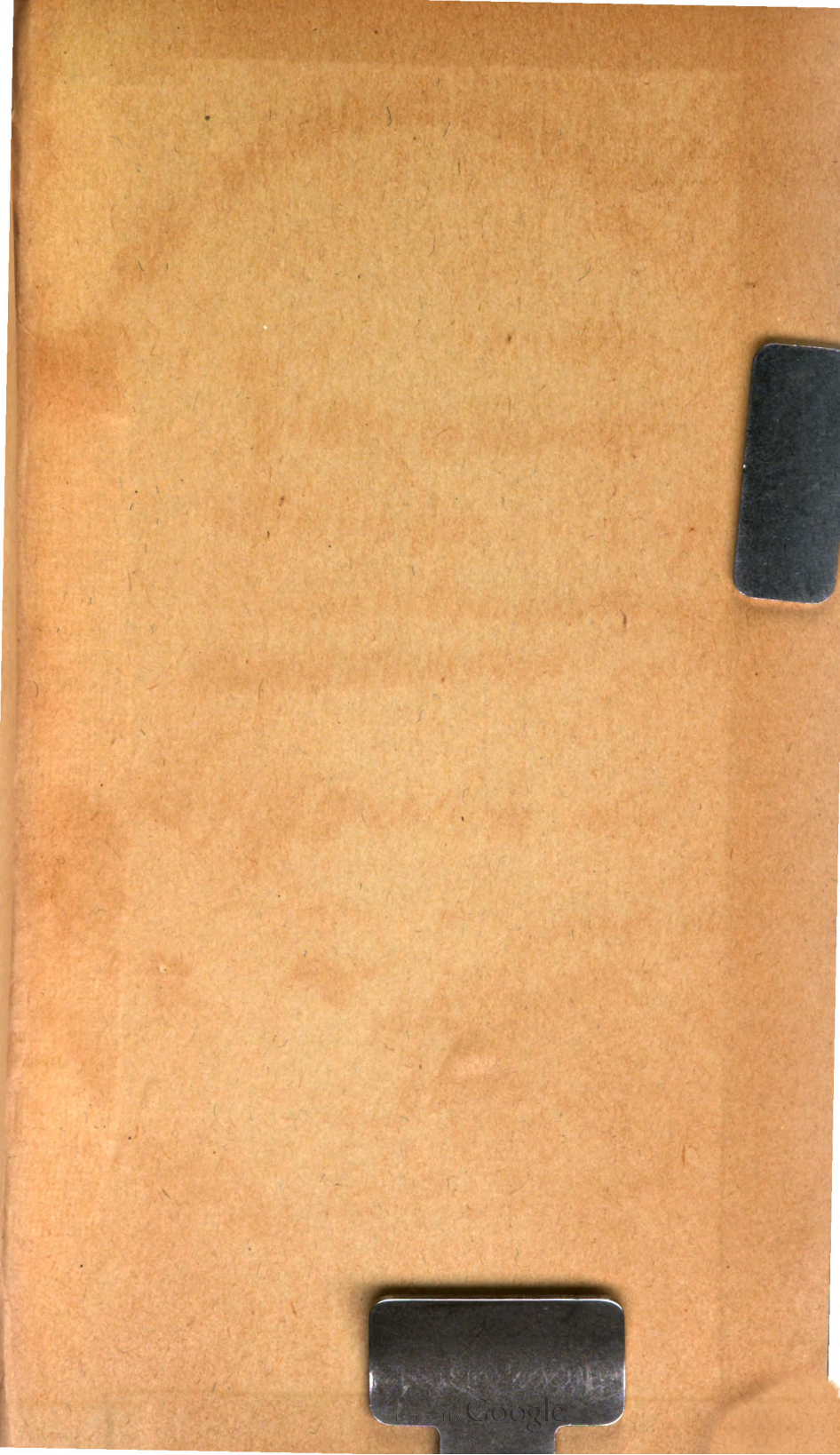
4. Liever zouden wij deze oefening met het schrijven van zamenspraken verwiselen, althans deze doen voorafgaan, om dat het zamen spreken in dezer voege meer ernst vordert, dan men bij kinderen kan verwachten. Men kan hierbij de kinderen twee aan twee bezig houden, zoo dat het eene eene vraag opschrijft en het andere schriftelijk die vraag beantwoordt, en zoo beurtelings: dit vragen kan geschieden over een bepaald onderwerp of naar eigen verkiezing der leerlingen. Deze oefening kan almede vroeger dienen, dan wij dezelve hier aangewezen hebben.

Hiermede reke ik mijne opgenomene taak volbragt, en mijne medeonderwijzers in staat gesteld te hebben, om van de vooroefeningen van onzen Schrijver in hunne scholen het noodige gebruik te maken. Veel zoude ik hierbij nog kunnen zeggen, wanneer ik de noodzakelijkheid van voornoemde vooroefeningen wilde betoogen; doch ik houde mij verzekerd, dat ieder onderwijzer met mij zal beseffen, dat een oordeelkundig taalonderwijs, en eene gepaste aanleiding tot het uitdrukken der gedachten, zeer veel kunnen bijdragen tot de ontwikkeling des verstands en tot eene meer algemeene beschaving.

ZINSTORENDE DRUKFEILEN.

- Bl. 25, 3de *voorb. reg. 3.* staat: *bot*, lees *rond*.
— 34, 5de — moet nog bijgevoegd worden: *lang*.
— 107, *reg. 1* staat: *melken*, lees *melk*.

Google

